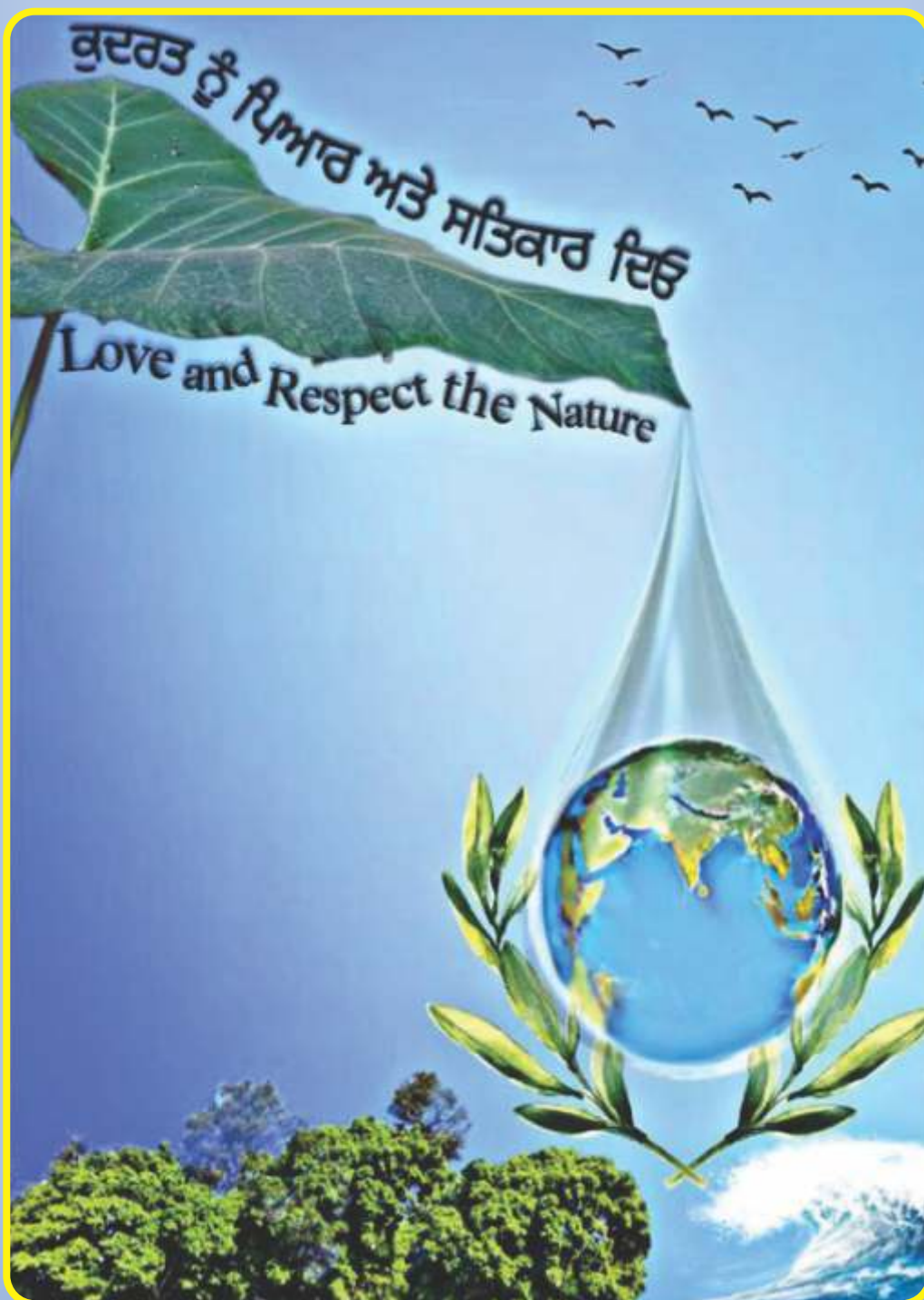

ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ | ਜਕਾੱ ਰਰੰਗ
VOLUME-VIII ISSUE 2021-22

JAWAN TARANG

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH

EDITORIAL BOARD

Chief Editor
DR. NIRMAL JAURA
(Director Youth Welfare)

Chief Patron
PROF. RAJ KUMAR
(Vice Chancellor)

Editor
DR. AGNESE DHILLON

DR. YOJANA RAWAT

DR. SATWANT KAUR

DR. BRAHMA VED SHARMA

MS. BANGERA RUPINDER KAUR

DR. MEENAKSHI RATHORE

PANJAB UNIVERSITY ANTHEM

तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
मन में तेरा आदर मान
और मोहब्बत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तू है अपना भविष्य विधाता
पंख बिना परवाज़ सिखाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
जीवन पुस्तक रोज़ पढ़ा कर
सही ग़लत की समझ बढ़ाता
तेरी जय का शंख बजायें
रौशन तारे बन जायें
वखरी तेरी शोहरत
तेरी शोहरत सदा सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
पंजाब विश्वविद्यालय
तेरी शान-ओ-शौकत सदा रहे
तमसो मा ज्योतिर्गमयः
तमसो मा ज्योतिर्गमयः

Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Mann mein tera aadar maan
Aur mohabbat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Tu hai apna bhavishya vidhata
Pankh bina parwaaz sikhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Teri jai ka shankh bajayein
Roshan tare ban jaayein
Vakhari teri shohrat
Teri shohrat sada sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri shaan-o-shauqat sada rahe
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya

**DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH**

AIMS AND OBJECTIVES

- To channelize creative energy and enthusiasm of the young students into creative and constructive fields.
- To provide students with an atmosphere of creativity and group participation so that their latent potentialities and talent find an outlet in joyous and fruitful ways.
- To inculcate feelings of patriotism and nationalism among the students and to acquaint them with their rich cultural heritage and human values.
- To create a sense of belonging and commitment to the country and providing youth with a meaningful direction for the realization of national goals.
- To inculcate a spirit of adventure and positive thinking and respect for higher values, human goodness and noble behaviour
- To provide opportunities to youth for self- development and character building and also for imbibing quality of leadership, mutual tolerance and fellow feeling.
- To preserve and promote rich folklore and traditional culture through display of diverse art and craft forms, thereby enriching culture and social life of the region.

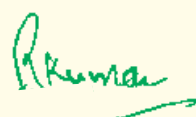

Since times immemorial, human beings have been striving to conquer the dark, as reflected in our prayers “Tamso Maa Jyotiragamaya” (from Brahadaranyaka Upanishad) that means 'Take me from Darkness into light'. The University strives to enlighten young minds to optimize their true capability. One must remember that the light of knowledge and wisdom cannot be gained by accident, but by dint of hard work, right type of mentorship and training. Education enables people to think constructively, explore the mysteries of the universe and innovate for the betterment of the universe. The goal of Panjab University is the holistic development of its students so they can move the nation towards development. The university always tries to stimulate the intellect and develop the talent of its students by involving them in various co-curricular activities.

The Department of Youth Welfare is working proactively to hone the creative, literary, social, emotional and cultural aspects of the student's personality while being faithful to their heritage. The events like Youth and Heritage Festivals, Youth Clubs, Leadership Training Camps are part of the University Calendar to keep their spirits high while enabling them to recognize the force they embody.

It is a matter of great pleasure and honour that the current issue of the magazine Jawan Tarang is ready. This annual magazine of the Department of Youth Welfare is a part of the attempt to develop the creative skills of the students. It works as a unique platform for new young writers where they can express their thoughts and share their experiences in society. I am hopeful that the thoughts expressed by the budding writers will lead the nation into a world of peace, prosperity and knowledge. I congratulate these young minds with the power of the pen and wish grand success to the Department of Youth Welfare.

Kudos to the Editorial Board!

(Prof. Raj Kumar)

ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜੋਸ਼, ਹੋਸ਼, ਸੋਚ, ਸੁਪਨੇ, ਉਡਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਸੰਭਾਲਣਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਲੇਬਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅੜਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਅਪਣੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ, ਰਾਹ ਘੜਦੇ ਹਨ।

ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ, ਹੱਸਦੇ, ਖੇਡਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਇਹ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉੱਡਦੇ ਹਨ। ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਇਸ ਉਮਰ ਦਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਗਹਿਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨਸਾਨ ਖਿੜਿਆ-ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਡਦਾ- ਉੱਡਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚਲਾ ਹੋਸ਼ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਉਡਾਰੀ ਵਿਚਲਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ “ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ, ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਕੇ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੁਣਤੀ ਕਿੰਨੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਬੁਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀਏ, ਨਾਲ ਤੁਰੀਏ, ਨਾਲ ਤੋਰੀਏ।

ਇਸ ਅੰਕ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਲਈ ਮੈਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਲੇਖਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਮਿਲੇ।

ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ
(ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ)

ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ

ਸਾਹਿਤ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਭਾਸ਼ਕ ਕਲਾ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਸਤਿਅਮ, ਸ਼ਿਵਮ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾਤਮਈ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਸਕਰ ਵਾਲਡ ਅਨੁਸਾਰ “ਸਾਹਿਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਮੰਤਵ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਦਾ ਹੈ। “ਉਚਤਮ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਆਨੰਦ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੋਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਹਣੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੋਤੀ। ਸਾਹਿਤ ਉਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਿਕ ਪੱਖ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਦਾ ਭਾਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹੀ ਅਕਸ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਬਾਹਰੀ ਸਮਾਜਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ – ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦਾ ਵੀ ਦਰਪਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਸਵੈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਵੈ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਵੀ। ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਨਾਲੋਂ ਉਸਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕੋਨਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸੰਜੋ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਣਗੇ।

ਦਿਲੀ ਦੁਆਵਾਂ ਨਾਲ।

(ਡਾ. ਅਗਨੀਸ਼ ਦਿਲੋਂ)

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਸੈਕਟਰ- 36, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

JOURNEY OF ANNUAL MAGAZINE “JAWAN TARANG”

The annual Magazine “Jawan Tarang” has been started to publish by the Department of Youth Welfare from 2013, to provide ample opportunities to the students to express their imaginations and expressions. It gives the adequate exposure to the students, in creative writing to facilitate in moulding their attitude for achieving future life success. The magazine enlightens the readers about the achievements and activities of the youth welfare department.

2013-14

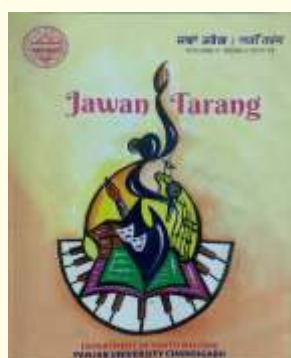
2014-15

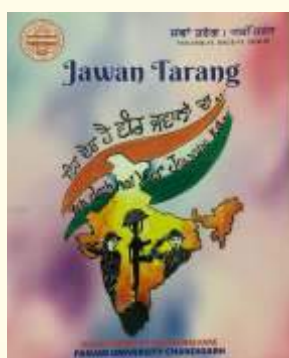
2015-16

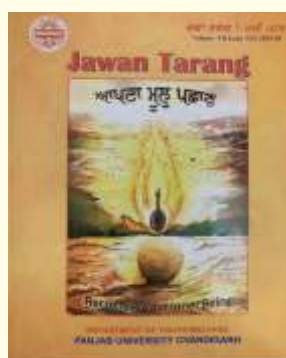
2016-17

2017-18

2018-19

2019-20

2021-22

The students of SGGS College, Sec. 26, Chandigarh presenting the patriotic song during the University Function on the eve of Republic Day

ਤਤਕਰਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਰਚਨਾ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
1.	ਸਫ਼ਰ	ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	08
2.	ਖੁਸ਼ਬੂ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਐੱਲ.ਐੱਲ.ਆਰ.ਐਮ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਢੁਡੀਕੇ, ਮੋਗਾ	10
3.	ਕੁਦਰਤ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ.ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	11
4.	ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ	ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	12
5.	ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ	ਦਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	14
6.	ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਐੱਲ.ਐੱਲ.ਆਰ.ਐਮ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਢੁਡੀਕੇ, ਮੋਗਾ	15
7.	ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ	ਦਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	16
8.	ਵਿਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਾਂ	ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਮੁਕਤਸਰ	17
9.	ਮੰਜ਼ਿਲ	ਪ੍ਰਭਕਿਰਨ ਸਿੰਘ	ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	18
10.	ਕਲਮ ਦਾ ਵਾਰ	ਸੰਜਨਾ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ.ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	19
11.	ਉਡੀਕ	ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਬਾਦਲ	21
12.	ਸਮਰਪਣ	ਸੰਜਨਾ	ਜੀ.ਐੱਚ.ਜੀ.ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ	22
13.	ਭੁੱਖ	ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ	ਐਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਮਾਹਿਲਪੁਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	24
14.	ਰਿਸ਼ਤਾ	ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ	25
15.	ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ	ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕੋਟਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ	26
16.	ਆਓ ਸੁਫਨੇ ਬੁਣੀਏ	ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ	27
17.	ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ	ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ	ਏ.ਐੱਸ. ਕਾਲਜ, ਖੰਨਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ	28
18.	ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ	ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਐਸ.ਪੀ.ਐੱਨ. ਕਾਲਜ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ	29
19.	ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ	ਮਿਹਰ ਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ	ਐੱਸ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਆਫ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ, ਜਗਰਾਓਂ	31
20.	ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦਾ ਮਹੱਤਵ	ਕਿਰਨਜੀਤ ਕੌਰ	ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ	34

ਤੁਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਠਣਾ ਭਾਵੇਂ ਬਹਿਣਾ
ਪਰ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੰਨੀਏ ਕਹਿਣਾ
ਯਾਤਰਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਐ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਦੀ
ਮੈਂ ਮੰਗਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸ਼ੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਰਨ ਦੀ

ਮੈਂ ਹਾਂ, ਸਿੰਧੂ ਘਾਟੀ ਦਾ ਜਾਇਆ
ਮੈਂ ਸੱਤ ਨਦੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਕਹਾਇਆ
ਇੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ
ਮੈਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਨ ਬਿਆਨ ਅੱਖਰ-ਦਰ-ਅੱਖਰ

ਜ਼ਰਾ ਲੰਮਾ ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਇਓ
ਪੰਜੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾਇਓ
ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਐ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ
ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਜੀ

ਮੈਂ ਸਦਾ ਝੂਮ ਝੂਮ ਕੇ ਤੁਰਿਆ
ਮੈਂ ਸਦਾ ਖੰਭ ਲਗਾ ਕੇ ਉੱਡਿਆ
ਮੈਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚੱਲਿਆ
ਮੈਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦਾ ਸੀ ਰਾਹ ਮੱਲਿਆ

ਮੇਰੇ ਚੱਲਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਸਰਾਮ ਲਗਾਇਆ
ਜਦ ਸਿਕੰਦਰ ਮੇਰੇ ਰਾਹ 'ਚ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਆਇਆ
ਸੋਚੀਂ ਪਿਆ ਮੈਂ ਕੌਣ ਖੜ੍ਹਗਾ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਲੋੜ 'ਚ
ਫਿਰ ਪੁੱਤ ਪੋਰਸ ਮੇਰਾ ਦੌੜਿਆ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਦੌੜ 'ਚ

ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਫਿਰ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਵੱਧਿਆ
ਮੈਂ ਫਿਰ ਤਰੱਕੀ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ
ਪਰ ਮੇਰੇ ਰਾਹ 'ਚ ਕੁੱਝ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ
ਜਦੋਂ ਸੱਤਾਂ 'ਚੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਪੰਜ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ

ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਨਵੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਸੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਣਦਾ ਰਿਹਾ
ਮੈਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਰ ਰਾਹੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੋਲਿਆ
ਜਿਹੜਾ ਥੱਕ ਹਾਰ ਬਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਤੋਰਿਆ

ਮੈਂ ਚੱਲਦਾ ਚੱਲਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲੜ ਖੜਾ ਗਿਆ
ਮੈਨੂੰ ਝੂਠ ਫ਼ਰੋਬ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ
ਮੈਂ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਲਈ ਇੱਕ ਲਗਾਈ ਪੁਕਾਰ
ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਗੁਹਾਰ

ਮੇਰੀ ਪੰਜ ਆਬਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਵਧਾਇਆ
ਜਦ ਤੁਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ
ਫਿਰ ਸਦਾ ਚੱਲਦੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈਂ ਨਾ ਕੌੜਾ ਗਾਇਆ
ਇਹ ਕੀ? ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਆ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਰੋੜਾ ਲਾਇਆ

ਆਇਆ ਮੇਰੀ ਧਰਤ ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਬੰਸ ਦਾ ਦਾਨੀ
ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਉਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲ ਪਾਇਆ
ਕਿੰਦਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਸੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਤੱਕ ਨੂੰ ਰੁਆਇਆ

ਫਿਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਐਸਾ ਖੰਡ ਲਾਇਆ
ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹ ਕੇ ਚਿੜੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ
ਉੱਡਦਾ ਉੱਡਦਾ ਮੈਂ ਫਿਰ ਅੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਗਿਆ
ਆਪਣੇ ਚਲਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਚ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਲੜਿਆ
ਜਦੋਂ ਹਿਜਰਾਂ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਲੜ ਫੜਿਆ
ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਲੁੱਟਿਆ
ਕੈਸਾ ਲੁੱਟਿਆ, ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਹੀ ਵੰਡ ਸੁੱਟਿਆ

ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕ੍ਰਾਚੀ ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇ
ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ਮੇਰੇ ਚੱਲ ਦੇ
ਮਾਫ਼ ਕਰਿਓ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋ ਪਿਆ
ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਉਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੀ ਲਹਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ

ਲੰਘਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀਆਂ
ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜਾਇਆਂ ਨੇ ਜਾਨਾਂ ਸੀ ਗਵਾਲੀਆਂ
ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਚ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕੋਲੋਂ ਠੋਕਰਾਂ ਮੈਂ ਖਾਈਆਂ ਸੀ
ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਹਿਜਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਮੈਂ ਗਾਹੀਆਂ ਸੀ

ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਫਿਰ ਪੰਜਾਂ 'ਚੋਂ ਆਬ ਢਾਈ ਜੀ
ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਰਸਤੇ 'ਚ ਫਿਰ ਲੜ ਪਏ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਜੀ
ਸੰਨ ਛਿਆਹਠ 'ਚ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤਾ

ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ
ਕਦਮ ਦਰ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਚੱਲਿਆ
ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ 'ਚ ਫਿਰ ਰੋਕ ਲੱਗਿਆ
ਜਦੋਂ ਦਾ ਨਸ਼ਿਆ ਦਾ ਦਰਿਆ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਗਿਆ

ਮੇਰਾ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਸਫ਼ਰ 'ਚ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿੱਥੇ ਖੋ ਰਿਹਾ ਏ
ਮੇਰਾ ਅੰਨਦਾਤਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਮੰਦਹਾਲੀ 'ਚ ਕੀਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ
ਮੈਂ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿੰਨੇ ਤੁਫ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਆਂ
ਪਰ ਹਰ ਮਸਲਾ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਕਰ ਹੱਲ ਰਿਹਾ ਆਂ

ਪਰ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਪੂਰੀ ਏ
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ
ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਬਸ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਇੰਨੀ ਕੁ ਕਹਾਣੀ ਐ
ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਐ
ਜਾਰੀ ਐ, ਜਾਰੀ ਐ, ਜਾਰੀ ਐ .....

ਸੋਹਣੀ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਨਿਆਰੀ, ਲੱਗਦੀ ਏ ਜੀ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ।
ਕਮਲ, ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਬਨਫ਼ਸ਼ਾ, ਯਾਰੀ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਬੂੰਦਾਂ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਾਈਆਂ ਜਦ, ਲੱਗੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੋਇਆ।
ਰੂਹ ਨੂੰ ਛੋਹ ਗਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਐਸੀ, ਖੇੜੇ ਮਨ ਆਇਆ ! ਸੀ ਮੋਇਆ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਧੁਰ-ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਛਾਈ।
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਬਚਪਨ ਪਿਆਰਾ ਕੀ ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣਾ।
ਜਦ ਉਠਾਉਣਾ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਝੱਟ ਜਾ ਉਸਦੀ ਗੋਦੀ ਬਹਿਣਾ।
ਅਤਰ ਫਲੇਲਾਂ ਵਰਤਾਂ ਭਾਵੇਂ, ਮਾਂ ਜੈਸੀ ਨਾ ਮਹਿਕ ਥਿਆਈ।
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਕਲਮ ਸੁਨਹਿਰੀ ਨਾਲ ਹੈ ਲਿਖਿਆ, ਇੱਕ- ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ।
ਪੰਜਾਬ ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨਿੱਘ ਮਾਣਿਆ, ਮੈਂ ਪੰਜ - ਆਬਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ,
ਕੁੱਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਮੈਂ ਸੱਚੀ, ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ 'ਚੋਂ ਪਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ- ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ, ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਜਿਲਦ ਸੁਨਹਿਰੀ, ਟਿਕਟ ਰਸੀਦੀ, ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਮੈਂ ਜਦ ਖੋਲ੍ਹਕੇ।
ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਵਰਕਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਕੇ।
ਆਵੇ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਅਸਾਂ ਹੱਟ ਮਹਿਕ ਦੀ ਲਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ- ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਅੱਜ ਢਾਈ ਨੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਸਾਡੇ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਭਾਵੇਂ।
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਸਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ, ਬੰਦ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਭਾਵੇਂ।
ਮੈਂ ਉਸ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਮਾਣ ਲਿਆ, ਜਦ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੇ ਲਹਿੰਦੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ- ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮੈਂ ਮਹਿਕ ਮਾਣਦਾ, ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।
ਹਨ ਕੱਲਾ- ਕੱਲਾ ! ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ, ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।
ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤ ਏਕੇ ਵਾਲੀ, ਹੈ ਮਹਿਕ ਅਨੰਦਿਤ ਭਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ- ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਛੱਡ ਫ਼ਰੇਬ ਤੇ ਧੋਖੇ- ਧੜੀਆਂ, ਨਿੱਘ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਾਣ।
ਤੂੰ ਨੀ ਇੱਕਲਾ ! ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ, ਕਈ ਆਏ ਕਈ ਜਾਣ।
ਜੋ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੰਡੇ ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ, ਫਿਰ ਬੋਝ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਕਾਈ।
ਮਿੱਠੀ- ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ- ਪਿਆਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ।

ਕੁਦਰਤ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਜੀ. ਐੱਚ. ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਮੇਰਾ ਸਿਜਦਾ ਸੋਹਣੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਬਾਦਤ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੈ ।

ਇਸਦੇ ਸੋਹਣੇ- ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲ, ਜਿੱਦਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਹਾਸਾ ।

ਇਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੂਰਜ, ਜਿੱਦਾਂ ਫਕੀਰ ਦਾ ਕਾਸਾ ।

ਤੱਕ ਰੱਬ ਦੀ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰੀ ਨੂੰ, ਰੂਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸਾਰੀ ਏ ।

ਮੇਰਾ ਸਿਜਦਾ ਸੋਹਣੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਬਾਦਤ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੈ ।

ਇਸਦੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਂ, ਜਿੱਦਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ।

ਇਸਦੇ ਸੋਹਣੇ ਪਰਬਤ, ਜਿੱਦਾਂ ਜੰਨਤ ਦੇ ਦਰ ।

ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ, ਰੰਗ ਜਾਂਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ ਏ ।

ਮੇਰਾ ਸਿਜਦਾ ਸੋਹਣੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਬਾਦਤ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੈ ।

ਪਰ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਅੱਜ ਕਰੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਜੀ ।

ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਫੜੀ ਹੋਈ ਏ ਰਫਤਾਰ ਜੀ ।

ਇਹ ਸਭ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰੇ ।

ਜਿਸਨੂੰ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਕਲਮ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕਰੇ .....

ਪਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਜਾਈਏ ਬਰਬਾਦ ਪਾਣੀ ।

ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਪੱਧਰ ਇਸਦਾ, ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਵਿੱਚ ਤਾਦਾਦ ਪਾਣੀ ।

ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖਾਦਾਂ ਪਾ, ਅੰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਦੁੱਧ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਲੈਣ ਦੀ ਚਾਹਤ ਵਿੱਚ, ਮੱਝਾਂ, ਗਾਂਵਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਦਰੱਖਤ ਸਾਨੂੰ ਆਕਸੀਜਨ ਦਿੰਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟੀ-ਕਟਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਸੌ ਸੁੱਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ, ਦਿਲੋਂ ਭੁਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਬਣ ਸਵਾਰਥੀ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੋਟਾਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਢਾਹ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਵੱਢ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹੀਂ ਤੇਲ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ, ਆਉ ਰਲ ਕੇ ਬਚਾਈਏ ਸਾਰੇ ।

ਥਾਂ-ਥਾਂ ਫੁੱਲ ਲਗਾ ਕੇ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁਰੀਧੀ ਫੈਲਾਈਏ ਸਾਰੇ ।

ਜਿੱਦਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰ ਸਾਰੇ ।

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਹੀ ਅਰਜ਼ੋਈ, ਕਿ ਆਪੋ- ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਈਏ ਸਾਰੇ ।

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ

ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਘੁੱਲ ਗਈ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ਰੰਗਾਂ, ਅਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਮੈਨੂੰ ਲੰਘਦਿਆਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਆਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਮੇਰੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਬਿਖਰੀ ਪਈ ਬਹਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ

ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੂੰ ਸੀ ਸੁੰਘਿਆ
ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਸੀ ਚੁੰਘਿਆ
ਉਹਦੇ ਜਿਸਮ 'ਚੋਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਧਾਰ ਸੀ ਚੋਈ
ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਣ ਸੀ ਸਮੋਈ

ਮੈਂ ਬੈਠੀ, ਮੈਂ ਰੁੜ੍ਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੀ ਤੁਰੀ
ਮੈਂ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਸੀ ਭਰੀ
ਮੇਰੇ ਹਾਸੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵਿਹੜਾ ਸੀ ਮੱਲਿਆ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਗਈ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬੱਲਿਆ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ ਘੁੱਲ ਗਈ, ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ
ਮੈਂ ਇਸ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਈ
ਮੈਂ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਣ ਉੱਡ ਗਈ

ਇਹ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ
ਪਰ ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਫਿਕਰਾਂ ਦੀ ਬੋਅ ਸੀ ਆਈ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਪਕਾਵੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਪੱਥੇ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਪਾਥੀ
ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਜਾਪੀ

ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਦੇ ਹੱਥ, ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਮੇਰਾ ਪਿਓ
ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੇਤ ਦੀ ਸੋਨਾ ਉਗਾਉਂਦੀ ਐ
ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਭਗਤ, ਸਰਾਭੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਉਂਦੀ ਐ

ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਘਰ ਦੀ ਜੂਹ
ਜਿੱਥੇ ਘੁੱਲੀ ਪਈ ਹਵਾਵਾਂ 'ਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਜਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੋਹ ਤੇ ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ
ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ ਆਵੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ

ਇਹ ਰੁੱਖ ਬੂਟੇ ਦਿੰਦੇ ਮਿੱਠੜੀ ਜਿਹੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੇ ਆ ਕੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹ
ਇਹ ਮੌਸਮ ਨੇ ਮੌਸਮ ਬਦਲਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ
ਇਹ ਬਣ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੇ ਹਵਾਵਾਂ 'ਚ ਵਹਿੰਦੇ

ਇਹ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਲੇ 'ਚ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ ਧੂਹ
ਜਿੱਥੇ ਬਿਖਰੀ ਸੀ ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਮੇਰੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਓਹ ਚਾਟੀ ਮਧਾਣੀ ਤੇ ਪੀਘਾਂ 'ਚ ਵੱਗਦੀ
ਮੈਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੁਹਜ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਲੱਗਦੀ

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘੀ
ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਸੁੰਘੀ
ਨਾਲੇ ਆਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦੀ
ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਆਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਾਅਦੇ ਤੇ ਕਰਾਰਾਂ ਦੀ

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹਦਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਨਾ ਕੋਈ
ਧੁੱਪੇ ਸੜਕੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਅੱਖ 'ਚ ਅੱਥਰੂ ਨਾ ਕੋਈ
ਓ ਸੱਚਾ ਰੱਬ ਹੀ ਕਰਦਾ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਿਹਰ
ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲੈ ਗਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ 'ਚ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੋਈ
ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੀ ਮੈਂ ਸਮੋਈ
ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮੋਈ
ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੂੰ ਸੁੰਘੋ ਆ ਕੇ ਕੋਈ
ਸੁੰਘੋ ਆ ਕੇ ਕੋਈ .....

“ ਜੋ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਨੇ ਰੋਜ਼ੀ ਲਈ,
ਉਹ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਣਗੇ ਆਪਣੇ ਕਦੀ।
ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸੇਕਣਗੇ ਮਾਂ ਦੇ ਸਿਵੇ ਦੀ ਅਗਨ,
ਬਾਕੀ ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਜਾ ਬਹਿਣਗੇ।
ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ”

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ

ਦਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।
ਤੱਕ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਬਾਣਾ, ਖੁਦ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ।
ਛੱਡ ਨਫਰਤਾਂ ਫੈਲਾਉਣਾ,
ਜੇ ਠੀਕ ਕਰਨੈ ਉਲਝਿਆ ਤਾਣਾ ।
ਹਾਸੇ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਰੁਆ ਕੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੰਘਦੇ ।
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਦੇਖ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ,
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਉਂ ਜਾਣੀ ।
ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਦੇ ਵਰਗੀ ਮਿਸਾਲ ਕੋਈ ਨਾ,
ਅਨੌਖੀ ਮਿਲਦੀ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ।
ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ,
ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਹਾਂ ਮੰਗਦੇ ?
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣ, ਇਹਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣ ।
ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਹੀ ਸਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਸ ਫਿਰੇ ਤੂੰ ਹੀ ਅਣਜਾਣ ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਜਾਈਦੇ,
ਹੋਣ ਗੁਣ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਢੰਗ ਦੇ ।
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ, ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿਲਾਸੇ, ਤੇ ਰੋਂਦੇ ਮੁੱਖ ਉੱਤੇ ਹਾਸੇ ।
ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਵੰਡ ਕੇ ਸੁਗੰਧ ਜਾਈਦਾ,
ਜਿੱਥੇ ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਿਆਸੇ ।
ਛੱਡ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮੰਜ਼ਿਲ ਅਪਣਾ,
ਡੰਗਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ, ਰਹਿਣ ਡੰਗਦੇ ।
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਉੱਡਦੇ ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਬੇਪਰਵਾਹੀ,
ਰੁੱਕਣਾ ਨੀ ਕਦੇ, ਜੇਕਰ ਬਣਨਾ ਹੈ ਰਾਹੀ ।
ਸਬਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਜਾਂਚ ਵਾਜਾਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ,
ਦੇਖ ਕਿੰਝ ਕੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਮਾਹੀ ।
ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣਾ ਪੈਣਾ,
ਬਣਨਾ ਜੇ ਰਾਜੇ ਭਲੇ ਵਾਲੀ ਜੰਗ ਦੇ ।
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਅਪਣਾਉ ਅਪਣਾਤ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ,
ਦੂਰ ਕਰੋ ਆਪਣੀ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ।
ਫਿਰ ਮਹਿਕਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀ,
ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਦੇ ਹੈਸੀਅਤ ਨੂੰ ।
ਕਈ ਵਾਰ ਕੜ੍ਹਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ,
ਜੇ ਪੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਖੰਡ ਦੇ ।
ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡਦੇ,
ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਰੰਗ ਦੇ ।

ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਐੱਲ. ਐੱਲ. ਆਰ. ਐਮ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਢੁਡੀਕੇ, ਮੋਗਾ

ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ ਮਹਿਕਾਂ ਨੇ ਖਿਲਾਰੀਆਂ,
ਰੰਗਤਾਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ।
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਕਰਾਂ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਏ,
ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਘੇ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਚਾਨਣੀ ਹਰ ਰਾਤ ਏ ।
ਰਾਤ ਹੈ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਣੀ ਰਾਤ ਦੀ ਨੇ,
ਦੁਪਹਿਰ - ਖਿੜੀ ਦੀਆਂ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ, ਖਿੜੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ।
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਸਾਗਰਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੁਣ, ਪਹੁੰਚਿਆ ਪੰਜਾਬ ਸਾਡੇ,
ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਜਿਹਨੇ, ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਬੁਝਾਇਆ ਏ ।
ਪਹਿਲਾਂ ਆਬਸ਼ਾਰ ਫਿਰ, ਮੋਘਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਨੇ,
ਕਲ- ਕਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ, ਸੋਹਣਾ ਗੀਤ ਸੁਣਾਇਆ ਏ ।
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਵੰਡਦੀ ਏ ਮਹਿਕ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ,
ਹਵਾ ਜਦੋਂ ਚੱਲਦੀ ਏ, ਮਾਹੀ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਦੀ ।
ਨਫਰਤ, ਵੈਰ ਤੇ ਫ਼ਰੇਬ, ਨਾ ਫੈਲਾਉਂਦੀ ਜਿਹੜੀ,
ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ, ਸੁਨੇਹੇ ਰਹਿੰਦੀ ਘੱਲਦੀ ।
ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਰੱਕੀ ਅਸੀਂ, ਪਹੁੰਚੇ ਕਾਰਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ,
ਕੀਤੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਤੂੰ ਹਵਾ, ਕਾਹਤੋਂ ਕਰਦਾ ਏ ਮਾੜੀਆਂ ?
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਬੱਦਲਾਂ ਵਰ੍ਹਾਈਆਂ ਜਦ, ਬੂੰਦਾਂ ਚਾਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ,
ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਹਣੀਆਂ, ਸੁਗੰਧਾਂ ਫਿਰ ਆਈਆਂ ਨੇ ।
ਮਿੱਠਾ, ਕੌੜਾ, ਖੱਟਾ ਸਭ ਮਿਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਚੋਂ,
ਖਣਿਜ, ਪੈਟਰੋਲ, ਸੋਗਾਤਾਂ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ ਨੇ ।
ਅੰਨ - ਧਨ ਸਭ ਜਦ, ਲਿਆ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ,
ਸੋਹਣਿਆਂ ਕਿਉਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾੜਦੇ ਪਰਾਲੀਆਂ ?
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਮਿੱਠੇ - ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਨਾਲੇ, ਛਾਂ ਮਿਲੀ ਬੈਠਣ ਨੂੰ,
ਕਰਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਏ ।
ਟਾਹਲੀ, ਪਿੱਪਲ, ਬਰੋਟਾ, ਵਿਰਾਸਤੀ ਨੇ ਰੁੱਖ ਸਾਡੇ,
ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਸਾਡੇ, ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਏ ।
ਗੰਦੀ ਹਵਾ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ, ਸਾਫ਼ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਨੇ,
ਪਾਗਲਾਂ ਚਲਾਉਣਾ ਕਾਹਤੋਂ, ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਹਾੜੀਆਂ ?
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ .....।

ਕੁਦਰਤ ਸੋਹਣੀ ਯਾਰੋ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਮਾਨਣੇ ਨੂੰ,
ਕੀਤਾ ਇਹਦਾ ਘਾਣ, ਗੱਲ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚੀ ਆ ।
ਪਾਉਣੀ ਸੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਸੀਂ, ਹਵਾ, ਮਿੱਟੀ, ਆਬ ਨਾਲ,
ਨਹੀਂ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਿਭਦੀ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੱਗੇ ਕੱਚੀ ਆਂ ।
ਕਰਿਓ ਜੀ ਗੌਰ ਤੁਸੀਂ, ਜੋ- ਜੋ ਮੈਂ ਆਖੀਆਂ ਨੇ,
ਹਨ ਸੱਚ ! ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਕੌੜੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ।
ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅੱਜ ਮਹਿਕਾਂ ਨੇ ਖਿਲਾਰੀਆਂ,
ਰੰਗਤਾਂ ਪਿਆਰੀਆਂ, ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ।

ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ

ਦਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਖੁਦ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਬਣਨ ਸਹਾਰੇ, ਆਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹੁਨਰ ਉਘਾੜੇ ।
ਜੋ ਹਿੰਮਤਾਂ ਨੇ ਰੱਖਦੇ ਉੱਚੀਆਂ, ਉਹ ਕੱਢਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾੜੇਂ ।
ਪੈਰ ਹਨੇਰੇ ਰੱਖ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਵੱਲ ਲਿਆਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।

ਕਈ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਗਏ ਨੇ, ਕਈ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਗਏ ਨੇ ।
ਇੱਥੇ ਪੈਰੋਂ ਜਿਹੜੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਪਰਬਤ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਨੇ ।
ਸੁੰਨਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ, ਧੁੱਪਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।

ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਵੱਟੀ ਦਾ, ਕਦੇ ਹਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟੀਦਾ ।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੂਲਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਹੌਸਲਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੀਦਾ ।
ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।

ਹੀਰਾ ਬਿਨ ਤਰਾਸ਼ਿਓਂ ਕੋਲਾ ਏ, ਸਿਰਫ਼ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਗੋਲਾ ਏ ।
ਤਰਾਸ਼ ਕੇ ਮੁੱਲ ਹੀ ਪੈਣਾ ਏ, ਫਿਰ ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਮੌਲਾਂ ਏ ।
ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਨਾਮ ਆਪੇ ਚਮਕਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।

ਜੋ ਆਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ ਤਖਤਾਂ ਦੇ, ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਨੇ ਜੋ ਵਖਤਾਂ ਦੇ ।
ਉੱਦਮ ਦਾ ਪਾਇਆ ਬੂਰ ਜਿਹਨਾਂ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ।
ਢਾਹ ਕੇ ਢੇਰੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ, ਵਜੂਦ ਹਥਿਆਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।
ਰਾਹ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਾਂ

ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਮੁਕਤਸਰ

ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਖਤਰਾ ਏ ਹੋਂਦ ਨੂੰ,
ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਬਸ ਇੱਕ ਨਾਂ ਏ ।
ਫਲ ਸੋਹਣੇ ਨੇ ਖਜੂਰ ਦੇ ਬਿਰਖ ਦੇ,
ਪਰ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਨਾ ਛਾਂ ਏ ।
ਹੱਕ ਜਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ,
ਪਰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਕੇਵਲ ਮਾਂ ਏ ।

ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੱਜਿਆਂ – ਧੱਜਿਆ,
ਸੋਹਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੇਰਾ ।
ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ,
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਨਾਲ ਗੁੰਦਿਆ ਏ ਦੇਸ਼ ਮੇਰਾ ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਨੀਅਤ ਨਾ ਬਦਲਣ ਦੇਵੀਂ,
ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਦਲ ਜਾਵੇ ਭੇਸ ਮੇਰਾ ।

ਜਿਸਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਦਿੱਤੀ,
ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਉਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ ।
ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਵੀ ਵਿਰਲਾਪ ਪਿਆ ਕਰੇ,
ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਵੀ ਰੋ-ਰੋ ਵਰਗੀਆਂ ਨੇ ।
ਛੱਡ ਚੱਲਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੁੱਲ ਬਗੀਚਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ,
ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਜਗੀਆਂ ਨੇ ।

ਚੇਤੇ ਆਵੇ ਜੇ ਮੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਦਾ ਨਿੱਘ,
ਤਾਂ ਉਹ ਮਮਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਲੋਰੀ ਯਾਦ ਕਰੀਂ ।
ਤੇਰੇ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਨਾ ਆਵੇ ਮੈਨੂੰ,
ਇਹ ਵੀ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰੀਂ ।

ਲਫਜ਼ਾਂ ਚ ਪਰੋ ਲਵੀਂ ਇਸ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ,
ਇਹ ਕੰਮ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੀਂ .....।

ਮੰਜ਼ਿਲ

ਪ੍ਰਭਾਕਿਰਨ ਸਿੰਘ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਦੂਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਕਰ ਮਿਹਨਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਝੰਡੇ ਗੱਡੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ।
ਹੁੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨੂੰਨ ਨਾਲ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਭਿੜਨ ਦਾ
ਉਹ ਛੋਟੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਂਗ ਤਿੱਤਲੀ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ।
ਉੱਚੀਆਂ- ਨੀਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਖਾਂਧੀਆਂ
ਮਿਹਨਤਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਨਾ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ।
ਦੂਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ .....
ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਜੋ ਸੀ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਂਦੀਆਂ,
ਖੜ੍ਹ ਬਾਰਡਰਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਨਾਲ ਰਫਲਾਂ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ
ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀਆਂ
ਫੜ੍ਹ ਮਿਹਨਤਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ
ਦੂਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ .....
ਪੈੜਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਹੁਣ ਲੰਮੇ ਹੋ ਗਏ,
ਮਿਹਨਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਸਵੱਲੇ ਹੋ ਗਏ
ਦੇਸ ਹੋਵੇ ਪਰਦੇਸ ਇਹ ਪੈਰ ਧਰ ਹੀ ਨੇ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਮੱਥਾ ਲਾ ਕੇ ਨਾਲ ਤੁਫਾਨਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹ ਹੀ ਨੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ।
ਦੂਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ .....
ਜੀਅ ਜਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਦੇ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਦੇ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਇਹੀ ਨੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਂਗ ਪੰਛੀਆਂ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ
ਹੱਥ ਆਈ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਗੁਆਉਂਦੀਆਂ ।
ਦੂਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ..... ।

ਕਲਮ ਦਾ ਵਾਰ

ਸੰਜਨਾ

ਜੀ.ਐਚ.ਜੀ. ਹਰਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਲਜ
ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਪਿਆ, ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਐਸੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮੈਡਮ ਅਨੀਤਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੁਆਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਪਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹਨਾਂ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਕਚਰ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਸੀ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਵਰਤਦਾ।

ਅੱਜ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਤੜਕੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉੱਠ ਖਲੋਤਾ। ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ। “ਵੇ ਪੁੱਤ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਅੱਜ ਤਾਂ ਛੁੱਟੀ ਸੀ ਤੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਤੜਕੇ ਹੀ ਉੱਠ ਗਿਆ।”

“ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਮਾਂ ਬਸ ਏਦਾ ਹੀ।” ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ। “ਆਹ ਕੀ? ਕਾਗਜ਼। ਮਤਲਬ ਅੱਜ ਫੇਰ ਤੂੰ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਪੁੱਤਰਾ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ। ਯਾਦ ਹੈ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਤੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਜਦੋਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚ ਗਈ ਸੀ।” ਇਹ ਲਫਜ਼ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਹੇ।

“ਮਾਂ ਓ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਮਾਂ ..... (ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਘਬਰਾਇਆ ਕਰ, ਤੂੰ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮਾਂ ਏ। ਉਦਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਆ, ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਗਵਾ ਲੈਣੀਆਂ ਸੀ।”

“ਚੱਲ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋ”, ਦੇਖ ਕਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣ ਲੱਗਿਆ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ। “ਉਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਣਗੇ ਵੀ”

‘ਕਲਮ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ’ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।’ ਪਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਕਿਤੇ ਮਾਂ ’ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਅਜ਼ਮਾਈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਕਾਲਜ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਧਰਨਿਆਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਫ਼ੀਸਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਲਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾ ਰਿਹਾ। ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਧਰਨੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ – “ਸਰ, ਪਲੀਜ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢੋ, ਪੇਪਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ’ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ।”

“ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਲੀਜ਼ ਗੋ।”

“ਪਰ ਸਰ, ਫ਼ੀਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਾਲਜ ਫੰਡ ਪਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ।”

“ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਨਾ ਸਮਝਾਓ, ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ।” ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਤਲਖੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ। ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਆਫ਼ਿਸ ਤੋਂ

ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਧਰਨਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ। ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁਹਾਈ ਪਾਈ। ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋਈ ਤੇ ਗੱਲ ਪ੍ਰੈਸ ਤੱਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਪਰ ਕਾਲਜ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਜੁੰ ਵੀ ਨਾ ਸਰਕੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ। ਚਾਰ-ਪੰਜ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਗਏ। ਲੰਘਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਇਆ। ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਉੱਧਰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਹਲੇ ਸੀ। ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸੁਧਾਰ ਆਇਆ। ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਬੋਲਿਆ

“ਮਿਸਟਰ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਚੰਗਾ ਅਹੁਦਾ ਸੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਧਰਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦੀ?”

ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹਾਂ, ਜੁਲਮ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਨਾ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣਾ ਸਾਡੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿੱਚ ਏ। ਜੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਏ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਗੁਲਾਮ ਹੁੰਦਾ।

ਮੈਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਸਵਰਾਜ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਇਤਜ਼ਾਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਏ ?

ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸਰ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਚੰਨਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਲਈ ਦੁਆ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

“ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੱਡੀ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਜਨਤਕ ਮੁਹਿੰਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜ ਸਕਾਂਗੇ।

ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ”

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਉੱਤੇ ਪਈ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੁੱਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੁੱਟੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੱਸ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਸਮਾਂ ਉੱਥੇ ਖੜੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਨਹੀਂ? ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ?

ਇਹ ਸੋਚਦੇ-ਸੋਚਦੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘਾਈ 'ਚ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬੱਸ ਆਈ, ਤੇ ਹਾਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਖ਼ਿਆਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਪਾ ਵੀ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਇਆ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਖਾ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਕੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ?

ਇਹ ਸੋਚਦੇ-ਸੋਚਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਦੋਂ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਮੈਂ ਸੁਵੱਖਤੇ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਕਾਲਜ ਚਲੀ ਗਈ। ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਗਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਦੇਖਲੈ ਭੈਣੇ, ਆਪਾਂ ਜੁਆਕਾਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਣੇ ਆਂ, ਪਰ ਅਗਾਂਹ ਨੀ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਆ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਲੈ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਇੰਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਹੁਣ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਬੁੱਤ ਬਣਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਗਏ ਸੀ।

ਮੈਂ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਉਸਦੇ ਮੈਲਾ ਕੁੜਤਾ ਅਤੇ ਟਾਕੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚਾਦਰਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਬੁੱਤ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਬੋਤਲ ਪੀ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਤਿਹਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਕੋਲੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ?

ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇੱਥੇ? ਉਹ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜਗਸੀਰ ਦੀ। ਉਡੀਕ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਪੂ ਕਹੇਗਾ।” ਉਡੀਕ ਹੈ, ਉਸ ਪਲ ਦੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ, ਮੇਰਾ ਜਗਸੀਰ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਸੁੱਕੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਉਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਾਲਿਆ, ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣੇ ਪਏ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਇੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜਗਸੀਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ।”

ਉਸ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬੱਸ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ-ਵੇਖਦੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਜਦ ਮੈਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪਈ, “ਪਾਪਾ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।” ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਹੜਬੜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਕ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਰ-ਮਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ।”

ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਭੂਚਾਲ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਰੌਂਦੀ ਹੋਈ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਰੌਂਦੀ-ਰੌਂਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ, ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਰਿਆ ਮਾਹੌਲ ਸੀ।

ਪਰਦੀਪ ਕੱਦ- ਕਾਠ ਦਾ ਲੰਮਾ, ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸੁਹਿਰਦ, ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਸੀ। ਬਾਰੂਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਬੀ. ਏ. ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।

“ਮਾਂ ਓ ਮਾਂ .....। ਜਲਦੀ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਲੇਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਰਦੇ ਪਰਦੀਪ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਪੁੱਤ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਤਿਆਰ ਏ। ਪਰ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਅੱਜ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਕਾਲਜ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ? ਕਿਤੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਟੰਗਾਂ ਅੜਾਈ ਫਿਰਦਾ?” ਮਾਂ ਨੇ ਪਰਦੀਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪਰਦੀਪ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਪਰਦੀਪ ਨੇ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਦੇਰ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਜੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਪਰਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਧੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਣ। ਪਰਦੀਪ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਲਗਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਮੰਡਲੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਿੰਡ - ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ- ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ।

“ਪਰਦੀਪ ਓਏ ਜਲਦੀ ਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ। ਲੱਗਦਾ ਰੰਧਾਵਾ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਪੰਗਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।” ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਗੈਰੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਪਰਦੀਪ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਹ ਛੱਡ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਪਰਦੀਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਬੋਬੀ ਰੰਧਾਵਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਉਸਨੇ ਪਰਦੀਪ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

“ਮੇ ਆਈ ਕਮ ਇਨ ਸਰ।” ਪਰਦੀਪ ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ।

“ਕਮ ਇਨ ਪਰਦੀਪ।” ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਬੀ ਰੰਧਾਵੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਭੰਡਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਾਇਆ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਰੱਬ ਦਾ ਕਿ ਪਰਦੀਪ ਕੋਲ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਈ ਪਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਹ ਦਿਖਾਈ ਤਾਂ ਬੋਬੀ ਰੰਧਾਵਾ ਪਤਲੀ ਗਲੀ ਹੋ ਨਿਕਲਿਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਰੁਬਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

“ਬੇਟਾ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਮਹਾਂਉਤਸਵ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਟੀਮ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ।”

“ਗੱਲ ਈ ਕੋਈ ਨੀ ਸਰ, ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਵਾਂਗਾ।”

“ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਬੇਟਾ, ਨਾਟਕ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਨਾਥ ਅਤੇ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।”

“ਹਾਂਜੀ ਸਰ।”

ਹਾਮੀ ਭਰ ਕੇ ਪਰਦੀਪ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਆ ਗਿਆ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚੋਂ, ਪਰ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚੇ ਕਿਵੇਂ ਨਾਟਕ ਸਮਝਣਗੇ, ਡਾਇਲਾਗ ਕਿੱਦਾਂ ਯਾਦ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਪਰਦੀਪ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮਹਾਂਉਤਸਵ ਸੀ। ਖ਼ੈਰ ਪਰਦੀਪ ਬੁਲੰਦ

ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਪਰਦੀਪ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਸਹੀ ਡਾਇਲਾਗ ਨਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਹੀ ਭਾਵ ਨਾ ਦਿੰਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ 'ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਦਸੰਬਰ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਉਪਰੋਂ ਪਰਦੀਪ ਦਾ ਐਸ. ਬੀ. ਆਈ. ਬੈਂਕ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੀ 23 ਜਨਵਰੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਰਦੀਪ ਲਈ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਤੱਕ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਪੇਪਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਾ। ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਮਸਾਂ 5 ਕੁ ਘੰਟੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਕਰਕੇ ਪੇਪਰ ਉਸਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ 3 ਫ਼ਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਮਹਾਂ ਉਤਸਵ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਦੀਪ ਦੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰਦੀਪ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਨਾਟਕ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ। ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇ। ਕੁੱਲ 53 ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਦੀਪ ਨੂੰ ਬੈਸਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਿਆ। ਪਰਦੀਪ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਇੰਝ ਪਵੇਗਾ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਹ ਮੌਕਾ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਰਵੋਤਮ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਐਵਾਰਡ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਕਹੀ।

“ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਮਰਪਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤੂੰ ਇਹ ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਵਿਕਲਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਕਾਰ ਦਿੰਦਾ, ਲੇਕਿਨ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਰਦੀਪ ਦਾ ਸੀਨਾ ਚੌੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ੋਨ ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿੰਗ ਵੱਜੀ, ਮੈਸੇਜ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਯੂ ਕੁਆਲੀਫਾਈ ਐਸ. ਬੀ. ਆਈ. ਐਗਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਫਿਫਟੀ ਥਰਡ ਰੈਂਕ।

“ਟੁੱਟੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਜਖ਼ਮੀਂ ਉਂਗਲਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਰਾਗ ਨਿਵੇਲਾ ਗਾਈਏ
ਫੁੱਲਾਂ ਲੱਦੀ ਸੁਹਣੀ ਧਰਤੀ, ਨੀਂਦਰ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭ ਲਿਆਈਏ
ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਸਮਤ ਸਾਂਭਣ ਖਾਤਰ, ਅਪਣਾ ਸੀਸ ਕਟਾਉਣਾ ਪੈਣਾ
ਭਖਦੇ ਸ਼ੋਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਧੂਣਾ ਫੇਰ ਧਮਾਉਣਾ ਪੈਣਾ।

ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ

ਪ੍ਰਵੀਨ ਗਰੀਬ ਘਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਜੋ ਗਰੀਬੀ ਕਾਰਨ ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸਕੀ। ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਬੱਸ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਵੀਨ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੰਘਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਵੀਨ ਨੂੰ ਖੇਡਦੇ ਵੇਖਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ।

ਮੰਮੀ ਮੈਂ ਜਿਸ ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਬੱਸ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਥਰਾਲੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਏ, ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਘਰ ਏ, ਉਸ ਘਰ ਦੀ ਬੱਚੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕੁੜੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਪੁੱਤ ਕਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਮੰਮੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪ੍ਰਵੀਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਿਆਂ ਲੰਘ ਗਈ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਖ਼ਲਿਆਂ ਲਈ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ “ਸਰ ਮੈਂ ਪਥਰਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਖ਼ਿਲੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਏ।”

“ਪਰ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਬੱਚੇ ਪਥਰਾਲੇ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਆਉਣਗੇ ਕਿਵੇਂ?”

“ਸਰ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪੇ ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੀ।” ਸਰ ਮੈਨੂੰ ਪਥਰਾਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਥਰਾਲੇ ਨੂੰ ਚਲੀ ਜਾ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਂਘ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਮੈਂ ਪਥਰਾਲੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਆ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਭੈਣ ਭਰਾ ਹੋਰ ਹਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਵੀਨ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲਾ ਦਿਲਵਾ ਦਿਓ।”

“ਮੈਡਮ ਜੀ ਸਾਡੀ ਇੰਨੀ ਔਕਾਤ ਕਿੱਥੇ।”

“ਭੈਣ ਜੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲੇ ਲਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ।” ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੀਨ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫ਼ਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਵਰਦੀਆਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਵੀ ਮੁਫ਼ਤ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਪ੍ਰਵੀਨ ਦੀ ਮੰਮੀ ਪ੍ਰਵੀਨ ਦਾ ਦਾਖ਼ਿਲਾ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪ੍ਰਵੀਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੀਹ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਰਿਟਾਇਰਡ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਚੈਕਅਪ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕਦਮ ਬੋਲੀ,

“ਮੈਡਮ ਜੀ ਤੁਸੀਂ।”

ਮੈਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ, ਉਹ ਫਿਰ ਬੋਲੀ

“ਮੈਡਮ ਜੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੀਨ ਜਿਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਿਲਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ।”

ਪ੍ਰਵੀਨ ਤੂੰ?

ਪ੍ਰਵੀਨ ਅੱਜ ਡਾਕਟਰ ਏ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤਾ

ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਦੋਰਾਹਾ

ਮੈਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਮਾਮਾ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੱਕਲਿਆਂ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਦਾਜ ਲਈ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਸੀ, ਦਹੇਜ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ। ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸੇ ਤੱਕ ਮਤਲਬ ਸੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਾੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਤਾਇਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਰਦ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਕੀ ਬਚਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਡਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਡਰਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਚਲੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਜੋ ਲੜਕਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਛਲਕ ਪਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਹੰਝੂ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸਭ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਿਰਫ਼ ਦੁੱਖ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਭਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ, ਫਿਰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਲਈ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਆਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਧੀਏ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਧੀ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਧੀ ਬਣਕੇ ਰਹੇਗੀ?” ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਧੀਏ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਤਾ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਧੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹੁਣ ਇਵੇਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਉਹ ਕਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।” ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਛਲਕ ਪਏ, ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਰਸਦੀ ਰਹੀ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਧੀ ਬਸ ਤਿੰਨ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣ ਨੂੰ ਕਰਿਆ। ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੀ। ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ

ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਕੋਟਾ
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਖਿਡੌਣੇ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ।

ਉਸਦੇ ਨਿੱਕੇ- ਨਿੱਕੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਪਾਈਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਹਟ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਝੂਮਦੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਲੱਗਦੇ। ਉਸਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਵਕਤ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਸਦੇ ਗੁਲਾਬੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦੰਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੱਸੋ- ਹੱਸੋ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਆਸ-ਪਾਸ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ।

ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੰਝ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੀ ਗੁੱਡੀ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਨੇ ਰੁਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਮੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਧੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹੱਸੋ- ਹੱਸੋ ਕਰਦੀ ਸਾਰੇ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਾਂਗ ਭਰਿਆ ਰੱਖਦੀ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਬਰੀਚੇ ਨੂੰ ਬੰਜਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਧਰਨੇ ਕਾਰਨ ਬੱਸਾਂ ਲੇਟ ਸਨ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਹਟ, ਜੋ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਛੇੜ ਲੰਘਦੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲਏ। ਕੀ ਪਤਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਹੜੀ ਇੱਥੋਂ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਟਿਕਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਰਹੀ ਅਲੱਗ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। “ਭੈਣੇ ..... ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ।”

ਮੇਰੇ ਭੈਣ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਹੌਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੰਝੂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਦੱਸਿਆ। “ਵੀਰਾ.. ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਆਪਣੀ ਫੁੱਲ ਵਰਗੀ ਧੀ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਇੱਕਲੇ ਜੀਣ ਲਈ ਛੱਡ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦੀ ਜਾ ਪਈ।” ਕੁੱਝ ਰੁੱਕ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੜਕ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿੱਚ। ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲੀ ਸੀ ਆਪਣੀ ਧੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਲਮੂਹੀ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਗਰੀਬ ਦੇ ਵਸ ਕਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ।” ਉਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਲਾਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਫਿਰ ਖਿਡੌਣੇ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ ਲਈ ਫਰਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਖਿਸਕਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਛਣਕਾਹਟ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਛਮ- ਛਮ ਨਾਲ ਝੂਮ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੋਹ ਭਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ।

ਬੱਸ ਦੇ ਹੌਰਨ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਡੋਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਗੂੰਦਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਆਓ ਸੁਫਨੇ ਬੁਣੀਏ

ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ

ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ

ਜਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾਣੂਕੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਰਮਨ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਮਾਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਐਂ .....। “ਅੱਛਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਫਿਕਰ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਹੋ ਗਈ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ .....।” ਮਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ। “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਮੰਮੀ! ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਮੈਡਮ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਚਲੋ ਆਪਾਂ ਅੱਜ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕੀ ਅੱਜ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ! ਪਰ ..... ਜਦੋਂ ਮੈਡਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵੀ ਚਲੋ ਆਪਾਂ ਅੱਜ ਸੁਫਨੇ ਬੁਣਦੇ ਆਂ ..... ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮੂੰਹ ਬਣ ਗਿਆ।” ਰਮਨ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੂੰਹ ਲਟਕਾ ਕੇ ਕਿਹਾ। “ਨਾ ਹੁਣੇ ਤੂੰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ” ਮਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਰਮਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। “ਓਹੋ ..... ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣੋ ਮੇਰੀ ..... ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੋਰ ਜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ ..... ਪਰ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸੀ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਬਣਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਵੀ ਦੱਸ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਬਣੂ .....।” ਰਮਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਮਨ ਦੀ ਮਾਂ ਘਬਰਾ ਗਈ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਨਾ ਤੂੰ ਵੀ ਨਾ ਟਲਿਆ... ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਜਾਊ ਤਾਂ ਪਿਓ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਈ ..... ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ!” ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਗਈ। “ਓਏ ਹੋਏ! ਆ ਕੀ ਆ ਮੰਮੀ ..... ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਫੌਜੀ ਬਣਨਾ ..... ਤੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰੋਣ ਹੀ ਲੱਗ ਪਈ। ਆਪ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਗਈ। ਹੈਂ .....।” ਰਮਨ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਮਨ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਰਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਲਈ ਅੱਚਵੀਂ ਲੱਗਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਜੀ-ਜਾਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਾ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ। ਮਾਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਰਮਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਦ 'ਤੇ ਅੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਾਰੂਵੀਂ ਦੇ ਪੇਪਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਫੌਜ ਦੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਉੱਠ ਕੇ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖੂਬ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ। “ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਸੁਣਦੇ ਓ ..... ਆਜੇ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਕਿ ਬਾਹਰ ਹੀ ਬੈਠਣਾ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਰਾਤ।” ਰਮਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਲਗਾਈ। ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਰਮਨ ਹੜਬੜੀ ਵਿੱਚ ਉੱਠਿਆ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੁਫਨਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੋਟਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਹੱਥ - ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਓਹੋ ..... ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਫੌਜੀ ਸਾਹਿਬ ਆਜੇ ਹੁਣ ਕਿੰਨੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮੈਂ .....।” ਰਮਨ ਅਚਾਨਕ ਉੱਠ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਣ ਲੱਗਾ। “ਅੱਜ ਫੇਰ ਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਲੱਗਦਾ .....।” ਰਮਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ। “ਹਾਂ! ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੀ ਸੀ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ..... ਜਦੋਂ ਛੋਟਾ ਸੀ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ..... ਪਰ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ..... ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਫੌਜੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਜੰਗ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸੀ ..... ਉਸ ਟਾਈਮ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਮੈਨੂੰ।” ਰਮਨ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਭਰ ਲਈਆਂ। “ਹਾਂ! ਇਹ ਗੱਲ ਮਾਂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।” ਰਮਨ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੁਫਨਾ ਦਿਲ ਚ ਘਰ ਕਰ ਜਾਵੇ ਨਾ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਉਸ ਸੁਫਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ..... ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਸੀ ਨਾ ਘਰ ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ..... ਕਿ ਉਹਦਾ ਫੌਜੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।” ਰਮਨ ਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਹਾਂ ਬਈ ਕਰਨ ਆਜਾ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਸੁਫਨੇ ਬੁਣੀਏ ..... ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੀ ਬਣਨਾ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ .....।”

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ

ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ

ਏ. ਐੱਸ. ਕਾਲਜ ਖੰਨਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਕੁਦਰਤ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ, ਰੁੱਖ - ਬੂਟੇ, ਪਾਣੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਗਾੜ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰੱਖਤ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਗਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਹ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ 70% ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪਾਣੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਖਾਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਂਝ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਜੋ ਪਾਣੀ ਬਚਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਗਾ ਕੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੀਣ ਯੋਗ ਮਸ਼ਾਂ 4-5% ਪਾਣੀ ਬਚਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਵਣੂ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ” ਭਾਵ ਕਿ ਪਵਣੂ ਸਾਡਾ ਰੱਬ ਤੇ ਪਾਣੀ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਲਟ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਰਹਿਣਾ ਔਖਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਪਸ਼ੂ - ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਜਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਸ਼ੂ - ਪੰਛੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੈਣ - ਬਸੇਰਾ ਰੁੱਖ - ਬੂਟੇ ਤੇ ਜੰਗਲ਼ ਸਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ ਕੱਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਆਸਰਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗਲ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਅਨਾਜ ਉਗਾ ਸਕੇ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਘਟੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਓਜ਼ੋਨ ਪਰਤ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਛੇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰਾਵੈਂਗਣੀ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ ਸਿੱਧਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਗੈਸਾਂ-ਕਾਰਬਨ-ਮੋਨੋਆਕਸਾਈਡ, ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਆਦਿ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਘਟੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਮੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਤਕਨੀਕੀ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਗੱਡੀਆਂ-ਕਾਰਾਂ, ਸਕੂਟਰ-ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲ ਆਦਿ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਧੂੰਆਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੌਲੀ-2 ਸਾਡੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲੱਗੇ ਸਾਰੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਕਟਵਾ ਕੇ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੌੜੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੱਟ ਸੁੱਟੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਰੱਖਤ ਹੋਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਣ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ। ਰੁੱਖ, ਪਾਣੀ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਕਰਵਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਜਾਣੇ - ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਵਿਗਾੜ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਸਕਣ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਐਸ. ਪੀ. ਐੱਨ. ਕਾਲਜ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ

ਅੱਜ ਦਾ ਯੁੱਗ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ- ਪੀਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ, ਰਹਿਣਾ ਸਹਿਣਾ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਸਾਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

ਚੀਂ - ਚੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ,
ਕਲ-ਕਲ ਕਰਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ,
ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਬਿਰਖਾਂ ਦਾ,
ਆਪਣਾ ਹੀ ਤਰਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ
ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਹੈ
ਜਿੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ
ਮਾਂ- ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ 'ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਪੀਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬੀਤੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਵੱਲ ਵਧੇ ਹਾਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖੋਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਇੱਕ ਗਲੋਬਲ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਬਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਗਵਾਇਆ ਵੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਝਿਜਕਦੇ ਹਾਂ, ਸਕੂਲ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਅੱਜ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਸਟਾਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਲੋਕ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਅੱਜ ਨਾ ਤਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ। ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੀ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ

ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ । ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਮਾਇਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਪੀਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਗਾਇਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਆਉਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ/ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰੀਏ :

ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ,
ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਈਓ ।

ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੈ । ਬੱਸ ਲੋੜ ਹੈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੀ । ਸਾਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ।

ਰਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਯੂ . ਪੀ . ਵਿੱਚ
ਐਸੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗਦਾ ਹਾਂ,
ਸਦਾ ਮਹਫੂਜ਼ ਰਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
ਐਸੀ ਖ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।

“ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾ ਪਿਆਰ ਨੀ,
ਮਿਲੂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਲੈਤਾਂ ਚੋਂ ਉਧਾਰ ਨੀ।
ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹਵਾਏ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼,
ਕਰੇ ਜੋਦੜੀ ਨੀ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼।
ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ”

ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਮਿਹਰ ਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਐੱਸ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਆਫ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ
ਜਗਰਾਓਂ

ਚੁੱਕੀ ਕਲਮ ਤਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪੈ ਗਏ,
ਹੰਝੂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਹਿ ਪਏ ।
ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਵਾ ਮੈਂ,
ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਵਾ ਮੈਂ ।
ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਡਰਦਾ ਕਿਉਂ ਏ,
ਤੂੰ ਭਵਿੱਖ ਏ ਭਾਰਤ ਦਾ, ਇਸ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਤੂੰ ਡਟ ਜਾ
ਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਸਲੇ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬਲੰਦ ਕਰ ਕਿ ਹਰ ਹਨੇਰਾ
ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤ੍ਰਭਕ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹਰ ਦੀਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਥਿੜਕ ਜਾਵੇ ।

ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ 15 ਅਗਸਤ ਦਾ ਅਤੇ ਸੰਨ ਸੀ 1947, ਉਸ ਦਿਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ, ਉਹ ਚੈਨ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਇਬ ਸੀ । ਦੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਘੁਲ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਿਰੜੀ, ਸੰਘਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਕਲ ਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਉਸ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਫਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਹਰ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਇਆ । ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਰਤ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਨ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਆਦਿ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ: -

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਰਦੀ ਏ ਬੰਦ ਜਦ ਰਾਹ ਚਾਵਾਂ ਦੇ,
ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਵੇਖੇ ਮੈਂ ਹੀਰੇ ਪੁੱਤ ਮਾਂਵਾਂ ਦੇ,
ਖੁਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਸੜਦਾ ਵੇਖਿਆ ਮੈਂ,
ਤਿਲ ਤਿਲ ਮਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਮੈਂ,
ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦਾ, ਖੁਦ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ
ਟੈਂਕੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਵੇਖਿਆ ਮੈਂ ।

ਇੱਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਹਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸਰਲ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਾਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅੱਜ ਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਾਂ ਉਸ ਡੇਰਾਵਾਦ ਦੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਜ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਦਾਜ ਵਰਗਾ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇ । ਇਹੀ ਭਾਰਤ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਹੋ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ: -

ਉੱਠ ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਵੀਰਿਆ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ

ਚਿੱਟੇ ਨੇ ਮਾਲਵਾ ਖਾ ਲਿਆ, ਸੁੰਨਾ ਪਿਆ ਦੁਆਬ ।

ਕੋਈ ਦਾਜ ਲਈ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ,

ਦੱਸੋ ਭਲਾਂ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ।

ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਜੇਕਰ ਡਾਕਟਰ ਡਾਕਟਰ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖੋਗੇ, ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਜੇਕਰ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਗਲਤ ਰਾਹ ਅਪਣਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਆਖੋਗੇ । ਇਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂਗੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨੇ ਕੁ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਹਰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਡਟ ਕੇ ਕਰਨਗੇ । ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਨਗੇ ।

ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਉਹ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਤਿਵਾਦ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ । ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਉਹ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੈਸ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨਗੇ । ਇਹ ਅੱਜ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ । ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ 180 ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 142 ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਉਹ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜਨਗੇ ਨਾ ਕਿ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾਉਣਗੇ ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ । ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਭੁੱਖੇ ਪੇਟ ਸੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਚਾਹਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਰਹੇਗਾ ।

ਹੁਣ ਜਦ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਨੋਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਉਸ ਮਾਸੂਮ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਧੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 2011 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ 943/1000 ਹੈ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ: -

ਵਕਤ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੰਗ,

ਉਹ ਚਮਨ 'ਚੋਂ ਤਿਤਲੀਆਂ ਫੜਦੀ ਰਹੀ,

ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਡੱਸ ਗਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਜ਼ਹਿਰ ਉਹਨੂੰ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੀਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਰਹੀ ।

ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਧੀਆਂ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਸਗੋਂ ਹਰ ਧੀ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਏਂਗੀ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਐ ਔਰਤ, ਆਪਣੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਕੋਲ ਗਹਿਣੇ ਨਾ ਧਰੀਂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਏਨਾ ਬੁਲੰਦ ਏਨਾ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੀ ਕਿ ਹਰ ਹਨੇਰਾ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤ੍ਰਭਕ ਜਾਵੇ । ਤੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜਿਊਏਂਗੀ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮਰੀਂ ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਪੇਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਦਰ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਨੇਤਾ ਜੋ ਸ਼ਰੇਆਮ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਕਿ ਨਸ਼ੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਨਸ਼ਾ ਵੇਚਦੇ ਹਨ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ: -

ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਗੱਭਰੂ ਅੱਜ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣ ਗਿਆ,

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਏਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਹੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ।

ਉੱਠ ਸਾਕੀ ਇੱਕ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ,

ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰ ਤਿਆਰ

ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਆਸਮਾਨ

ਤੇ ਦਿੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜਹਾਨ ।

ਹੁਣ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੀ । ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੋਏਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਦੰਗੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਨਾ ਹੋਣ । ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ । ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕਿ: -

ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਿੱਖ ਇਸਾਈ

ਸਾਰੇ ਹਨ ਭਾਈ ਭਾਈ ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉ ਇੱਕ ਜੁੱਟ ਹੋਈਏ ਤੇ ਉਸ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੀਏ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇ । ਆਉ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੀਏ ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਡੇਰਾਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ । ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ: -

ਆਉ ਹੱਥ ਅਕਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਲਈਏ,

ਭੁੱਖਦੀ ਬੇੜੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੂੰ, ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਸੇ ਲਗਾ ਦਈਏ ।

ਸਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਣ ਲੋਕੀ,

ਇੱਕ ਏਸੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਦਈਏ ।

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਮਿਲੇਗਾ ਫਲ ਸਾਨੂੰ

ਰੱਬ ਦੀ ਸੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਏ,

ਅਸੀਂ ਵਿਹਲੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾ,

ਸੰਘਰਸ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਏ .....

ਸੰਘਰਸ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਏ .....

ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਕਿਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ

ਸੁਖਾਨੰਦ, ਮੋਗਾ

ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਵੋਟ ਪਾਉਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਵੋਟ ਨੂੰ ਨਾ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਮਿਣਿਆ। ਵੋਟ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਛਾਣ ਸੂਤਰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ, ਖਰੀਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੋਟ ਕੀ ਹੈ? ਵੋਟ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ, ਬਸਤੀ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਵੋਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਵੋਟ ਤਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਅਮੁੱਲ ਹੀਰੋ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਵੋਟ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਵੋਟ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਜਾਤੀ, ਧਰਮ, ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੋਟ ਪਾਉਣਾ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਕ ਵੋਟ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਪਾਸਾ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਦਲੇਰੀ, ਹਿੰਮਤ, ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੋਟ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਅਸੀਂ ਨਾਅਰਾ ਵੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ:-

ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕੋ ਨਾਅਰਾ
ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਭਾਈਚਾਰਾ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੋਟ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ ਕੇ, ਕੱਟ ਕੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਵਧੀਆ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਬਣ ਸਕੇ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵੋਟ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਸਕੇ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :-

ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਵਾਂਗੇ।
ਵੋਟ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਵਾਂਗੇ।

अनुक्रमणिका

हिन्दी अनुभाग

क्रमांक	रचना	रचयिता	कॉलेज का नाम	पृष्ठ
1.	सुगंध	जसपिंदर सिंह बैस	जी.जी.एन खालसा कॉलेज, लुधियाना	36
2.	जब कुदरत बोल पड़ी	ज्योति	पंजाब यूनिवर्सिटी कैंपस, चण्डीगढ़	37
3.	सफर	योगिता राजेन्द्र प्रसाद	बी.सी.एम. शिक्षण महाविद्यालय, लुधियाना	38
4.	पृथ्वी	वंदना पाल	एस.डी.पी. महिला कॉलेज, लुधियाना	39
5.	जिंदगी	ईशा धीमान	एम.बी.बी.जी.आर.सी.सी गर्ल्स कॉलेज, मनसोवाल	40
6.	माँ	जसपिंदर सिंह	गुजरांवाला गुरु नानक खालसा कॉलेज, लुधियाना	41
7.	अगर मैं पेड़ होती	ममता कुमारी	स्नातकोत्तर सरकारी महिला महाविद्यालय सेक्टर-42, चण्डीगढ़	43
8.	इंतजार	गुरप्रीत कौर	रामगढ़िया गर्ल्स कालेज, लुधियाना	44
9.	ईमानदारी	सोनू यादव	श्री गुरु गोबिंद सिंह कॉलेज, सेक्टर-26, चण्डीगढ़	45
10.	मित्रता	कविता यादव	गोबिंदगढ़ पब्लिक कॉलेज, अलौर	47
11.	परिवार	रचना	देव समाज कॉलेज ऑफ एजुकेशन, चण्डीगढ़	48
12.	कोरोना के बाद का जीवन	सरताज सिंह	पंजाब यूनिवर्सिटी कैंपस, चण्डीगढ़	50
13.	जिंदगी के रंग	ऋचा	राजकीय शिक्षण महाविद्यालय, सेक्टर -20, चण्डीगढ़	52
14.	कोविड के समाज पर दबाव	पूजा कुमारी	सरकारी महाविद्यालय, माछीवाड़ा	53

सुगंध

जसपिंदर सिंह बैंस

जी.जी.एन खालसा कॉलेज, लुधियाना

कौन फैलाता दुनिया में सुगंध, गर खुशबू वाले ना होते,, मैं अंधेरो में अकेला ही डूब जाता, गर गुफ्तगू वाले ना होते ।।

मैं मिट्टी, मेरी जात मिट्टी, मेरी औकात में बदबू सारी,,
न जाने कितनी बार मैंने, जीने की जुस्तजू मारी,,
मेरी कलम की महक न जाने, कितनी बार फूलों से हारी,,
जो आरजू थी जहान महकाने की, वो आरजू आज भी जारी,,
मैं मिट्टी, मेरी जात मिट्टी, मेरी औकात में बदबू सारी ।।

मेरे अंदर ऐब है लाखों, मैं कैसे सुगंध फैला पाऊँगा,,
इतना बड़ा गुनाहों का पुतला लेकर, खुदा के घर कैसे जा पाऊँगा,,
दिल अपने में काँटे बीजकर, कैसे फूल उगा पाऊँगा,,
मैं दिल के मंदिर तोड़ रहा हूँ, मैं कैसे मंदिर मस्जिद सजा पाऊँगा,,
मेरे अंदर ऐब है लाखों, मैं कैसे सुगंध फैला पाऊँगा ।।

वो कहाँ रहते खुदा के बंदे, जो आसमान को भी महकाते हैं,,
मुर्दों के पास पड़े सुगंधित फूल, मुझे अपने पास बुलाते हैं,,
बस फना होने को होता जहान सारा, यह लाशों के ढेर समझाते हैं,,
जीते जी सुगंधित होकर महकाओ जहान सारा, बस यही राज बताते हैं,,
वो कहाँ रहते खुदा के बंदे जो आसमान को भी महकाते हैं ।।

कैसे सुगंधित होगा जहान सारा, यहाँ खुदा की रूहों को सताया जाता है,,
जिंदा आदमी पड़े सड़कों पर, गर लाशों का घर बनाया जाता है,,
हत्या करके फूलों की, खुदा को चढ़ाया जाता है,,
यहां सुगंध छीनकर फूलों की, फिर इत्र बनाया जाता है,,
कैसे सुगंधित होगा जहान सारा, यहाँ खुदा की रूहों को सताया जाता है ।।

तू अशकों को कतरा करके, सच्चाई की फिर सुगंध मिला,,
खुद महक अच्छाई से, बदबू को फिर जा महका,,
पत्थरों की इमारतें छोड़कर, खुदा का दिल में घर बना,,
सुगंध, सुगंधित हो जाएगी, दिल में खुदा का नाम बसा ।।

क्यों सुगंधित फूलों को तू मार रहा,,
देख हर पल खुदा निहार रहा,,
यही पीर पैगंबरों का सुगंधित विचार रहा,,
क्यों दिल नहीं, बस दिमाग ही तेरा औजार रहा ।।

खुद- खुदा की दुनिया में सुगंध फरिश्ते फैलाएँगे,
तू खुदा का बंदा बनकर देख, तेरे बादल फूल बरसाएँगे,,
जो तोड़ते नहीं बस जोड़ते हैं, बस वही इंसान कहलाएँगे,,
खुद -खुदा की दुनिया में, सुगंध फरिश्ते फैलाएँगे ।।

सुगंध के बीज बीजकर, रंगीन कर दे जहान सारा,,
अपने अंदर सच्चाई पैदा करके, महका दे यह आसमान सारा,,
खुशियों का बगीचा बनाकर, मिटा दे गुनाहों का मकान सारा,,
तु बस खुशियाँ फैला, पड़ा कबसे जहान, परेशान सारा ।।

कोई भी फूल बचेगा नहीं ,कोई होगा नहीं महकाने को,,
गर खुदा भी रूठ कर बैठ गया, कोई होगा नहीं समझाने को,,
कभी पास बैठकर सुगंधित फूलों के, बातें कर सच्चाई की,,
मैंने खुदा की बातों से हर बार बेवफाई की ।।

अब अशक गिराने छोड़ दे तू, अब सभी बहाने छोड़ दे तू,,
जो दूर पड़े लाशों के पास, उन फूलों को बगीचे में जोड़ दे तू ।।

जब कुदरत बोल पड़ी

ज्योति

पंजाब यूनिवर्सिटी कैपस, चण्डीगढ़

जब कुदरत बोल पड़ी
एक पौधे से पनपा मानव,
जंगल जंगल काट रहा है।
कुदरत के निर्मल तोहफो को,
धन दौलत में बांट रहा है।।
छांट रहा है टुकड़े -टुकड़े,
अपना पिंजरा सजाने को।
लहलुहान कुदरत के कतरे,
दानव की भांति.....
चाट रहा है।।
पलट रहा है निर्लज्ज मानव,
अपने मौलिक कर्तव्यों से।
कुदरत का संहार कर रहा,
आतंकी विस्फोटक अपद्रव्यों से।।
अपनी ऐसी दशा देखकर,
स्वयं कुदरत भी बोल पड़ी।
खुद पर खाई चोटों का दुखड़ा
जनता -दरबार में खोल पड़ी।।
मैं चोटिल हूँ क्षत विक्षत हूँ,
मुझ पर अत्याचार किया है।

जल भूमि वायु के बदले,
प्रदूषण जैसा उपहार दिया है।
सैकड़ों गाड़ियाँ -कारखाने चलाकर,
जो तुमने मुझे बीमार किया है।
तुम्हारे इन पापों के बदले,
संसार को कोरोना- काल दिया है।
आज भी तेरे घावों से,
मैं चोटिल करहा रही हूँ।
तब भी ममता की आस लिए,
पुनः तुझको चेता रही हूँ।।
चेता रही हूँ, हे मानव!
कुदरत बन मैं तुझे हर बार,
दरिंदे बेहशी लूट रहे हैं,
माँ धरती का अतुल शृंगार।
चिपको आंदोलन पुनः चलाकर
लौटाओ पुनः बहार।।
कुछ तो विचार करो.....
हे मानव!
वरना न बच पाएगा संसार।
वरना न बच पाएगा संसार।।

सफर

योगिता राजेन्द्र प्रसाद

बी.सी.एम., शिक्षण महाविद्यालय, लुधियाना

है सफर ये खुशनुमा, फिर क्यों है तू तन्हा ?
हंसकर ही सही मिलेगी, हर मसले की दवा।
भूल कर अपनी दुनियादारी, क्यों तूने अपनी मत है मारी
सफर है हसीन, तू खुद पर रख यकीन
थक कर या हार कर ही सही
मिलेगी मंजिल तुम्हें हर घड़ी।
मां के आगोश में जो बचपन गुजारा
तो कैसे ना करें, हम उनका शुक्राना
पिता ने हमको जो झूला झुलाया
बहुत याद आता है वो बचपन का तुतलाना,
लड़क्कपन से जो जवानी आई
फिर मुख पर अलग ही लाली आई
परेशानी आई, जिम्मेवारी आई
तजुबों की कहानी, हमें खूब सिखलाई
है सफर ये खुशनुमा, फिर क्यों है तू तन्हा
हंस कर ही सही मिलेगी, हर मसले की दवा।
निराश कर खुद की जिन्दगानी, फिर बैठा लेकर, तू परेशानी
पूरे कर तू, हर अरमान क्यों बैठा है, तू फिर परेशान।
आहिस्ता-आहिस्ता जवानी ढली
फिर भी ना तेरी परेशानी टली
आँखों में लेकर तू सपने तमाम
पिंजरे से निकल और कर सपने साकार
खुदा की इनायत जो सफर है बनाया
गोद में खेलते बचपन का सफर, आज लाठी तक है आया।
“बचपन भी गया जवानी भी गई
एक पल तो जी ले तू खुद के लिए ये जिंदगी।
फिक्र में तेरी आँखें रहे नम
बच्चों के खातिर, भूल जाते हैं गम,
बेफिक्री से न तू जीवन है बीताया
हर वक्त कोई ना कोई दुख है आया।

है सफर ये खुशनुमा, फिर क्यों है तू तन्हा ?
हंसकर ही सही, मिलेगी हर मसले की दवा।
बुढ़ापे में क्या रंग दिखाया
खुद की औलाद ने बेघर करवाया
खुदगर्जी का कैसा आलम छाया
इन्सान का असली रूप दिखाया।
मय्यत का जब वक्त था आया
खुद की औलाद जनाजे तक न आया
तन्हा रूह ढूँढे अपनी औलाद
अब कैसे मिले उसे मुक्ति की आस।
“आँखों में दर्द इस कदर है छाया
जब औलादों ने खूब कहर है ढाया।”
है आलम बेईमानी का इस कदर है छाया
यहां न कोई अपना, न है पराया
उम्मीदों को क्यों किसी और पर टिकाना
खुद पर रख यकीन मिलेगा तुझे भी
किस्मत का खजाना।
जिन्दगी ने भी क्या रंग दिखाया
अपनों ने ही अपनों का घर तुड़वाया
शान -ओ -शौकत के लालच में,
तूने अपनी जिन्दगी को है क्यों गवाया।
“जिन्दगी का यही है “सफरनामा”
जो आया है उसे कल है जाना”
खिल कर ही सही, हमें है मुस्कुराना
हर दफा रो कर भी, हमें क्या है मिल जाना।
हर दफा रो कर भी, हमें क्या है मिल जाना।
है सफर ये खुशनुमा, फिर क्यों है तू तन्हा ?
हंसकर ही सही, मिलेगी हर मसले की दवा
हंसकर ही सही, मिलेगी हर मसले की दवा।

पृथ्वी

वंदना पाल

एस.डी.पी महिला कॉलेज, लुधियाना

पृथ्वी की गोद में खेले अनेकों जीव,
इससे ही मिली है हमें जीवन जीने की सीख।
समुंदर, वन और झील, घटायें सब है इसमें ही समाएँ,
कभी खिले हम फूल बनकर, कभी इसमें ही कुम्लाएँ।
पशु, पक्षी और पेड़ पौधे ही है इसके उपहार,
पृथ्वी की सुंदरता है अनोखी मत कर इस पर प्रहार।
कहीं उफनता सागर है तो कहीं नील घटाएँ
सब को संभाले रखे, ना कभी पैर डगमगाए।
कभी चमकती बिजली इस पर, कभी अंधेरा छा जाए,
तब भी हमारे जीवन में यह ही दीप जलाएँ।
अपने स्वार्थ के लिए कर रहे हैं हम इसकी गोद उजाड़,
सभी मुसीबतों से जो है हमारी पहरेदार।
पृथ्वी पर उपस्थित हैं अनेकों रूप जैसे इंद्रधनुष के रंग
मनुष्य अपने स्वार्थ के चलते मत कर इसको भंग।
इसकी ही गोद से मिले हमें फल, सब्जी और अनाज
इसकी व्याख्या क्या करें हम, है हमें इस पर नाज़।

जिंदगी

ईशा धीमान
एम.बी.बी.जी.आर.सी.सी गल्स कॉलेज
मनसोवाल

हम जिंदगी भर अकेले ही आये हैं,

और अकेले ही जाना है।

जिन्दगी ही हकीकत है,

जिन्दगी ही फसाना है।

भले ही जिंदगी में पैसा ना कमाया हो, पर

अच्छे कर्म जरूर कमाना है।

जिन्दगी में कभी भी किसी को रुलाना मत,

बल्कि उनको खुशियाँ बांटना है।

और उनके साथ हँसते-हँसते,

जीवन गुजारना है।

जिंदगी में न ही कोई बड़ा होता है,

और ना ही कोई छोटा है।

हमें तो बस इंसानियत का फर्ज निभाना है

हमें कभी भी किसी को बददुआ नहीं देनी चाहिए,

बल्कि हमें तो दुआओं को साथ लेकर जाना है।

ना जाने जिन्दगी कहां तक है,

कब आंखें मीच सो जाना है।

माँ

जसपिंदर सिंह

गुजरांवाला गुरु नानक खालसा कॉलेज, लुधियाना

खुदा हर जगह रह ना सका, तो माँ बन कर खुद खुदा आया,,
माँ की गोद में बैठकर अँधेरों में भी चमके नूर का साया ।।

माँ कोई शब्द नहीं, शब्दे जन्मत है,,
माँ की आँखों की खुशी ही खुदा की मन्मत है ।।

कौन पहचानेगा मुझे, गर मां पहचान ना देगी,,
कैसे चलेगी सांसो की डोर, गर माँ जान ना देगी,,
कहाँ देखूँगा बैठकर जीस्ते -जन्मत, गर माँ गिरेबान ना देगी,,
कौन पहचानेगा मुझे, गर माँ पहचान ना देगी ।।

माँ की आँखों में मानो खुदा रहता है,,
बहुत बुरा भी क्यों ना होऊँ, यह आइना मुझे सबसे अच्छा कहता है,,
गर कभी माँ रोदे तो खुदा के घर में खून का आबशार बहता है,,
माँ की आँखों में मानो खुदा रहता है ।।

जब माँ से बात होती है, तो वही सुखन की रात होती है,,
गर कभी माँ उदास हो तो, खुदा की भी खुदा से फरियाद होती है,,
आएँ गर माँ की आँखों में आँसू, तो बादलों से भी अशकों की बरसात होती है,,
जब माँ से बात होती है तो वही सुखन की रात होती है ।।

औकात मेरी बहुत छोटी है, मैं माँ की तारीफ नहीं कर सकता,,
अभी मैं माँ के गिरेबान में हूँ, ऐसे तो मैं बिखर नहीं सकता,,
मैंने कह दिया गमों की आँधी को मुझसे दूर रहे ,अभी तो मैं तुझसे डर नहीं सकता,,
औकात मेरी बहुत छोटी है, मैं माँ की तारीफ कर नहीं सकता ।।

माँ के पैरों की मिट्टी भी खुदा से पाक होती है,,
पड़ जाए जब माँ से दूरी, तो जीते जी ही जान की राख होती है,,
माँ के पैरों की मिट्टी भी खुदा से पाक होती है।।
बँटा है संसार बहुत, गर माँ की सलामती की सभी दुआ करते हैं,,
इस रिश्ते से गुरु, पीर व आतंकवादी सभी वफा करते हैं,,
बँटा है संसार बहुत, गर माँ की सलामती की सभी दुआ करते हैं।।

जब होता हूँ अकेला में ,तो रोशनी में मेरा साया भी दिखाई नहीं देता,,
माँ की आवाज के बिना खुदा के घर पर भी कुछ सुनाई नहीं देता,,
जब होता हूँ अकेला में, तो मेरा साया भी दिखाई नहीं देता।।

मुर्दों में जान आ जाए, गर हो माँ की यही आरजू,,
मेरी माँ के रूप में होती है, खुदा से हर रोज गुफ्तगू,,
जल -थल हो जाए गर टपके माँ की आँख से आँसू,,
मुर्दों में जान आ जाए गर हो माँ की यही आरजू।।

माँ की उम्र लंबी हो, भले मेरी साँसे कम हो जाएँ,,
माँ से दूरी सोचूँ भी, तो भीगी आँखें नम हो जाएँ,,
माँ के बिना कोई सफर करूँ, तो सीधे रास्ते भी खत्म हो जाएँ,,
माँ की उम्र लंबी हो, भले मेरी साँसे कम हो जाएँ।।

क्यों सोचता हूँ मैं कि माँ से दूर भी होना पड़ेगा,,
क्यों खुदा की कलम को इतना मजबूर भी होना पड़ेगा,,
उस रात को तो हर भगवान को बैठ कर रोना पड़ेगा,,
वो कौन बदनसीब होगा जिसे माँ को खोना पड़ेगा,,
'बैंस' मत सोच ऐसा वरना खून के अशकों को खून ही से धोना पड़ेगा,,
उस रात तो हर भगवान को बैठ कर रोना पड़ेगा,,
यह क्यों सोचता हूँ मैं कि माँ से दूर होना पड़ेगा .....

अगर मैं पेड़ होती

ममता कुमारी

स्नातकोत्तर सरकारी महिला महाविद्यालय
सेक्टर-42, चण्डीगढ़

अगर मैं पेड़ होती
बन बयार शीतल- सी मैं बहती
अहंकार न होता मुझमें
लदकर पके फलों से झुक जाती मैं
थके पशिक को छाया करती
भूखे जन का पेट मैं भरती
अगर मैं पेड़ होती

पतझड़ में अगर झड़ जाती मैं
बसंत मेरी तब सज्जा करती
नए कोपले.....
नई डालियां.....
फिर मुझपर लग जाती
बन कर नई-नवेली दुल्हन
फिर मैं इठलाती
अगर मैं पेड़ होती
बन प्रियतमा।

राह निहारती मैं भी सावन की
ओढ़ के चूनर हरे रंग की
प्रीतम के रंगों में रंग जाती
बरसता सावन धुन में अपने
मैं भी संग उसके लहराती
अगर मैं पेड़ होती

सतरंगी मौसम के संग
कभी मैं लहराती
तो.....
कभी मैं बलखाती
संग गौरेया, कोयल, मोर के
झूम-झूम मल्हार मैं गाती
अगर मैं पेड़ होती

ओढ़ के चूनर प्रीत की
नवप्रेम के गीतों को मैं गाती
जीवन के रंगों में ढलना
मानव जन को मैं सिखलाती
अगर मैं पेड़ होती।

दिल्ली के चौराहों, सड़कों, गली मोहल्ले, धार्मिक स्थलों के बाहर बैठने वाले मांग कर खाने वाले लोग पिछले कई दिनों से बहुत खुश थे। उनके बच्चे ज्यादा खुश थे क्योंकि सूखी रोटी के टुकड़ों के लिए तरसने वाली जिंदगी पहली बार तीनों समय भर पेट खाना प्राप्त करने लगी थी। ताजी दाल, सब्जी के साथ, मुफ्त, बिना किसी भेदभाव, बराबरी से घुटने से घुटना जोड़ कर जैसे परिवार में मिलकर खाना खाने लोग बैठते हैं, वह गरीब लोग खाना प्राप्त करने लगे थे। एक नेक आत्मा ममता बहुत ही मुश्किल से अपने दोनों बच्चों को पाल रही थी। वह बेचारी भी गरीबी की मारी थी। कुछ दिनों से चल रहे किसान आंदोलन और उनके धरने से वह बहुत प्रभावित थी। ममता वहाँ और औरतों के साथ बैठकर सब्जियाँ काटती, आटा गूँथती और लंगर की सेवा करती जो वह बचपन से करना चाहती थी, पर कभी कर नहीं पायी क्योंकि वह नीची जात की थी और माँग कर खाती थी। लोग उसे अब तक भिखारी से ज्यादा नहीं मानते थे और खाना पकाने देना तो दूर उसकी छाया से भी डरते थे। वह अपने बच्चों का पालन पोषण घरों या सड़कों पर भीख माँग कर या सफाई का काम करके ही करती थी। उसके दो बच्चे थे। बेटा मुन्ना सात वर्ष का और बेटी जुमरी तेरह वर्ष की थी। वह किसानों के लंगर से ही बच्चों के लिए खाना एक लिफाफे में डालकर ले आती थी। उस दिन शाम को जब वह लंगर से रात के लिए खाना लेकर आई उसने देखा कि उसकी बेटी जुमरी ने दोपहर का खाना नहीं खाया। पुल के नीचे मोटे से खम्भे के साथ पीठ लगाकर बैठी थी, जुमरी। उसकी गोदी में मुन्ना रो रहा था। ममता ने चिंता से पूछा, “बेटी, क्या हुआ ? ठीक तो है ? तूने दोपहर का खाना क्यों नहीं खाया ?

जुमरी :- हाँ, माँ मैं बिल्कुल ठीक हूँ।

ममता :- तो फिर खाना क्यों नहीं खाया ?

क्या मुन्ना ने भी नहीं खाया ?

जुमरी :- नहीं, माँ मुन्ना ने खा लिया। मैंने नहीं खाया और अब रात को भी नहीं खाऊंगी।

ममता :- ओह ! अच्छा मेरी बेटी ने व्रत रखा है ?

जुमरी :- नहीं, माँ व्रत नहीं रखा।

मैं बस अपनी हैसियत याद कर रही हूँ।

ममता :- मैं कुछ समझी नहीं बेटी। तुम्हारे सामने खाना पड़ा है। तूने खाया नहीं, इसमें हैसियत या औकात वाली क्या बात है।

“माँ, जीवन में पहली बार मिले साफ सुथरे कपड़े, तीनों समय भर पेट मिलती रोटी, कोई नफरत नहीं करता, कोई धक्के नहीं मारता, न ऊँच नीच, न मुझे लड़की होने का भय क्या जीवन इतना सुंदर भी हो सकता है ? या मैं सिर्फ सपना देख रही हूँ” क्योंकि आज नहीं तो कल ये किसान योद्धा अपने हक लेकर वापिस तो चले ही जाएंगे और पिछे रह जाएंगे हम लोग उसी हाल में माँग कर खाने को, विवाह शादियों में बचा खाना खाने को, मिला तो ठीक नहीं मिला तो भूखे पेट सोने को। काश ! हम भी अच्छी किस्मत वाले होते तो इन किसानों के पंजाब में ही जन्म लेते। इसलिए माँ मैंने आज खाना नहीं खाया और अब रात को भी नहीं खाऊंगी। आखिर हैं, तो हम माँग कर खाने वाले ही कहीं भूखे रहने की आदत न छूट जाए। ममता ने कहा, “शुभ शुभ बोल बेटी।” इन किसान भाईयों के साथ लंगर की सेवा करते हुए मुझे बहुत शक्ति मिली है। अब हम माँग कर नहीं खाएंगे। इसी सड़क पर गुब्बारे, फूल या कुछ और बेचेंगे। मैं मेहनत मजदूरी करूंगी और तुम दोनों को स्कूल भेजूंगी। मुझे इस बात का दुःख है कि तुम्हारे पिता की मृत्यु के बाद मैं कमजोर हो गई थी पर अब नहीं। मैं भगवान से प्रार्थना करती हूँ कि दिल्ली की सड़कों पर माँग कर खाने वालों, फुटपाथ पर सोने वालों का पेट भरने वाले इन अन्नदाताओं की सभी मांगें पूरी हों। सरकार इनकी बात मान ले और इनका इतने महीनों का इंतजार खत्म हो। ताँकि अपने अपने हक लेकर यह लोग खुशी से अपने घर जा सकें। मुझ गरीब की यही दिल से प्रार्थना है। कुछ समय के बाद माँ और दोनों बच्चे रात के लिए लाया गया लंगर का खाना खा रहे थे और खुश दिख रहे थे पर माँ की आँखों में नई चमक थी आगे कुछ अपने आप करने की चमक और मन में एक ही कामना किसान भाइयों का इंतजार जल्दी खत्म होने की कामना।

रामपुर गाँव में ठाकुर मनोहर सिंह का राज था। गाँव में सबसे अधिक सम्पत्ति उसी के पास थी। गाँव में जहाँ तक नज़र जाती, सर्वत्र उसी की भूमि दिखाई पड़ती। ठाकुर मनोहर सिंह पढ़ा-लिखा तो नहीं था, परन्तु दिल का बहुत धनी व्यक्ति था। गाँव में किसी को भी समस्या उत्पन्न होती, तो वह लोग ठाकुर के पास दौड़े चले आते। ठाकुर मनोहर सिंह उन लोगों की समस्याएँ तो दूर कर देता था, किन्तु बदले में उनसे अपनी भूमि पर श्रम करवाता था। लोगों को लगता था कि यदि वे लोग ठाकुर जी की भूमि में काम कर भी देंगे, तो कहाँ कोई नुक्सान हो जाएगा।

ठाकुर मनोहर सिंह दिल का जितना अच्छा था, उतना ही सख्त वह अपने कार्य को लेकर था। ठाकुर मनोहर सिंह की हवेली अत्यधिक विशाल थी, जिस कारण अनेकों नौकरों को वह रखता था। ठाकुर मनोहर सिंह की शादी हुए कुछ ही समय हुआ था, कि उसके घर बच्चों की किलकारियाँ गूँजने लगी। ठाकुर मनोहर सिंह ने प्रत्येक कार्य को करने के लिए नौकर रखे थे, घर से लेकर बाहर गोदाम तक। अब ठाकुर अपने कार्यों की तरफ ध्यान न देकर, अपने बच्चों की तरफ देने लगा। वास्तव में उसकी पत्नी के गर्भ से बेटा और बेटी दोनों ने साथ जन्म लिया था। अब वो एक ईमानदार नौकर की खोज कर रहा था। उसके कारोबार में धीरे-धीरे नुक्सान बढ़ता गया, वास्तव में उसके नौकर अब उसकी गैर मौजूदगी में उसके धन का इधर-उधर करते थे। उसको शक तो था, परन्तु वह किसी को बोल भी तो नहीं सकता था, क्योंकि बिना नौकरों कि वह अपना कोई कार्य नहीं कर पाता था। उसका एक नौकर रामू बहुत अच्छा था। वह उसके पास पिछले दस सालों से कार्यरत था। रामू सदैव अपने मालिक को सूचित करते हुए कहा करता था - “सरकार !आप तनिक ज़्यादा रखवा कीजिए। आज कल हेरा फेरी बहुत हो रही है।”

सरकार (ठाकुर सिंह) ने भी उसकी बात पर विश्वास नहीं किया। वह नहीं चाहता था कि, उसके किसी भी नौकर की वजह से उसको अपना कार्य रोकना पड़े। दोपहर के तकरीबन साढ़े दो बजे ठाकुर मनोहर सिंह अपने घर

के अंतिम छोर से बाहर की ओर निगाह टिकाए खड़े थे कि अकस्मात उनका ध्यान एक जवान, ऊँचा कद, साँवला रंग, लाल कमीज और काले रंग की फटी पुरानी, मानो कहीं से उठाकर लाया हो, पतलून पहने हुए, ठाकुर मनोहर सिंह के वृक्ष के नीचे बैठा हुआ था। गर्मी अपनी चरम सीमा पर थी, पहले तो उनका मन नहीं किया, परन्तु अकस्मात उनके मन में मृदुल भाव उत्पन्न हुआ, और वह वहाँ उसके पास गए।

ठाकुर जी ने उससे पूछा - “तुम कौन हो भाई? और यहां वृक्ष कि नीचे बैठकर क्या कर रहे हो।”

उसने अपने दुःखी स्वर में उत्तर देते हुए कहा- “मैं पास के गांव में एक किसान का बेटा हूँ। मेरा नाम श्याम लाल है। जब से मेरी पत्नी की मृत्यु हुई मेरा उस गांव में बिल्कुल मन नहीं लगता।” गांव वाले भी मेरे साथ कुशल व्यवहार नहीं करते हैं। इतने में वह रोने लग गया।

ठाकुर जी ने उससे पूछा-“तेरी पत्नी की मृत्यु कैसे हुई।” श्यामलाल करुण अवस्था में उत्तर देते हुए कहता है -“सरकार मेरी पत्नी काफी दिनों से बीमार थी उसको पीलिया हो गया था। कहने को तो हम किसान हैं वास्तविकता तो यह है कि हमें उससे कोई लाभ नहीं था। पैसा न होने की वजह से मैं अपनी पत्नी को नहीं बचा सका।” श्यामलाल बताता है कि- “सरकार मेरे तीन बच्चे हैं छोटे-छोटे। मुझे कोई काम नहीं मिल रहा। मैं उनका पालन पोषण कैसे करूँगा।”

ठाकुर मनोहर सिंह दयालु तो थे किन्तु चतुर भी थे। उन्होंने सोचा क्यों न मैं इसे नौकर रख लूँ। उन्होंने उसी समय उससे पूछा-“काम करोगे मेरे लिए।”

श्याम लाल ने मुख पर प्रसन्नता लाते हुए कहा- ‘जी सरकार आप जो कहोगे मैं वो करूँगा।’

यह कहकर ठाकुर मनोहर सिंह श्यामलाल को अपने साथ घर में ले आया। श्यामलाल को देखकर रामू के हृदय में पीड़ा से उठा मानो उसे ऐसा प्रतीत हो रहा था कि, अब यह मेरी जगह न ले ले। ठाकुर जी ने रामू से कहा-‘सुनो रामू! तुम श्यामलाल को ले जाकर गोदाम का सारा काम समझा दो। कल से श्यामलाल गोदाम की देखरेख करेगा।’

संध्या होते ही श्याम लाल ठाकुर जी के पास आया और रहने की व्यवस्था के बारे में बातचीत करने लगा। ठाकुर जी ने श्याम लाल को बरामदे के सामने वाला कक्ष रहने के लिए दे दिया। अब श्यामलाल के तीनों बच्चे भी वहां आकर रहने लगे। श्यामलाल का जीवन अब तनिक सुखी से व्यतीत रहा था। उसको अब किसी प्रकार की चिन्ता नहीं थी। कुछ दिन तो इसी तरह बीते।

फिर एक रात श्याम लाल ने देखा कि ठाकुर जी के कमरे की तरफ कोई जा रहा था। वह उसका पीछा करने लगा जब हल्की सी चाँद की रोशनी, ठाकुर जी के कक्ष में खिड़की जो बनी थी, उससे आ रही थी, रामू पर पड़ी। रामू ठाकुर जी की तिजौरी से पैसा चुराने के मन से आया था जब तक वह चिल्लाता, तब तक गिलास के गिरने की आवाज ठाकुर जी के कान में पड़ी और वह सर पर उठ पड़े। उठते सार ही उन्होंने जब श्यामलाल को अपने कक्ष में पाया तो वह चकित रह गए।

जब उनका ध्यान तिजौरी की तरफ केंद्रित हुआ तो तिजौरी में चाबी का छल्ला उन्होंने लटका पाया। ठाकुर जी के उठने से पहले रामू चाबी का छल्ला वही छोड़कर भाग चुका था। ठाकुर जी ने महसूस किया कि उनकी तिजौरी में से पैसे गायब हुए हैं और वो श्याम लाल ने किए हैं।

श्यामलाल कुछ बोलता तब तक- ठाकुर जी ने क्रोधित होकर उसे कहा- “चोर! श्यामलाल मैंने तुझे रहने के लिए घर दिया, खाने को खाना दिया, तेरी सहायता की और बदले में तूने मुझे धोखा दिया।” निकल जा मेरे घर से। श्यामलाल कष्टपूर्ण अवस्था में ठाकुर जी से कहता है- “सरकार! मैंने चोरी नहीं की सरकार, मुझे माफ कर दीजिए। मुझे घर से मत निकालिए।” ठाकुर ने उसकी एक न सुनी और उसे निकाल दिया।

बेचारा श्यामलाल यह देखकर फूट-फूट कर रो रहा था। वह मन ही मन सोच रहा था- ‘आज तक मैंने चोरी नहीं की, सदैव ईमानदारी से अपना कार्य किया और आज मुझे ईमानदारी का यह फल मिला।’

रामू का पता अब साफ हो गया था। अब वह अपनी मनमर्जी करता था, ढंग से कार्य न करना, बाकी नौकरों पर रोअब

मारना, वह जानता था कि ठाकुर जी का खास अब मेरे से अधिक कोई नहीं है। बहुत सारे गाँव के विवादों को सुलझाने के कारण ठाकुर मनोहर सिंह की सदैव पास के गाँव के ठाकुरों से नोक झोंक रहती थी।

पास के सभी गाँव वालों को ठाकुर मनोहर सिंह के नौकर रामू के बारे सब कुछ ज्ञात था। वास्तव में रामू खुद चोर था, वह कई सालों से ठाकुर जी के घर में चोरी करता आ रहा है और नाम दूसरों का लगाता है ताकि ठाकुर मनोहर सिंह को उस पर शक न हो। रामू को पैसे से अत्यधिक प्रेम था। वह पैसों के लिए कुछ भी कर सकता था।

एक बार पास के गाँव के एक ठाकुर ने रामू को अपने पास बुलाया और दस हजार रूपए देकर ठाकुर मनोहर सिंह को मारने को कहा। रामू ने उसका यह प्रस्ताव स्वीकार कर लिया। एक दिन जब ठाकुर मनोहर सिंह अपनी गहरी निद्रा ले रहे थे, तो रामू ने उनके कक्ष में प्रवेश किया। श्यामलाल को घर से निकाल देने के बावजूद भी वह घर के आस-पास भटकता रहता। उस रात वो भी वहीं मौजूद था। उसने रामू को ठाकुर जी के कमरे में प्रवेश होते देख लिया, उसने सोच रखा था कि आज वह रामू का सच सबके सामने लाकर रखेगा और अपनी ईमानदारी का प्रमाण भी देगा।

उसे देखते ही, श्यामलाल भी ठाकुर जी के कमरे में प्रवेश कर गया, रामू ने जब श्यामलाल को देखा तो उन दोनों में आपस में झपटा- झपटी हो गई। इतने में तेज चाकू श्यामलाल के सीने के आर पार हो गया। ठाकुर सिंह ने पहले श्यामलाल को उठाया, रामू भागने ही वाला था कि रामू को घर के बाकी नौकरों ने पकड़ लिया। ठाकुर सिंह को श्यामलाल ने अपने अंतिम समय में कहा- “सरकार में चोर नहीं हूँ। उस समय भी रामू ही आप की तिजौरी से पैसे चुराने आया था।” यह सुनकर ठाकुर मनोहर सिंह फूट-फूटकर रो पड़े और श्याम लाल ने अपने अंतिम श्वास ठाकुर जी की गोद में लिए।

ठाकुर मनोहर सिंह ने पुलिस बुलाकर रामू को पकड़वाया और श्याम लाल की याद में उन्होंने घर के बाहर एक मूर्ति बनवाई और उसको ईमानदारी की मूर्ति के नाम से प्रसिद्ध किया और उसके बच्चों की सारी जिम्मेदारी अपने ऊपर ले ली। इसलिए किसी ने ठीक ही कहा है- “ईमानदारी सत्य की नीति है।”

गाड़ी के पहियों की आवाज आती है राधा की माँ राधा को पुकारते हुए “राधा जल्दी चलो, तुम्हारे पापा गाड़ी में इंतजार कर रहे हैं” राधा चाहती हुई भागती-भागती बाहर आती है राधा अभी सात साल की है राधा और उसका परिवार अपने नए घर जाने के लिए उत्साहित है। लेकिन राधा कुछ उदास भी है उसकी सहेली गोपी अब उसके साथ न रहेगी यह बात उसे दुखी कर रही थी। इसी के साथ राधा और उसका पूरा परिवार अपने नए घर पहुँच गए हैं।

गाड़ी रुकती है राधा जब गाड़ी से उतरकर अपना नया घर देखती है वह खुशी के साथ-साथ सहेली से दूर होने का भाव भी प्रकट करती है उसके अंदर हजारों सवाल भिन्न-भिन्न एहसास बहुत तेजी से दौड़ रहे हैं। उसका नया घर एक ऐसी जगह पर स्थित है जहाँ दूर-दूर तक कोई दुकान नहीं है सिर्फ पेड़ ही पेड़ दिखाई दे रहे हैं। राधा अपने नए घर में प्रवेश करती और दौड़ कर अपने कमरे की ओर जाती है। उसके कमरे में खिड़की है जहाँ से बाहर देखने पर वृक्ष ही वृक्ष नजर आते हैं।

कुछ दिन बीतते हैं और राधा अपने नए घर में अकेलापन महसूस करने लगती है उसकी माँ पूरे दिन घर के कामों में लगी रहती है और पापा अपने कामों में फुर्सत नहीं पाते। एक दिन राधा अपने कमरे की खिड़की के पास बैठकर बाहर निहार रही होती है और बाहर वह एक कुत्ते को देखती है जो पीड़ा में चिल्ला रहा है राजा जल्दी से बाहर जाकर उसे बहलाने फुसलाने की कोशिश करते हुए उसकी पीड़ा की वजह जानने के लिए वह उसे गोद में उठा लेती है। वह देखती है कि उसके पैर में पत्थर घुसा हुआ है तो उसे बहुत ही प्यार से निकालने की कोशिश करती है और सफल रहती है।

अब राधा रोज खिड़की पर बैठे उसी कुत्ते का इंतजार करती और वह कुत्ता भी रोज आकर भौंकने लगता मानो सदियों से दोनों का कोई गहरा रिश्ता हो। अब धीरे-धीरे राधा का

अकेलापन कम होने लगा मानो उस कुत्ते में उसे अपने मित्र मिल गया हो। वह उसे खाना खिलाती, उसके साथ खेलती, दोनों एक दूसरे की भाषा समझने लगते।

एक दिन राधा फिर खिड़की के पास बैठकर उसका इन्तजार करती पर आज कुत्ता नहीं आया। राधा बेचान हुई अपनी माँ को पूछते “क्या माँ आपने उसे देखा” उसकी माँ ने जवाब देते हुए कहा नहीं मैंने नहीं देखा, परंतु सड़क के किनारे आज एक कुत्ते की दुर्घटना में मौत हो गई।

राधा के स्वास मानों अटक से जाते हैं उनका यह रिश्ता इतना गहरा हो चुका है कि कुत्ते से दूर जाने का एक अहसास भी उसे झंझोड़ कर रख देता है राधा रोती रोती सड़क की तरफ जाती है वह वहाँ पर भीड़ देखती है उसके कदम कांप रहे हैं धीरे-धीरे आगे बढ़ना भी उसके लिए पहाड़ सा लग रहा है जब वह भीड़ के अंदर जाकर देखती है तो उसे पता चलता है कि वह उसका कुत्ता नहीं है।

उसे यह देखकर राहत तो मिलती है परंतु सिर्फ कुछ मिनट की जब वह उस कुत्ते को देखती तो मैं वह फिर फूट-फूट कर रोने लगती है।

राधा घर आकर पूरी दुर्घटना सोचती है जब भी बाहर से उसे उसके कुत्ते की आवाज आती है वह दौड़ी दौड़ी उसे जाकर गोद में उठा लेती है। वह कुत्ता ही उसका मित्र है और अपने मित्र को खोने का डर उसे पूरी रात सोने नहीं देता।

राधा सात साल की भले ही है परंतु जानवरों के प्रति उसका व्यवहार 80 साल के बुजुर्गों से भी ज्यादा अच्छा है। राधा एक प्रण लेती है कि वह जितने जानवरों को बचा सकेगी वह उन्हें जरूर मदद करेगी। अब राधा वृक्षों के बीच ज्यादा और घर में कम रहती है। उसके साथ अब उसका ही कुत्ता नहीं बल्कि कुछ और कुत्ते भी रहते हैं जिनके साथ वह खेलती और उनकी देखभाल करती है।

परिवार

रचना

देव समाज कॉलेज ऑफ एजुकेशन, चण्डीगढ़

ममता के बेटे राम का स्कूल के लिए आज पहला दिन था। राम का स्कूल जाने को बिल्कुल मन नहीं कर रहा था। जब ममता उसे कपड़े पहना रही थी तब वह बोला, “मुझे स्कूल नहीं जाना। क्या आज छुट्टी कर लूं?” ममता व्यंग्य से मुस्कराई और बोली, “स्कूल के पहले दिन छुट्टी बिल्कुल नहीं।” राम होठों को बाहर निकाल कर बोला, “माँ, तुम स्कूल में नहीं होगी तो वहाँ मेरा मन नहीं लगेगा।” “कोई बहाना नहीं, चुपचाप चलो।” राम ने फिर से अपने होंठ बाहर निकाले और बोला, “तुम ही तो कहती हो परिवार को हमेशा साथ रहना चाहिए कभी अलग नहीं होना चाहिए। फिर आज मुझे खुद से अलग क्यों कर रही हो?” ममता जोर से हँसने लगी और बोली, “इसका यह मतलब तो नहीं कि परिवार के सदस्य अपनी जिम्मेदारी पूरी ना करें। तुम्हारे पापा की जिम्मेदारी है कि वह परिवार के लिए कमाएं और सबकी जरूरतों को पूरा करें। इसलिए वह रोज काम पर जाते हैं।” वो राम को अपनी गोद में बिठाकर उसके बाल बनाते हुए बोली, “मेरी जिम्मेदारी घर का क्याल रखना है और तुम्हारी पढ़ना है। तो चुपचाप स्कूल चलो।” राम ममता को मासूमियत देखकर बोला, “माँ.....।” पर कोई फायदा न था। उसे स्कूल जाना ही पड़ा। ममता ने अपने पति वीरपाल को फोन पर बताया कि कैसे राम आज स्कूल नहीं जाना चाहता था। वीरपाल बोला, “कोई बात नहीं, आज आते हुए उसके लिए मिठाई लेता आऊँगा, वह खुश हो जाएगा।” समय धीरे-धीरे बीतता गया।

राम अब पाँचवी कक्षा में हो गया था। वो एक दिन घर लौटा और ममता से बोला, “माँ, आपको पता है, रोहन के मम्मी पापा साथ नहीं रहते। रोहन तो अपनी मम्मी के साथ रहता है। आपने तो कहा था परिवार हमेशा साथ रहते हैं तो रोहन का परिवार अलग क्यों है?” ममता असमन्जस में थी। उसने एक गहरी सांस भरी और बोली, “कभी कभी ऐसा हो जाता है कि

पति पत्नी अलग हो जाएं पर हमें कोशिश करनी चाहिए कि हम अपने साथी का साथ कभी न छोड़ें।” छोटे राम के लिए यह बात समझनी मुश्किल थी। उसकी माँ तो कहती थी कि परिवार को हमेशा साथ रहना चाहिए पर वो अब बाहर जाता था तो उसे बहुत से परिवार टूटे हुए मिलते थे। उसने भी मन में ठानी कि वो कभी भी अपने परिवार को टूटने नहीं देगा।

राम बहुत खुश था कि उसका परिवार साथ था। एक रात जब वो सभी बैठ कर खाना खा रहे थे तब राम बोला, “माँ –पापा जब मैं बड़ा हो जाऊँगा तब मैं हम सब के लिए एक बड़ा सा घर लूँगा, बहुत बड़ा घर।” वीरपाल और ममता बहुत खुश हो गए। वीरपाल ने राम से कहा, “तुम्हें जैसा ठीक लगे वैसा ही करना। पर हमेशा एक बात याद रखना, घर कितना बड़ा हो ये मायने नहीं रखता। उसमें रहने वाले लोगों का दिल कितना बड़ा है, ये मायने रखता है।” राम की आँखों में चमक आ गई। उसे अपने पिता की ये बात बहुत अच्छी लगी।

वक्त के साथ सब चीजें बदलती जा रही थी। राम जब से कॉलेज जाने लगा था, वह घर पर देर रात तक आता था। ममता को उसकी चिंता तो होती थी पर बड़े बच्चों पर माता-पिता ज्यादा रोक-टोक नहीं कर पाते। राम के लिए अब बहुत सी लड़कियों के रिश्ते भी आने शुरू हो गए थे। पर राम ने ममता और वीरपाल को बताया कि उसे अपने कॉलेज की एक लड़की गायत्री बहुत पसंद थी पर महीने पहले वह दूसरे शहर चली गई थी। वीरपाल बोला, “कोई बात नहीं। अगर तुम्हें वो इतनी अच्छी लगती है तो तुम्हारी शादी उसी से होगी।” वीरपाल और ममता के बहुत से यत्नों के बाद उनकी शादी करवा दी गई। गायत्री का स्वभाव राम के माता पिता के साथ कुछ खास अच्छा न था। उसने शादी के दो महीने बाद ही राम को अलग होने के लिए कहा था पर राम न माना। वह उन दोनों

को घर से बाहर निकालने के नए-नए तरीके सोचने लगी थी। राम को भी इसकी खबर थी पर वह उसे कुछ न कहता था। गायत्री रोज ममता से बेवजह झगड़ने लगी थी। दो साल बाद उनके घर में खुशियाँ आ गई। गायत्री माँ बनने वाली थी। सभी बहुत खुश थे। ममता, वीरपाल के साथ बैठकर बातें कर रही थी वह बोली, “ बच्चे को पहले पुराने कपड़े ही पहनाते हैं अपने पुराने घर से राम के बचपन के कपड़े लेकर आने होंगे। ” अरे - भगवान! अभी तो बच्चा होने में बहुत समय है तुम अभी से कपड़ों की बातें करने लगी। ” वो दोनों खूब हँसे और सो गए। कुछ वक्त बाद गायत्री की गोद भराई हुई। ममता को कुछ गहने गायत्री के लिए अच्छे न लगे। वो उन्हें अलग निकाल कर रख ही रही थी कि तभी गायत्री आ गई और बोली, “ आप मेरे गहने चुरा रही हो। ”

ममता गुस्से में बोली, “ ये क्या बोल रही हो? तुम बात का बतंगड़ बनाना बंद करो। ये गहने हल्के हैं इसलिए इन्हें अलग करके रख रही हूँ। ” इतने में राम और वीरपाल भी वहाँ आ गए। गायत्री जोर-जोर से रोने लगी। राम गुस्से में ममता से बोला, “ माँ, तुम्हें गहने चाहिए थे तो बोल देती, ऐसे उठाने की क्या जरूरत थी। ” ममता उसे देखती ही रही फिर अंदर जाकर रोने लगी। वीरपाल ने उससे कहा, “ भगवान अब हमारा बेटा बड़ा हो गया है, अब हमें उसे परेशान नहीं करना चाहिए। चलो, अपने घर वापस चलते हैं। ” ममता ने भी कुछ न कहा और वह दोनों ही वहाँ से चले गए पूरे चार वर्ष होने के बाद भी राम अपने माता-पिता से मिलने न गया। एक दिन जब वह अपने बेटे के साथ खेल रहा था तब उसका बेटा बोला “ पापा जब मैं बड़ा हो जाऊंगा तो आपके लिए एक बड़ा बंगला लूँगा। ” राम घबरा उठा। यही बात तो उसने भी अपने माता-पिता से कही थी। उसे सब कुछ याद आने लगा। वह परेशान हो उठा वह पूरे दिन बाद अपने माता-पिता से मिलने पहुँचा।

ममता और वीरपाल बैठे हुए सब्जी साफ कर रहे थे। वह

दरवाजे पर खड़ा रहा। वह उन्हें गौर से देख रहा था। ममता ने अचानक देखा कि राम दरवाजे पर खड़ा था। वह उसके पास गई और बोली, “ क्या हुआ बाहर क्यों खड़े हो अंदर आओ। ” वह उसे अंदर ले गई। वीरपाल बोला, “ तुम्हारा बेटा कैसा है? कभी उसे भी अपने साथ लेकर आ जाना। ” “ पापा - माँ घर चलो। ” ये शब्द कहने के लिए राम को पूरे चार साल लगे थे। ममता बोली, “ नहीं बेटा तुम्हारे साथ तो हम न आ पाएंगे पर तुम्हारा कभी मन हो तो आ जाना। ” राम जल्दी में बोला, “ माँ मुझसे गलती हो गई। मुझे माफ कर दो मेरे साथ घर चलो। ” ममता मुस्कुराई और बोली, “ बेटा वो तो हमारा घर कभी भी नहीं था। ये है हमारा घर। ” “ माँ.. । ” ममता बोली, “ एक जखमी शरीर तो ठीक किया जा सकता है पर एक जखमी दिल नहीं। ” राम की आँखें नम हो गई। वो बोला, “ आपने कहा था परिवार हमेशा साथ रहते हैं। ” “ मैंने तो यह भी कहा था कि कभी-कभी वह साथ नहीं रह पाते। पर हमें हमेशा साथ रहने की कोशिश करनी चाहिए। तुमने और शायद हमने भी पूरी कोशिश नहीं की, चलो भी अब तुम बड़े हो गए हो और तुम्हारा अपना एक अलग परिवार है। ” “ माँ.. । ” वीरपाल उसकी बात काटते हुए बोला, “ हमारे पोते के लिए हमने कुछ कपड़े रखे थे, वो लेते जाना। ” अब राम की आखिरी उम्मीद भी टूट गई थी। उसे समझ आ गया था कि उसकी बातों को उसके माता-पिता पर कोई असर न होगा। फिर भी उसने एक आखिरी बार कहा “ माँ। ” “ जब एक डोर टूट जाती है तो उसे जोड़ने के बाद भी गाँठ रह जाती है। मैं हमारे रिश्ते में गाँठ नहीं चाहती। ” राम खड़ा होकर जाने लगा तो वीरपाल बोला, “ रामू.. आते रहना। ” राम का मन भारी हो उठा था। वो चाहकर भी अब अपने परिवार को एक नहीं कर सकता था। अब उसके पास पछतावे के अलावा कुछ न बचा था। वो 15 साल बाद रोया पर आज उसकी माँ उसे चुप कराने न आई।

कोरोना के बाद का जीवन

सरताज सिंह

पंजाब यूनिवर्सिटी कैपस, चण्डीगढ़

“कोविड-19- के कारण विश्व स्तर पर लोगों के जीवन में बदलाव आया”-प्रधानमंत्री नरेन्द्र मोदी

आज पूरा विश्व एक गंभीर बीमारी कोविड-19 से लड़ाई लड़ रहा है। इस महामारी के पूरे विश्व की व्यवस्था में हमें बदलाव देखने को नजर आ रहे हैं। इस महामारी की शुरुआत मुख्य रूप में चीन से हुई थी। परंतु धीरे-धीरे यह पूरे विश्व में फैल गई थी, जो कि विश्व स्तर पर नागरिकों के लिए एक व्यापक स्तर पर बदलाव लेकर आया। इस महामारी का प्रभाव खत्म होने की ओर अग्रसर है परंतु लोगों के जीवन में इस महामारी के बाद काफी बदलाव आया है।

1. सामाजिक जीवन में बदलाव

कोविड-19 महामारी के बाद लोगों के सामाजिक जीवन में काफी परिवर्तन देखने को मिल रहा है। अब नागरिकों के द्वारा संक्रमण से बचने के लिए मास्क का इस्तेमाल किया जा रहा है। इसके साथ ही लोग अब भीड़-भाड़ वाले स्थानों पर बिना कार्य के व्यर्थ में नहीं जाते हैं। नागरिकों के द्वारा अब सरकारी व निजी दफ्तर में 2 गज की दूरी बनाई जा रही है और लोग हाथ मिलाने के स्थान पर नमस्ते के व्यवहार को अपना रहे हैं। इस तरह से कोरोना के बाद लोगों की सामाजिक जीवन शैली में काफी परिवर्तन आ गया है। लोग इस महामारी को खत्म करने में सरकार का सहयोग कर रहे हैं।

2. छात्रों की शिक्षा व्यवस्था में बदलाव

कोरोना महामारी के भारत में प्रवेश करने बाद सरकार के दिशा- निर्देशों का पालन करते हुए सभी शिक्षण संस्थाओं को पूर्ण रूप से बंद कर दिया गया था और छात्रों की शिक्षा को ऑनलाइन कर दिया गया। इस तरह मार्च 2020 से आज वर्तमान समय तक सभी छात्र सुरक्षित रूप ऑनलाइन शिक्षा ग्रहण कर रहे हैं। इसके साथ अब यूजीसी के द्वारा सभी उच्च शिक्षण संस्थाओं को निर्देश दिया गया है कि छात्रों की 40 प्रतिशत शिक्षा ऑनलाइन एवं 60 प्रतिशत शिक्षा ऑफलाइन दी जाए। इस तरह से छात्रों की शिक्षा में ऑफलाइन से

ऑनलाइन होना कोविड के बाद एक बड़ा बदलाव है।

3. ऑनलाइन कांफ्रेंस एवं सेमिनार का आयोजन

आज कोविड -19 महामारी के बाद ऑनलाइन कांफ्रेंस एवं सेमिनारों का दौर शुरू हो गया है। आज भारत के प्रधानमंत्री श्री नरेन्द्र मोदी जी लगभग सभी कार्य ऑनलाइन माध्यम से कर रहे हैं, जोकि काफी सही भी है क्योंकि एक समय में हम पूरे भारत के सभी हिस्सों के साथ जुड़कर अपनी बातचीत कर सकते हैं। इस तरह से सभी उच्च शिक्षा संस्थान भी ऑनलाइन वैबीनारों का अच्छे ढंग से संचालन कर रहे हैं जो कि पूरे भारत को जोड़ने में सक्षम है। इससे एक भारत श्रेष्ठ का संकल्प पूरा होता दिखाई दे रहा है। इस तरह से कांफ्रेंस व सेमिनारों का ऑनलाइन होना कोविड के बाद एक बड़ा बदलाव है।

4.-कॉमर्स व ई बैंकिंग में विस्तार

कोविड-19 महामारी के दौरान घरों से बाहर निकलना संभव नहीं था। जिस कारण से छोटे व बड़े व्यापारियों के द्वारा अपने व्यापार को चलाने के लिए ई -कॉमर्स को अपनाया गया। इसके साथ नागरिकों के द्वारा लेनदेन के लिए ई बैंकिंग का काफी %यादा इस्तेमाल किया जाने लगा। जिसका आज वर्तमान समय में काफी प्रयोग हो रहा है। आज कोविड-19- के बाद व्यापार को सुचारू ढंग से चलाने के लिए ई- कॉमर्स का काफी प्रचलन है और साथ में ई-बैंकिंग का काफी विस्तार हो रहा है।

5.साइबर क्राइम में बढ़ावा

कोविड-19 के समय में सभी कार्य ऑनलाइन होने कारण साइबरक्राइम में काफी ज्यादा बढ़ावा हुआ है, क्योंकि सभी नागरिक अपने घरों पर ऑनलाइन कार्य करने लगे। एनसीआरबी की रिपोर्ट के मुताबिक कोविड-19 के समय से अब तक 75 प्रतिशत से ज्यादा लोग ऑनलाइन साइबर क्राइम का शिकार हो चुके हैं। इनमें सबसे ज्यादा अपराध ऑनलाइन बैंकिंग फ्रॉड के हुए हैं। जिसमें भोले भाले नागरिकों को कुछ शांतिर व्यक्तियों के द्वारा गुमराह करके उनके बचत खाते से

सारे पैसे निकाल लिए जाते हैं। इस तरह ऑनलाइन गलत व्यक्ति के नाम से आईडी बनाकर सोशल मीडिया पर भारत की जनता को धर्म व जाति के नाम पर लड़वाने का प्रयास किया जा रहा है। जो कि राष्ट्रीय एकता के लिए एक बड़ा खतरा है। इस तरह से कोविड-19 के बाद साइबरक्राइम में भयंकर इजाफा हुआ है।

6. बेरोजगारी में बढ़ावा

कोविड-19 महामारी के दौरान सभी सरकारी व निजी कार्यालय पूर्ण रूप से बंद थे जिस कारण से निजी स्तर पर कार्य करने वाले नागरिक को उनकी नौकरी से निकाल दिया गया जिस कारण से देश के अंदर व्यापक स्तर पर बेरोजगारी की समस्या उत्पन्न हो गई थी। इस तरह से कोविड-19 के कारण निजी कंपनियों की व्यवस्था अभी नागरिकों को पूर्ण रूप से रोजगार न देने कारण बेरोजगारी में काफी इजाफा हो रहा है जो कि चिंता का विषय है।

7. देश की अर्थव्यवस्था में भारी गिरावट

कोविड-19 महामारी के दौरान पूरे विश्व की अर्थव्यवस्था में काफी भारी गिरावट आई है जिस कारण आज भारत में भी इसका प्रभाव हमें देखने को नजर आ रहे हैं। आज भारत की जीडीपी समाचारों के अनुसार भारी गिरावट में चल रही है। इसके मुख्य कारण यह थे के कोविड के कारण व्यापार पूर्ण रूप से बंद था। इसके साथ ही वाहन न चलने के कारण टोल टैक्स एकत्रित नहीं हो पा रहा था जो कि अर्थव्यवस्था के लिए नुकसानदायक साबित हुआ। इसी तरह कोविड-19 के बाद आज वर्तमान समय में पूरे विश्व के देशों की अर्थव्यवस्था के अंदर भारी गिरावट आई है जोकि सही होने में समय लगेगा।

8. आयुर्वेद को बढ़ावा

कोविड-19 महामारी के बाद आज वर्तमान समय में भारत की जनता का रुझान आयुर्वेद की तरफ काफी ज्यादा बढ़ रहा है। इसके साथ ही जिस समय इस महामारी की शुरुआत हुई थी उस समय मात्र आयुर्वेद ही एक ऐसा माध्यम था जो नागरिकों को 14 दिन के भीतर ठीक कर रहा था। कोविड-19 के समय में शुरुआती उपचार के रूप में भारत सरकार ने आयुष आयुर्वेद का डे का प्रचार व प्रसार किया। इस तरह से आज जनता का रुझान आयुर्वेद की तरफ काफी बढ़ रहा है।

9. प्राकृतिक संरक्षण में जनता का रुझान

कोविड-19 महामारी के फैलने का मुख्य कारण यही था कि जनता प्राकृतिक संसाधनों व जीव जंतुओं का काफी ज्यादा दोहल कर रही थी। इस तरह से अब जनता के द्वारा इस बात को बड़ी अच्छी तरह से समझ लिया गया है कि हम एक अच्छे भविष्य का निर्माण करने के लिए प्राकृतिक का संरक्षण करना होगा और साथ ही भविष्य में अगर हम प्रकृति के साथ पूर्ण रूप से जुड़े रहते हैं तो हमें कोई भी महामारी का सामना नहीं करना पड़ेगा। इस तरह से कोविड-19 महामारी के बाद जनता का प्रकृति संरक्षण की तरफ काफी ध्यान दिया जा रहा है जिसके सकारात्मक परिणाम हमें विषय में देखने को मिलेंगे।

10. कोरोना महामारी से शिक्षा

आज कोविड-19 महामारी अपनी समाप्ति के कगार पर है। आज हम सभी नागरिकों को इसके बुरे परिणामों को देखते हुए इस बात का संकल्प लेने की जरूरत है कि हम हमेशा प्राकृतिक संसाधनों का सदुपयोग करेंगे और किसी भी जीव की हत्या नहीं करेंगे। इस महामारी ने मनुष्य को यह साबित कर दिया है कि वह बिना प्रकृति के अपना अच्छा जीवन व्यतीत नहीं कर सकता है। इसलिए उसे पर्यावरण संरक्षण की ओर ध्यान देना होगा ताकि भविष्य में आने वाली हमारी पीढ़ियां एक अच्छा जीवन यापन कर सके।

निष्कर्ष

अंत: में निष्कर्ष के रूप में यह कहा जा सकता है कि आज कोरोना महामारी के बाद नागरिकों का जीवन काफी बदल गया है, जिसमें कुछ सकारात्मक परिवर्तन भी हुए हैं और कुछ नकारात्मक भी। इसलिए हमें सकारात्मक पक्ष की ओर बढ़ कर अपना आगे का जीवन यापन करना होगा जोकि आने वाले समय में सभी के हित में होगा। आज जनता को श्री गुरु ग्रंथ साहिब में दिए गए उपदेश “पवन गुरु, पानी पिता, माता धरत महन” अर्थात हमें वायु को अपना गुरु पानी को अपना पिता व धरती को अपनी मां समझना होगा तभी भविष्य के अंदर पर्यावरण पूर्ण रूप से सुरक्षित होगा और कोई भी महामारी पूरे विश्व में नहीं फैल पाएगी और विश्व के सभी नागरिक बड़े अच्छे ढंग से अपना जीवन व्यतीत कर पाएंगे जो कि पूरे विश्व की जनता के हित में होगा।

जिंदगी के रंग

ऋचा

राजकीय शिक्षण महाविद्यालय
सेक्टर-20, चण्डीगढ़

जैसे इंद्रधनुष के सात रंग से उसे 'इंद्रधनुष' बनाते हैं वैसे ही हँसी-गम के रंगों से ही जिंदगी होती है। हर रंग का अपना अलग महत्व है, एक पहचान है। हर रंग अपनी खूबसूरती के लिए हुए हैं। समय के साथ, परिस्थिति के साथ वो रंग खिलते हैं। जैसे काला रंग वैसे अंधकार को द्योतित करता है किन्तु किसी किसी कलाकृति को वही काला रंग ही निखार देता है, एक अलग खूबसूरती बिखेर देता है।

ठीक ऐसे ही जिंदगी में होता है। हँसी, खुशी, उदासी, क्रोध, भय, चिन्ता, चिन्तनादि रंगों से यह जिंदगी बनी है। जब जो रंग खिलता है गए अपना प्रभाव दिखाता है। अगर हम सोचे कि केवल खुशी, प्रसन्नता, विजय व सफलता रूपी रंगों से ही जिंदगी खिलती है तो यह गलत है। जिंदगी की इस 'स्पेशल पेंटिंग' में असफलता बुरे अनुभव रूपी रंगों की भी आवश्यकता है।

अगर हम हमारा नजरिया बदलें तो हर रंग में खूबसूरती है अंतर केवल यही है कि कहाँ, कैसे ब्रश से रंग किया जा रहा है। जैसा हमारा 'दर्शन' होगा वैसा ही रंग हम अपनी जिंदगी में भरते हैं।

इसीलिए सबसे अधिक ध्यान अपने चिंतन पर दिया जाना चाहिए जैसे चिन्तन-मनन होगा वैसे ही दुनिया नजर आएगी। अगर कहीं कोई गिलास पानी का भरा है किन्तु ऊपर तक नहीं भरा है तो इस दृश्य को व्यक्ति दो तीन चिन्तन प्रकार से कहते हैं-

1. गिलास आधा भरा है।
2. गिलास आधा खाली है।
3. गिलास में पानी है।

जितने ज्यादा सकारात्मकता के रंगों से हम अपनी जिंदगी को भरेंगे उतनी ही यह और आकर्षक बनेगी।

जैसे काला रंग भी किसी-किसी पेंटिंग को सर्वाधिक सुन्दर बना देता है ठीक वैसे ही असफलता आदि व्यक्ति में इतना साहस उत्पन्न कर देते हैं कि वह अप्रत्याशित विजय प्राप्त करता है।

उत्साह, आत्मसम्मान और आत्म-विश्वास वे रंग हैं जो पेंटिंग रूपी जिंदगी व पेंटर रूपी व्यक्ति दोनों को आकर्षक, लुभावने व मनमोहक बनाते हैं।

सारा खेल 'ऊर्जा' का ही है प्रत्येक रंग की एक ऊर्जा होती है और वह वैसे ही ऊर्जा को आकर्षित करता है। ठीकी यूँही जैसे उर्जा भरा हमारा मन-मतिष्क होता है वैसे ही ऊर्जायुक्त अनुभव हमें प्राप्त होते हैं।

हमें आवश्यकता होती है कि सही दिशा रूप 'शीट' पर उर्जा रूप रंग बिखेरने की। अगर यह ऊर्जा के रंग सही दिशा रूपी शीट पर बिखेर दिया जाएँ तो अप्रत्याशित जनहितकारी परिणाम होगा।

एक बच्चा खेल-कूद में ही जिंदगी को देखता है तो वही एक व्यस्क थोड़ी पढ़ाई थोड़ा खेल-कूद और फिर व्यवसाय केन्द्रित हो जाता है। जीवन कैसे रंग से रंगा जा रहा है कुछ हद तक उनका व्यवसाय भी तय करता है क्योंकि वहाँ तक पहुँचने से पहले सारी मेहनत लगती है फिर वही जीवन बीतता है। कोई खिलाड़ी, कोई शिक्षक, व्यापारी, वास्तु, पेंटर, कृषक, सिपाही बनकर जिंदगी को रंगते हैं।

मनुष्य का जीवन प्रकृति से ही है और प्रकृति तो रंगों से परिपूर्ण है जो व्यक्ति प्रकृति से जुड़ा होता है प्रकृति वैसे ही उसके जीवन में रंग भर देती है।

प्रकृति की हरियाली वैसे ही व्यक्ति को प्रसन्नता प्रदान करती है तो वहीं श्वेत वर्ण शांति को तो यही रंग हमारे जीवन में भरे होने चाहिए अर्थात् हमारे जीवन में हरियाली मतलब खुशी श्वेत वर्ण अर्थात् शान्ति और साहस होना चाहिए। जब जीवन में उत्साह, आत्मविश्वास होता है तो व्यक्ति अपने जीवन को खुशहाल बना लेता है और दूसरों के लिए भी एक प्रेरणा का प्रतीक बन जाता है। जीवन हमें एक ही मिला है तो क्यों न स्वयं के साथ-साथ दूसरों के जीवन को भी खुशी हँसी के रंगों से भर दिया जाए।

परस्पर सहायता, परोपकार, दयालुता, करुणा, बन्धुता के भावों से हम अन्यों को भी साथ लेकर चल सकते हैं व जीवन के बगीचे को रंग-रंगीता बना सकते हैं।

जीवन के रंगों का आनन्द लेने के लिए आन्तरिक, मानसिक प्रौढता आवश्यक है। मन मजबूत हो तो बेरंग जिंदगी को भी रंगीन बना दिया जाता है। कहते हैं न कि - 'मन के हारे हार है, मन के जीते जीत।'।

कोई इसे भक्ति के रंगों से रंगता है तो कोई देशभक्ति के रंग से। कहीं 'मीराबाई' सम्पूर्ण जीवन को भी और रंगों को भी 'श्रीकृष्ण' में देखती है तो कहीं हमारे 'शहीद' देश को भी अपने लहू से रंग जाते हैं जिससे हम सबका जीवन इंद्रधनुष के समान रंग बिरंगा रहता है। शहीदों की कुर्बानियों का बदला तो हम नहीं चुका सकते लेकिन अपने सद्भावपूर्व विवेकशील कार्यों से उनके त्याग एवं कुर्बानियों को व्यर्थ जाने से रोक सकते हैं।

जिंदगी में प्रकृति के नियमानुसार, रंग तो सभी आएंगे, बस हमें सीखना है कि किस रंग का, किस समय, किस जगह और कितना प्रयोग करना है कि हमारी जीवन रूपी पेंटिंग खिल जाए।

“कौन कहता है, बेरंग जिंदगी है,
सही से जी कर, देखो कभी,
बंदगी में जिंदगी है बंदगी ही जिंदगी है”।

कोविड के समाज पर दबाव

पूजा कुमारी

सरकारी महाविद्यालय, माछीवाड़ा

प्रस्तावना:

हमारे बूढ़े बुजुर्गों के द्वारा सुनने में आता है कि हर 100 वर्ष के बाद किसी न किसी बीमारी का आगमन अवश्य ही होता है, कहीं न कहीं हमें यह बात सत्य भी प्रतीत होती है।

इसी प्रकार सम्पूर्ण विश्व भर में एक वायरस की लहर उठी और विशेषज्ञों के द्वारा जांच पड़ताल करने पर इसे वैज्ञानिक नाम कोविड-19 बताया गया।

कब से हुई कोविड-19 की शुरुआत

जब कोरोना वायरस की लहर उठी हुई थी, तो सभी मनुष्य के मन में यह सवाल उठा कि कोविड-19 सबसे पहले कहाँ पाया गया। वैज्ञानिकों ने अपनी खोज जारी की और उन्होंने पाया कि यह वायरस चीन देश में स्थित वूहान शहर में दिसंबर 2019 को पाया गया जो कि संक्रमण से फैलती है।

कोविड-19 के कारण दुनिया हुई तबाह

कोई जाए यहाँ तो कोई जाये वहाँ।

कोरोना वायरस के कारण हमारे समाज पर आर्थिक स्थिति पर भी प्रभाव पड़ा। जब कोरोना वायरस हमारे देश में तेजी से पैर पसार रहा था तब उस समय सब लोग भयभीत थे। ऐसे में अचानक हमारे देश की सरकार ने लोगों की भलाई के लिए श्री नरेन्द्र दामोदर मोदी (प्रधान मंत्री) जी ने लॉकडाउन घोषित कर दिया गया। हम सब को लॉकडाउन का मतलब नहीं पता था, पर अब हम इसके अर्थ से अच्छी तरह वाकिफ हैं।

लॉकडाउन के कारण समाज पर पड़ा बुरा असर

हमारे प्रधानमंत्री जी ने देश के हित में फैसला लेने हेतु सम्पूर्ण लॉकडाउन लगाया। इस समय पूरा भारत बंद हो चुका था। सम्पूर्ण देश विदेश में स्कूल, कॉलेज, दुकान, कार्यालय, कंपनियाँ, फैक्ट्रियाँ बंद हो चुकी। जिसके कारण लोगों के काम बंद हो गए थे और कोविड 19 का सबसे ज्यादा असर हमारे भारत पर पड़ा।

गरीब लोग हुए लॉकडाउन का शिकार

देश भारत में गरीब लोग की संख्या तकरीबन 64.05 प्रतिशत

हैं और इसमें सभी मजदूरी क्षेत्र में ही आते हैं, जो एक राज्य से दूसरे राज्य में कमाने जाते हैं और जब भारत बंद हुआ तो सबसे ज्यादा असर इन पर ही हुआ, क्योंकि वो जो कमाते थे, उसे में अपने परिवार का पेट भरते थे और ऐसी स्थिति में वह अपने परिवार की जान बचाने के लिए अपने घर में बंद हो गये, पर कितने देर तक वह घर में बंद रह सकते थे उनके पास जो बचा हुआ था वो सब तो पूर्ण रूप से खत्म हो चुका था। ऐसे में लाकडाउन के 2-3 महीने के बाद वह यह सोचकर बाहर गये कि अगर घर में भूखे रहे तो भी मर जायेंगे और बाहर जायेंगे तो भी मरना ही पड़ेगा।

मजदूरों ने की साइकिल यात्रा

इस समय रेल गाड़ी, बस सभी यातायात साधन बंद हो चुके थे और ज्यादातर मजदूर पिछड़े क्षेत्र से ही काम करने आते थे और मजबूत ऐसी परिस्थिति में अपने परिवार तक पहुँचने के लिए कम्पि.मी दूरी पर उन्होंने पैदल यात्रा और साइकिल यात्रा कर के अपने गाँव पहुँचते थे। ऐसे में उन्हें बहुत सारे अत्याचार और असुविधा को भी झेलना पड़ता था। यह तकलीफ मजदूर ही बता सकते हैं, जिन्होंने यह पहले झेला हो शायद में उनके बारे और ज्यादा व्यक्त नहीं कर सकती कि उन्हें इस कोविड 19 से कितनी परेशानियों को झेलना पड़ा होगा।

शिक्षा प्रणाली पर भी हुआ असर

देश का भविष्य तो बच्चे ही हैं, और इन्हें से हमारा समाज मजबूर बढ़ता है। इस स्थिति में सबसे पहले स्कूल और शिक्षा संस्थान को बंद किया गया था और 6 महीने बच्चों की पढ़ाई पर कोई ध्यान नहीं दिया गया, पर हमारे देश के प्रधानमंत्री जी ने कहा कि अब बच्चों की पढ़ाई का कोई नुकसान नहीं होगा। उन्होंने कहा कि, 'बच्चों का नहीं होगा नुकसान क्योंकि उन्हें मिल गया ऑनलाइन समाधान।'।

अब हमारे देश में हर एक शिक्षक अपने विद्यार्थियों को आनलाइन पढ़ा सकते थे, पर ऑनलाइन शिक्षा से अगर 60

प्रतिशत लाभ हुआ तो 40 प्रतिशत हानि भी है।

पहले हमें ऑनलाइन शिक्षा का अर्थ नहीं पता था पर अब हम इससे अच्छी तरह से वाकिफ हैं। ऑनलाइन अब कोई भी विद्यार्थी आसानी से अपनी पढ़ाई जारी रख सकता है। किसी भी प्रतियोगी प्रश्नोत्तरी की तैयारी भी कर सकता है। समय की बचत भी होती है।

पर इसका कुछ विद्यार्थियों को लाभ हुआ तो कुछ को हानि भी प्राप्ति हुई, कुछ विद्यार्थी अपने मोबाइल फोन को पढ़ने की बजाय इसका दुरुपयोग भी कर रहे हैं।

फिर आई ऑनलाइन परीक्षा की बारी

ऑनलाइन शिक्षा के बाद ऑनलाइन परीक्षा भी शुरू हो गई, पर इसका बहुत नुकसान हुआ अब बच्चों का जो अपनी मेहनत से अच्छे नंबर प्राप्त करते हैं और ऑनलाइन शिक्षा की वजह से औसत बच्चे भी अच्छे नंबर प्राप्त कर उनसे आगे जा रहे हैं। और अब सभी बच्चे यहीं सोचते हैं कि हमेशा आनलाइन हो तो कितना अच्छा हो। इससे वो बच्चे जो मेहनत करते थे, वो निराशावादी बनकर अब नकल पर विश्वास करने में ज्यादा विश्वास करते थे। इसलिए इसका हमारे शिक्षा प्रणाली पर बहुत बुरा असर हुआ है।

अर्थव्यवस्था पर भी हुआ असर

कोरोना वायरस का हमारे देश की अर्थव्यवस्था पर भी असर हुआ है। जब संपूर्ण लॉकडाउन हो चुका था और कोई भी व्यक्ति काम पर नहीं जा रहा था तो हमारे देश की अर्थव्यवस्था कैसे ठीक हो सकती थी।

देश की कुल राष्ट्रीय उत्पाद में कमी हो चुकी थी। देश को लगभग 1 दिन में 500 करोड़ का नुकसान लगातार हो रहा था। हमारा देश बड़ी मुश्किल से विकासशील हो रहा था पर इससे और भी हमारा देश नीचे स्तर पर पहुंच चुका है। कोरोना वायरस के कारण हमारे देश के बजट पर भी बहुत बुरा असर हुआ है।

कई कंपनियाँ हुई बंद

कोरोना वायरस के कारण कई फैक्टरियाँ, कंपनियाँ बंद हो चुकी थी, क्योंकि ऐसी स्थिति में कम मजदूरों से अपना काम

नहीं करवा सकते थे और न ही किसी भी देश से अपना कच्चा माल भी नहीं मँगवा सकते थे। जिस कारण उनकी कंपनियाँ बंद होना स्वभाविक था।

इससे कई लोग बेरोजगार हुए जिन्हें अभी तक किसी कंपनी में काम नहीं मिला रहा और आर्थिक तंगी के कारण कोई भी निवेशक भारत में निवेश नहीं कर सकता और आर्थिक स्थिति का शिकार होने की वजह से हमारा देश न तो अपने देश में निवेश कर सकता और न ही विदेश में।

समाज हुआ भुखमरी का शिकार

हमारे देश में मिडल श्रेणी और पिछड़े क्षेत्र के लोगों पर इसका अधिक असर हुआ। लॉकडाउन के दौरान वह कहीं जाकर अपना काम नहीं कर सकते थे, जिस कारण उन्हें भुखमरी का शिकार भी होना पड़ा पर हम बहुत भाग्यशाली हैं कि हम ऋषि मुनियों के पावन धरती पर रह रहे हैं और इस स्थिति में अमीर वर्ग के लोग गरीब वर्ग के लोगों को दान भी करते थे।

निष्कर्ष

कोरोना वायरस पूरे विश्व में फैल चुका है जो कि चीन के वूहान शहर में पाया गया। अगर हमें इस बीमारी को फैलने से रोकना है तो हमें WHO की दी गई हिदायतों की पालना करनी होगी जो कि निम्नलिखित अनुसार है:

1. मुँह पर मास्क लगाएं।
2. आप हमेशा दूसरों से 6 फुट की दूरी बनाए रखें।
3. आप हमेशा हाथ धोते रहें।
4. अगर आप में कोविड 19 के लक्षण पाए जाते हैं तो तुरंत डॉक्टर की सलाह लें।

कोरोना वायरस का प्रभाव हमारे समाज पर भी हुआ है। इसके कारण हमारे देश की अर्थव्यवस्था भी ढीली पड़ चुकी है और अभी विकास के स्तर को छू ही रहे थे फिर से हम गरीबी रेखा से नीचे आ गये। हमारे समाज की नींव (बच्चे) की जिंदगी पर भी इनका बुरा प्रभाव पड़ा है।

अब हम ने निर्णय कर लिया है कि कोरोना वायरस से हमें डरना नहीं है, बल्कि उनके साथ लड़ते-लड़ते जीना है।

CONTENTS

English Section

Sr. No.	Title	Participants	College Name	Page No.
1	Fragrance	Navreet Kaur	D.A.V. College of Education Abohar	56
2	Nature	Vartika Barnawa	G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh	58
3	Sad Realities of Life During Pandemic	Chahat Narang	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar	59
4	Empyrean Shadows	Harshita	Arya College, Ludhiana	60
5.	Sans Abri-The Homeless	Navreet Kaur	D.A.V. College of Education Abohar	62
6	Broken Dreams	Aditi	D. M. College, Moga	63
7	I Am Waiting	Vidushi Vidhu	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	65
8	Family That Survived	Manpreet Kaur	Guru Nanak College of Education, Dalewal	67
9	Repentance	Ritika Garg	Govt. College for Girls, Ludhiana	68
10	Live Your Dreams	Dakshita Jain	G. H. G. Institute of Law, Sidhwan Khurd Ludhiana	70
11	The Disappeared Money	Vidushi Vidhu	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	71
12	Youth and Discipline	Jaskiran Kaur	G. H. G. Khalsa College of Education Gurusar Sudhar, Ludhiana	73
13	Discipline and Life	Aditi Arora	Govt. College for Girls, Ludhiana	75
14	Colours of Life	Japjeet Kaur	Govt. College of Education, Sec. 20 Chandigarh	76
15	Dreams	Aditi Arora	Govt. College for Girls, Ludhiana	78
16	Impact of Covid-19 Pandemic	Chetanpreet Kaur	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	79
17	Colours of Nature	Manmeet	P. U. R. C., Ludhiana	81
18	My Vision of Future India	Muskan Kalra	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sadhar	83

FRAGRANCE

Navreet Kaur

D. A. V. College of Education, Abohar

In poetry my resonating soul drips
Echoing cries of heart at its tips
Call me a rose and my cries its fragrance
Listen to me! Look for the essence....
Down from nostrils O soul and heart
Let it spread far and far....
I ! who am i?
An opprobrium! The one you call a shame
A spirit defying your restrains
Drops of dew....
Beyond the lusty lick of your lips
A belle ame....
Beyond reach of your apodyopsis
Deafening silence of the universe-a curse ?
Muted words that never found a poetic verse
A rose with thorns –you can't pick
A pearl that the deepest oceans can't dig
A pearl, a sec, a smile, a quiet
Beyond your wishes, imagination and horizonic miles
A question demanding an answer from history
A war of ages, every moment awaiting a victory
A justice to scarred souls, bodies and dreams
The nights that shrieked in a million screams
A jingle on rainbow's colors seven
A mother of creation in heaven
A wish, a dream, a seed of an age
Not a drop, but ocean's origin-a queenic reign
A moon that blemishes don't scar
A revolution's shooting star

Not someone last asking way
 Neither a glossy doll to play
 Easily shattered, so encased to sway
 I am a phoenix rising from ashes
 A diamond beyond scratches
 Panacea in chill- a bouncy streak of dancing sunlight ray
 Undaunted exists-unfraid of howling darks, come what may
 Navreet-know what my name means?
 A new tradition's ballad
 Not just a tinkling bangle or anklet
 A peace, a devastation of devil's hell
 A prayer, a temple's ringing bell
 A seraphic angel's burnt wings
 An unfulfilled desire that sings
 An emotion! A poem's incomplete rhyme
 A rebel eagle in a sparrow's chirpy chime
 Dusk of an era!
 Dawn of an epoch!
 Dare try! If you can stop!
 My mother makes me fly
 She burns and I rise!
 A firefly in an ere....
 Leading millions to a morn of dreams!
 I am a rose!
 Feel my fragrance....
 Take in heart thine my essence...
 A fragrance of revolution...
 A fragrance of change...
 To make the world a better place...
 Just a rose! And a fragrance of change...

NATURE

Vartika Barnawa

G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh

I don't remember the last I saw you
But I do remember the shared sights
You see, I remember you brimming in green
And also when you dressed in white

I remember spending noon in your lap
And sitting under the walnut tree
I remember the fresh figs you gave
Also the mornings filled with gentle breeze

I remember the wild roses and a gramophone
Also the evenings radiating sheen
The loud yet dulcet waterfalls
Bewitching my heart by all means

They say your valleys are filled with silence
But I remember your echoes, not this burn
They say your table has muffled down in noise
Oh! What a shameful turn

Through the valleys and the chanterelles
Your enchanting tale still prevails
The sweet shepherd and his sheeps' baas
Far away, the ships loudly sail

I'm writing to you to remind you
So let this jog your memory
Let this recall your true power
In my heart your valleys will echo

And forever love will grow in your lake of flowers.

SAD REALITIES OF LIFE DURING PANDEMIC

Chahat Narang

Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar

Nature! The most prestigious gift of Almighty,
Ruined, by wicked members of our society
It is the root of penury in everyone's heart,
Which God wants should depart

'Corona' a virus, came as a caution,
All were frightened! All were scared at every motion.
Homes were like prisons, each day was like season,
Why? And how? It Is happening found no reason

Unemployment and no wages, people cried,
No food!, No shelter! Against this we all fight
Then came some generous people to assist all,
Their assistance came as picking up when a person fall

People were already beasts in disguise of men,
Face masks were like blessings for them
Their frowning faces, devils's mind,
All were in fetters, it's a second chance to be kind.

Such a deadly disease and no cure to be found,
Hues and cries of helpless people were there when I looked around
Doctors and police became second Gods for mankind,
A 'salute' to both who helped and saved sufferer by becoming kind
We are grateful to all those who worked hard and helped the needy people,
And also the 'covid warriors' who didn't act as cowards or feeble.

EMPYREAN SHADOWS

Harshita
Arya College, Ludhiana

“Made of patience and
Overlooked sacrifices, their
Tender hands pour
Hope in the broken hearts with
Ethreal kindness dripping from their
Rosy, beautiful lips creating
Shields of purity over our heads.”

Today while walking down the street,
I saw a garden of white lilies and
It reminded me of the gentleness,
Your hands used to rub on my forehead
While massaging oil on my delicate hair
It is spring maa, when will your lips
Call out my name in the verenda?
I miss the simplicity you wore
Like a jewel on your head
Adorned with sindoor and serenity
The bitter taste of black coffee expands
Over my sour tongue, when the thought
Of your absence pricks my heavy heart
You once told me, to tuck my insecurities
Inside the collar of my kurta
But now they say, I look like you maa
And I get terrified because
They are unaware of the weaknesses

I hide behind the veil of my smile
They do not know about my suffering
And the shield of piousness
Your presence created around me
Is slowly evaporating into thick air
I terribly yearn, for the kindness
Held in your hazel eyes and
The solace your hands poured over me
I fight the darkness and loneliness
Every night, for you never taught me
To give up without a fight
Every morning, I wake up with
A wish to find you in the
Abandoned kitchen of our dusty home,
Waiting for me with a bowl of soup
And two spoons,
to share our giggles and sorrows.
I bring you chrysanthemums and incomplete letters everyday
Embedded in cursive pain of my silent screams,
With a hope that one day,
you will answer me back.

SANS ABRI- THE HOMELESS

Navreet Kaur

D. A. V. College of Education, Abohar

Preface-'Sans Abri' means without shelter. The poem is based on a heart-touching photograph 'Pipe Owls' by a just ten year old boy, which I recently came across. The photograph won international acclaim. In this photograph two owls can be seen flocking together in an old rusting pipe. It directly evokes the feelings of the theme-Nature and Love. The humans today in their race for materialism are completely devoid of the love for nature.

Two owls and a rusting pipe
In the abysmal depth of a rainy night
Feathers-drenched and soaked in rain
Hearts of the couple-inundated in ineffable pain
Beyond the road, illumined by a passing light's criss-cross
Lay scattered, the shattered gulmohar's dying doughs
Most of it carried away already in logs
Left were just chunks to moan
Stifled cries of the homeless-
Muted in roaring engines
Muffled in plashing puddles
Cascading-tears-Countless, boundless, awful
Tears indistinguishable in drops of rain
Inaudible in the night's solitude, their pain
A lagniappe and a gift of a trust with humans
Humans-devoid of love and humanity
Humans-the despicable demons
Yet the dreadful night passed
A morn! - a beautifully blissful morn
End of chill, end of mourn
Panacea-the sunlight that danced in iridescent gleams
At the tips of slow dripping drops of pipe's dewy sheen
The old rusting pipe was their abode
The juggle began to make it cozy and warm
Twigs, chaff, straw and specs
All they could pick up from the wreck
But alas!
Ephemeral It was all –endeavour, euphoria and elation!
Homeless, left to depe, again was their situation
When a hackshaw in hand emerged –a pipe cutter
Heartless human-specs of empathy could he muster?
An epitome of development –the disaster
A paradpagn of power, success and ousted nature
One owl said to the other,
“we had thought,
Humans were the Almighty's angels of love
Masterpiece creations of the creator above?

BROKEN DREAMS

Aditi

D. M. College, Moga

Verity was sitting on a bed at her home going on and on with her endless thinking process. Her life had been completely changed after her road accident. Her whole life has become a struggle for her. She was thinking how the events took place in her life that destroyed all her dreams. Her mother was a heart patient and she had diabetes too.

She used to write articles for a magazine as she was a writer. She had written many books which were not so popular. One day she was cleaning her wardrobe and she found her personal journal which she used to write when she was in high school. She began reading it. It says,

“Dear Diary,

Today I was watching my favourite 'My Show' on television with my friend Adam. He had no one with him from his family so he came to my house for spending leisure time. I felt sad for him as his step dad did not like him and he refused to stay with him. He is a teenager and had no work for earning. He knew cooking so well that he made my favourite cookies and it was delicious but he had to leave early because my father was home.”

She stopped reading here as she became emotional. There were tears in her eyes because Adam was so dear to her and she missed him so much after so many years, she had thought about him by coming out of the mess that her

life had been.

Today, she was going on a new way. She was going to attend a meeting in which she was getting an opportunity to work with a best seller novelist. She was not interested in meeting her manager as her manager was her ex-lover and he still had bad intentions. The vibes from her manager were toxic. But she was in contract with him for writing assignments and both were getting commissions that was financially profitable.

So she reached for meeting feeling nervous because she was not a good writer as she felt this for her. Her manager taught her to be confident as it was going to be a good contract with a huge gain. The meeting was started. The husband of writer praised Verity's books as he said had read them. The contract was signed and she came home.

She talked to her friend Sydney about this. She supported Verity because she knew it was her dream to become a successful writer. She also acknowledged her efforts because she knew how hard her life had been. She had an unsuccessful marriage. She had two children and she had lost one of them.

She remembered how she met her husband. They were both attending a party where they met. Verity got attracted to him as he was tall, handsome, had blue eyes and a successful businessman. She was having a great time with

him. But she wanted to connect emotionally with him as she was an introvert and had thoughts that there should be same thinking level of both partners only then they can spend a lifetime together.

Her mother was in hospital and she had to pay visit to her too. She loved her mother very much as she was the only one who understands her very well. When after marriage, her husband turned violent. She was having a very tough time with him. At that time, she was supported by her mother. She met her mother's doctor and doctor explained her that her mother was very critical and she had very few days left.

She was devastated as after her mother she would be left alone in this world. She went home with a very heavy heart as her mother was sleeping and she did not want to disturb her sleep. So she decided to meet her at night.

She was thinking how toxic her life had been. Her fate had decided her at every point of life. Firstly she came from a poor family and struggled to get educated. Then in her married life she met a person who did not know how to treat well. Then she had lost her child in a road accident. And now her mother too was going to leave her.

To distract her mind away from this negativity she opened her journal and started reading it say,

“Dear Diary,

Today me and Adam were going gardening. After cutting off the weeds we lag on the grass

and started at the stars at night. My parents were out on a business meeting soo. I decided to keep Adam with me at home. Adam told me that he liked me but he was going at his uncle's home so that he can study more and achieve something in his life.”

She tried to remember the restaurant in which Adam was a chef. She went there with her husband. She clearly remembered that Adam did not like her husband Take. They had a fight at the restaurant because Take was treating Verity badly. Adam was single and had not married yet. He used to care for Verity even today. She got so hurt after remembering all this because good things were not meant for her at all. She did not get to spend her lifetime with a person who genuinely cared for her.

When she went to hospital to see her mother they both chatted for a while. Her mother told her to take care of her as she knew her health was deteriorating day by day. Doctors had told her mother that she had only few days left. In verity's presence, she got a heart attack and she died. There was no limit to verity's pain. She was once again heart broken.

She was dumb founded and while going home she met with an accident there. She was admitted to hospital. But due to excessive blood loss she too died. On her phone no emergency contact was found. Her friend was called. Sydney came and she too had tears in her eyes as she knew how unfair life had been to her friend.

I AM WAITING

Vidushi Vidhu

D. A. V. College, Sector-10, Chandigarh

It was the best of times, it was the worst of times. There, I learnt then forgot and learn again. It was the mid of January, winter of Delhi, 02:30 am in the morning and this old man in grey hair and tempered beard grown on loose wrinkled cheeks eloped somewhere with tongue, with no more than sixteen and half teeth in his mouth, coughing coarsely running upstairs to the terrace claimed that he was going to meet his son. “Why would any son call such an old man to terrace, and that too at this time?” I wondered

I had shifted in the building not more than three days ago and I was coming from a party when I encountered him the first time. I found him a very interesting person for I was studying psychology in Hindu college and decided on considering him as my subject for the new case study. “Boom! I'll rock this project.” thought my drunk sleepyhead to itself.

A few days passed and the deadline for my project was approaching, and I had not seen him since last fortnight. I started looking for him and handed on the correct address. “COL. SUKHDEV SAHI' the nameplate read, I rang the bell to room's arrival. The door was open. I entered. This oddly lit house with lavish interior and the most antique pieces I had seen ever were a wholesome person who talked to me, who talked to me the serpendity of hiraeth or something.....something even beyond that beyond my contemplation and comprehension.

Sukhdev ji's room was even more mystic. There was no light in the room except for a few rays coming from the window next to a table that rested some good voluminous books with volumes of dust settled on each. Everything was scattered. The room stinked like the salts of sulphate and phosphors. There was this curtain against a wall, unveiling which I saw this brilliantly done painting of a young, dashing professor like man whose every cut and curve of face talked intelligence and intellect. Among many flabbergasting things in this room, Sukhdev ji's oddly paired shoes struck me hard. All these highly expensive, well polished boots, the only thing placed in order in his room, were paired against a different one. I called out his name and no one ever heard. After looking for him for a while, I came out to meet Mrs. Duggal, his new door neighbour. I hadn't met her before.

“Could you please tell where Mr. Sukhdev is to be found?” I asked

“Nobody can tell that (she giggled) why do you want to meet him? No one has seen him in past two years, where have you come from?” replied Mrs. Duggal.

“Do let me know If you have any information about him”, said I hastily.

“He is a mad man who does not talk to anyone and everyone in his family passed away in a car accident just after one month when they shifted

here. His son was in coma for sometime but could not survive. That is all anyone in the building can tell you”. She told to me casually.

I was stunned I had no clue what this old man was going to the terrace late in the night for. I got restless. I went to the terrace. To no surprise, Mr. sukhdev was sitting there. And suddenly he started mumbling against an old wrecked sculpture of a boy which was broken from the right leg and his arm was deformed also it was an old one so it was painted in columns but the radiance had gone away long ago.

Before I go on for you to understand it better, let me tell that this case study happened to the best I did in my four years of studying psychology and it got two national awards too. Mr. Sukhdev was a schizophrenic and he had this lifelong mental illness that made him talk to his son so much.

Upon seeing me, he called me towards

himself with his fingers and introduced me to his son. His eyes shined with vibrancy while saying, “meet my son, professor Siddharth Sahi, Asia's best professor awarded for four discoveries in physics, my pride, my love.” I did want to cause him pain that I had to investigate so I asked, “why does he not speak?”

His eyes filled and radiance decreased, “I have some problem in my lungs and he asks me to exercise everyday. One day I could not get up early and missed exercise and it is since that day he's angry with me. I come, everyday before time but still he doesn't say a word. Everyday I come her and do my exercise and he stands here watching me silently. I am waiting for him to speak.”

He cried like a child, looking at his son said, “I know you are angry but I am waiting.”

“

**Talk to yourself at least once in a Day.
Otherwise you may miss a meeting with an
EXCELLENT person in this World**

Swami Vivekananda

”

FAMILY THAT SURVIVED

Manpreet Kaur

Guru Nanak College of Education, Dalewal

Elisa and Vintage lived in a building of seven floors at Greenwich city, California. Elisa is the wife of Vintage and Elisa is pregnant. Elisa finds that she was facing body aches and she called her doctor and he said that as she is pregnant so, she is experiencing some problems. After few days, she felt nausea, vomiting, diarrhea and she was taken to hospital by vintage. In hospital she was given treatment but still she was not getting cured as her health was getting worst day by day. Later she was taken to another hospital where her blood tests and other samples of her body were taken and doctor told her that she was having pneumonia and she was unable to catch her breath. Later test's report showed she is Corona positive also.

After hearing this from doctor Elisa started crying and Vintage was unable to console her as Elisa was corona positive. So, he had to follow protocols of Covid. Vintage was disheartened hearing this as Elisa was her everything he didn't have anybody else in his family. Vintage prayed to God whole day and night. Elisa was worried as she was Covid positive she thought she and her unborn baby are in dangerous situation.

After few days, her health kept on worsening, deteriorating, even after doctor's caring treatment her health was not getting better. She was getting unconscious. Doctor Satin gave her oxygen treatment so that her lungs starts to work actively, but her body was not responding to the treatment. Later doctor's gave her medicine that made her slept and she was put on ventilator. Seeing all this vintage was worried and from several days he didn't have food. He

was just praying to save family i.e. Elisa.

After some days Elisa was regaining consciousness as she was having many dreams she seemed to communicate with God. Elisa found in her dream that vintage waiting for her to take her home with a new born baby. She had several dreams during her consciousness and her pneumonia was cured and now her health was much better.

Now Elisa wanted to know the sex of the baby and she asks the nurse to tell her about the baby and doctor advised her ultrasound and she asks nurse about her baby and nurse seeing her excited and happy nurse comes into tears and leaves the com. Elisa was very weak as coming out of corona virus was not easy for her. She was looking very weak. Elisa says that don't take corona as a game it is very dangerous it can kill the families".

Gradually Elisa came out of dangerous disease "Corona" and she met vintage and Vintage was happy seeing her and later Elisa gave birth to a baby girl named her Sofia. Elisa and Vintage were happy seeing them as family where, Sofia made Elisa mother and Vintage as father and they all together complete a family. They all were happy. Doctor seeing them they were happy as they succeeded saving Elisa and her baby. Elisa was happy and she thanked God that saved her baby Sofia and gave her life. Vintage thanked God that saved his family and him as without Elisa and Sofia he would never have survived.

Later Vintage goes with his family to home where Sofia, Vintage, Elisa lives happily and they complete themselves as a family.

REPENTANCE

Ritika Garg

Govt. College for Girls, Ludhiana

“Humans are cruel! They're dumb and senseless!”, Momo argued

“How can you say that right in front of me?”
Ram retorted nettled.

Momo is a special bird. She can talk and understand human language but with an exception she can only talk to Ram, who is a human.

Momo despises humans from the core of her heart but however, she is dependent on one for food & shelter.

“Because you are an exception, my love!”
Momo said as soon as she saw bread crumbles in Ram's hand. It's finally time for her lunch. Ram never took Momo's repeated comments and stories about human's cruelty seriously. He is used to it, but he always defended his species as much as he could despite of getting defeated brutally in every arguments because who can ever win an arguments with the female species of the world?

“Why do you despise humans so much?”, Ram asked particularly because he wanted Momo to shut up. Momo never answered this question and Ram knew it too well. So whenever he would want Momo to shut up, he would feed her or ask her same question.

After having her lunch, Momo decided to take a fly because she's bored. The weather is good, so Momo flapped her wings and took a long flight. Momo could exceptionally understand human's language so she knew what they're upto. She thinks that Ram is kind hearted, an exception in his species which is actually true. He adopted her when all of her family was served on a

fancy restaurant's dinner platter. She saw it all through the window.

She doesn't tell Ram about her family's story because she doesn't want to give him ideas. She is sure she is not a tasty bird and she surely doesn't want to be an evening snack yet.

“Humans are cruel! They're dumb! Momo sang while flying in the sky. She feels a kind of satisfaction repeating those words. “Look! How beautiful is that bird singing!” a middle aged man said looking at Momo.

She scoffed and fled back home. Momo cooed in displeasure when she saw Kiya at her home, Kiya is ram's current obsession and she always tries to make noises like Momo in order to play with which her is rather annoying how difficult it is to live with a single man.

She could not even imagine if ram decides to marry Kiya one day. She would have to show her strong displeasure because no way in the world she stay with this bizarre women named Kiya.

After Kiya went home, Momo became bird on a mission. She would play anti-cupid.

“Kiya is rather ugly”, Momo started while Ram gave her a pointed look.

“Atleast she doesn't have a peak instead of a mouth”, Ram laughed

“Oh shut up she's is not a bird. I don't like her”.

“I can't marry a bird, Momo”, Ram replied.

“You are going to marry her?” Momo said baffled

It is time for war, Momo thought.

Ram bursted out laughing, “I am not going to marry her. But, you have to stay with her for two

days since I am going for an office trip”.

“No way in the world”, Momo's life was ruined she would have to stay with kiya? No way!

“If you will not stay, I will marry her”, Ram argued and Momo contemplated for a minute. It is better to stay for two days than staying forever.

“What if she ate me for dinner?”, Momo said horrified.

“I will give her special instructions for that”, ram said amused.

He finds Momo ridiculous at times, Momo is a cute bird and Kiya will take care of her best. Momo however is skeptical. She doesn't trust Kiya and lowkey. She has a little doubt on Ram too. Even before her family was dead, they were fed nicely and her family believed that they were nice people but they were not. They sold her family to someone who killed them.

What if Ram is selling her to Kiya too who would kill her? Humans are not to be trusted at any cost!

So, Momo made a plan. She loved ram dearly lent she didn't want to be someone's dinner or lunch, for all that matter.

In the morning, Ram carried Momo in her cage to Kiya's house. Just outside Kiya's house, Momo pleaded Ram to free her for a while. Ram found it strange but he took Momo out

anyways and held her gently in his hands.

Just as Kiya opened the door. Momo attacked Kiya and injured her eye brutally and fled away.

Momo cooed triumphantly.

She would not be made anyone's dinner now but then she Heard a loud screeching noise. When Momo looked down she saw ram lying on the road in front of a car lifeless. “He is dead”, said a man in the crowd surrounding him.

Momo fled to him in super speed and saw her only friend lying lifeless. Momo couldn't believe, what has she done?

“He was coming after you! You little bird! He loved you so much!” Kiya cursed at Momo covering her bleeding eye with her hand.

Momo is finally a lone bird. Ears prickled through eyes, why wouldn't she trust ram? Why couldn't she just stay with kiya? Who would feed her and listen to her limitless nagging now? She lost her only family.

Momo realized that Ram truly loved her so much. He was as lonely as Momo when he found her and they were each other's best friend. She thought that ram would betray her but instead she did the same thing herself.

Momo is left repenting.

LIVE YOUR DREAMS

Dakshita Jain

G. H. G. Institute of Law, Sidhwan Khurd
Ludhiana

“We all have dreams and the dedicated ones accomplish them” The quote always rang a ring in my mind. I couldn't sleep or eat properly. I always knew I have it in me, I am made to be something. But what that something is? I always wonder. These lines always appeared in the mind of an innocent young soul unaware of the outside world. He was given in foster care after his biological parents couldn't afford for his livelihood. His soul was as pure as winter snow and his mind always had a thunderstorm—a thunderstorm of ideas. Curious about the world, he stood out from everyone his age. One fine day, he was going to watch “space shuttles” with his mom and dad. The only family he had. Coming back home due to sudden change in weather, there was fog all around and in a swift moment, the car crashed. I used to cry all day thinking I am worthless, can't do anything due to the car crash happened ten years ago. I lost my left arm and my left side of the body became a complete piece of junk. But my mother always had faith in me as a child. I often asked her what she sees in me that is blurry to the world and me. The dreams I once had as a

kid were nowhere to be seen. When I tried to study, all I could think of was how big of a failure I am. I couldn't even do anything myself let alone make my parents proud. One day I had enough of it living as a burden on my family. I wanted to end it all but then my mother's faith in me made me realize how big of a fool I am. Like I said, I always knew I was made for something special, I read books over books till I knew what I wanted. I found that once I read a word, no matter how big the spelling is I can spell it in one go. I knew no one who could do this. It generated a ray of hope in me and I became the youngest person in the world who could spell anything—be it big or small. The day I made the record, I realized dreams do come true, be it big or small, it doesn't matter. But a soul without a dream is a person in a grave. So as I made it to this day, standing before a thousand people and motivating about the power a dream holds, I felt accomplished—the dream a boy once saw is the reality today. I want to thank my mother, she is the best creation of God who believed in me as I become the first handicapped motivator in the world.

“

Probably the happiest period in life most frequently is in middle age, when the eager passions of youth are cooled, and the infirmities of age not yet begun; as we see that the shadows, which are at morning and evening so large, almost entirely disappear at midday

- Eleanor Roosevelt”

THE DISAPPEARED MONEY

Vidushi Vidhu

D. A. V. College, Sector-10, Chandigarh

“Gratitude, honesty and kindness should be your driving forces” said Madhurya while dressing Shrey up for school.

“Yesterday I ate from Rohan's plate when he wasn't in the class, is that dishonest or unkind?” asked Shrey with mild guilt.

“You must have asked him before talking. I am sure he wouldn't have denied. Now hurry up, Jiya is waiting for you and I am also running late.”

“Okay, bye.”

“Bye. I should hear no complaints.”

Jiya was younger but she would always be on time, Shrey always would run short of time but Madhurya still would impart him her morals before he left for school, she could not afford to have another man like the one her parents got her married to.

“So, what gift have you brought for me?” asked Jiya cheerfully.

“There are still three days to go for your birthday” replied shrey carelessly. However calm he reacted, the big brother wanted to gift Jiya the box of colours that fascinated her the previous week in the market.

“Don't think that you'll escape this time! If you won't gift me something good this time I'll tell mumma that you' stolen your friend's eraser. I am not a kid anymore.”

“How do you know about it?” asked Shrey furiously.

“Told ya, I am not a kid anymore.” responded Jiya in her shrill voice.

After having a heavily hectic day thinking about where to get the money from for the gift shrey entered the house accompanied by Jiya.

Shrey had his eyes wide open and was in a

dialogue with God.

“Thank you holy lord for saving me”, he remarked and shut his eyes.

“I love you so much and I have immense trust on you. You are the best son, I know you won't do anything wrong ever. Just remember that Gratitude, Honesty and Kindness should be your driving force.”

Shrey was met in sweat, cold as ice and shivering badly as he opened his eyes. His eyes got filled with tears and regret started dropping down as he looked at his mother and heat returned in his body as he saw. Jiya smiling while asleep hugging her look of joy so tightly. It could have slipped from her hands now, not now, not ever.

Shrey was very disappointed with himself. He wanted to confess to his mother but did not have the courage to. He wanted to repent but did not how to correct his mistake. For a tender had of ten, it was a never wrecking situation. He thought to himself that he will earn money and hand it over to his mother. So brave of him! So bold of him.

Next morning, he woke up before everyone else and collected flowers from the surroundings and sat outside the temple. For his grace, he sold all the flowers by afternoon and started moving towards home with a sum of around one hundred rupees. “ The box of colours costed almost thrice ce the amount I have earned today”, he thrice to himself. “ but I'll come for more days and earn a lot more money and lay a gift for maa too”, he continued

Madhurya was worried and yelled at her as he reached home. “ Where the hell were you roaming? I looked for you everywhere around. Are you senseless or what?”

Shrey took out the sum and handed over it to her. “Shr....Shrey...did you? I can't even imagine. You broke my trust.”

“I plucked flowers from the lawn and sold them outside the temple to obtain this sum and help you relieve your stress” said Shrey confidently.

Madhurya was so happy to see her son being so mature and understanding. She was so happy that she almost seemed to have forgotten about the money that disappeared. After dinner, everyone slept peacefully. Shrey, especially, was the happiest.

He again had a nightmare and this time, the subsidiary of gratitude spoke to him, said, “You are my child. Your mother and sister too are my children only.”

Shrey could not understand what god exactly wanted to say but he knew that he was not keeping it a secret anymore from his mother. The sun arose but he couldn't get the courage to confront his mother.

Days passed, the guilt grew and shoulders burdened and on one fine day he confronted Madhurya.

“Maa”

“yes?”

“I want to confess something”

“I am happy that you collected the courage to be HONEST. I knew it were you but I wanted you to tell me about it on your own.”

Both had wet eyes. Honestly fell from Shrey's eyes and Madhurya looked proud to have a son like the sun of honesty.

There is a sunrise to every sunset

Next dawn, the sun rose, Madhurya uttered her favourite words while dressing kids up, “Gratitude, Honesty and Kindness be your driving force.”

Two days had passed, kids were returning from

the school, “so, all set for tomorrow?” asked Jiya with a cunning smile on her face.

“Don't you be so clever, idiot!” remarked Shrey faintly. They entered the house to see Madhurya weeping. Jiya hurried in her lap, “what happened maa?” Madhurya kept weeping. Shrey did not seem to panic so much, asked calmly, “why are you crying like that? Stop it and tell your beloved son the course.”

Shrey brought for her a glass of water and she calmed down. “The money I had kept in the box disappeared. It was right there two days back when I checked but today morning when I opened the box, it was empty.” explained Madhurya in a low voice.

The excitement for Jiya's birthday had been halved until Jiya shouted, “Hurrah! Hurrah! You are the best brother in the world. I love you so much. I will show it to all my friends. Yay! This is so big and no one in my class has either this big or this colorful a box of colours. Ummah!”

Jiya's happiness was too big to be put in words, she who had everything in her life but limited, infact too limited was so young to understand as to how to keep safe all the colours. Madhurya, on the other hand, was less surprised and more shocked to see the present. At first, she doubted Shrey but immediately discarded that taught.

“I trust my son. He can't do it” thought Madhurya to herself.

The day was fine. Jiya was on ninth sky and the other two quite below that. No discussions were made about the money that disappeared. After having dinner, everyone retired to bed.

“He might have stolen the money for his leisure but he wasn't even drunk today. Where it must have gone”, slept Madhurya with all the conflict in her head.

YOUTH AND DISCIPLINE

Jaskiran Kaur

G. H. G. Khalsa College of Education
Gurusar Sudhar, Ludhiana

Introduction- Young people or youth is the mirror of any civilization. It truly reflects the condition of any nation. If we want to know the condition of any country we can analyse the productivity of its youth. If the young people of a country are progressive and productive then its nation also reflects maturity. The condition of youth in India is sort of paradox. On the other hand young blood of country is at peak of ladder of success due to their intelligent creations from smart phones brimming with features to satellites promising fame to their nation, while on other hand they are also engulfed in many problems like drugs, brain drain and mainly indiscipline. Young generation is entrenching deep into bunker of indiscipline.

Discipline- The word discipline is derived from the word disciple. During Vedic education system, the education was imparted in gurukuls the students called disciples have to present themselves before guru, the teacher. This discipline was completely intensive discipline thus refers to compliance to rules and regulations, completing responsibilities and duties without external motive. The modern education system lacks self-discipline.

Main factors of indiscipline among youngsters

- 1.) **Non-ideal pupil-teacher relationships:**
The relationship between pupil and teacher have become materialistic. The teacher no longer considers his students as his child and students no longer consider teacher as their guardian. This situation

has lead to increase in indiscipline among youth.

- 2.) **Degrading moral values:** With passage of time, the rich cultural environment is degrading which is inducing the curb of indiscipline among youngsters. Moral and religious values are deteriorating at much faster pace.
- 3.) **Fashion:** Non-obligation of rules and regulations is become cult now-a-days. Youngsters felt it cool and fashion able to disobey their elder one. Example: Young blood feels it is cool to smoke.
- 4.) **Poor parental control:** Parents, specially the working one, are unable to pay attention to their children. This is one of the major reason behind the delinquent behavior of young generation.

III-effects of indiscipline among youngsters

- a). **Rise in social crimes and problems:**
the problem of indiscipline among youth has lead to rise in the number of social crimes. Numerous problems like drug menace, increasing rape cases etc are surfacing due to indiscipline.
- b). **Poor interpersonal relationships:** The curb of indiscipline among young generation also maligned the purity of relationships. They are exhibiting poor classroom behavior. The home environment is also being adversely disturbed due to this problem.

- c). **Rise in strikes and non-violence:** Young people are not interested in confirming social rules and laws which is consequently leading to promotion of number of strikes, rallies and sometimes agitation.
- d). **Hampers progress of Nation:** The problem is also impacting the progress of nation. Young generation is indulging in crimes, non-violence etc. hampering the nation's progress.

Ways to alleviate problem of indiscipline

- 1.) **Moral education:** Moral education should be made compulsory at levels of education. it will help in inculcating virtues and moral values which are useful in reducing impact of indiscipline.
- 2.) **Vocational education:** It is common saying that empty mind is devil's workshop. Youth should be provided vocational education so that they can properly utilize their energy & potential.
- 3.) **Government policies:** Government should introduce new policies and employment opportunities so that youngsters can earn their bread and

butter. Unemployed Youth is major factor behind indiscipline.

- 4.) **Enrichment activities and Programmes:**

Enrichment activities and programmes such as organizing book fair, youth festivals etc which can sublimate the energy of young blood. Extension lectures by eminent personalities can also work wonder.

Conclusion: Young generation is the lifeline of every nation. The success of every country lies on the shoulders of its youth. The link of indiscipline among young generation is depressing their productivity. There is a dire need to redirect the path of youngsters. This can be best achieved when all the stakeholders-parents, teachers, society join hands and endeavour to take necessary steps in this direction.

The world does not need more successful people. The world desperately needs more peacemakers, healers restores, story tellers and lovers of all kind”- Dalai Lama

“Youth is not a time of life; it is a state of mind; it is not a matter of rosy cheeks, red lips and supple knees; it is a matter of the will, quality of the imagination, a vigor of the emotions; it is the freshness of the deep springs of life

- Samuel Ullman

DISCIPLINE AND LIFE

Aditi Arora

Govt. College for Girls, Ludhiana

From being asked to maintain discipline in class, when all the rules used to be as clear as glass. Keeping finger on lips & walking in line with hands at back, we've grown up as youth & this is what we exactly lack"

Discipline is a way of living, a lifestyle that teaches us the value of time. It is something that we start learning in our childhood and practice throughout our life's journey. Discipline is an indispensable part of everything we do. Although it's our personal choice to lead a disciplined life or not yet, it is the best way to make your life chaos free and organized too.

"Youth are the building blocks of our nation, and discipline moulds them into wonderful creation. They can change the world beyond our imagination, and successfully battle every invasion."

There's no denial to the fact that youth are the future of our country and success of India depend upon the way they live themselves and will frame the footsteps for the future generations to work upon. This makes discipline even more important for our youth as they are the change that this whole world will experience in the coming future. All the great leaders, motivational speakers, influencers as well as businessmen act as an inspiration for youth as they witness their disciplined way for living that paved a way to their success in life.

"Even if it seems to be harsh and scrappy, discipline leads to a life that's contented and happy. It's needed at every stage of growth, especially by our country's distracted youth"

'Discipline' in itself points towards an organized as well as strict way of living where you follow a set routine properly. It is sometime considered as a very difficult thing to adhere to

and thus, is often ignored. But, actually it is something that gives you a positive outlook towards. It increases your self-esteem, makes you self-confident and thus, take you towards the most satisfied feeling of contentment. It is rightly said that, "Don't count every hour of the day, make every hour of the day count." Discipline helps us do the same by making us utilize all the time efficiently without any external distractions so that we don't have to regret afterwards.

"Today's world has become a bit lenient; our youth wants to do what is convenient. Discipline seeks to make it morally tight, letting us do what's absolutely right."

Discipline also brings integrity in our life. We start taking our decisions ourselves without any external effects and emphasis on what's right, even when we're not being obsessed by someone. It gives us the strength to believe in ourselves and bring the desired peace and happiness in our lives. It makes each and every work of our life organized and well maintained. Discipline actually help the youth "SEIZE THE DAY" and this in turn makes them put extra efforts in taking our country to greater height with their impeccable knowledge and wonderful skills.

In the end, it can be concluded that youth must adopt discipline as a part and parcel of their lives so as to excel in each and every field of work and make this world as the country proud of them.

So, what are you waiting for?

"Adopt discipline in all spheres of life, Believe me! It will end your strife."

COLOURS OF LIFE

Japjeet Kaur

Govt. College of Education, Sec. 20 Chandigarh

A popular Punjabi song goes by,

“Tin rang nahi labhne

Beeba

Husan, jawani te maape”

Human being or Homo sapiens is one of the most unique & exquisite creation of nature. Just as nature evolves & changes its phases, so do we. Life begins on earth with the incoming of the spring season. The weather is warm & pleasant, the temperature not too hot not too cool, no heavy rains, no harsh winter just calmness & beauty all around. All plants can be seen with new fresh & green brightly coloured

leaves, colourful flowers blossoming, leaving a sweet nectar fragrance all around. If you look closely, one might see glorious butterflies’ hovering on them and making the whole scenery divine as if a scene from heaven God’s own garden. But ironically, spring does not last forever. Soon, as the earth revolves &

rotates the temperature will start soaring in the northern hemisphere, providing a goldenly yellow hue to everything in summer. Bright colorful fruits-mango, watermelon, lichis etc. can be easily spotted in the shop of any fruit vendor, who is ready to sell them to his ample customers. Nature changes colour again as autumn arrives, the leaves that were fresh &

green in summer, have now dried & look brown & red ready to fall down on the forest floor and cover it with orange colour. The last colour that we see in one cycle is the paleness of nature as the winter approaches, days grow darker & nights longer. Birds, frogs, fishes all enter hibernation, hiding till spring arrives again. Everything in nature is interconnected & flawlessly merges with one another. But this is not entirely true in case of humans. Every being on this planet who has ever been born or will take birth in the future, each will live a unique life, different from all others. Different in terms of opportunities, experience, assets, liabilities,

emotions all infinite other reasons. But one thing that remains common for all is the cycle of life. The invisible wheel of time will show each person-the infinite colours of life irrespective of class, gender, age, economic status etc. Human’s life begins in its mother’s womb, connected to only the mother & separated from rest of the world.

Life at this stage is just nourishment & surviving by depending on the mother. But as soon as this child will come out of its mother’s womb into the world it will slowly but surely start its journey. This ever so complex journey, which will teach it innumerable things. First it will begin the most lovely phase-the childhood. The childhood

forms the foundation in a person's life. The values and ethics which we learn as a child play a very crucial role, all throughout our life. Childhood is the most carefree phase of life. There are no worries & tensions, no seriousness, just fun & frolic. Our parents shower us with immense love, fulfill all our dreams & wishes, buy us shiny new toys and delicious candies & treats. Everything is taken care of by someone else & the child just enjoys. Indeed the most lovely phase and filled with bright happy colours. And due to all these and many more of such reasons, there are a rare few people who wouldn't want to relive their childhood.

As life moves forwards and clock's ticking childhood is soon replaced by Adolescence & Teenage. A child is said to be grown up not when it has attained a certain age, but when it puts away its childish thing & child-like thinking.

With teenage changes are seen in mind as well as body, a child is no longer concerned with playing & toys but wishes to be admired & recognized among all. As it makes new friends & steps out of the homely environment, suddenly living gets very exciting and life appears too short to not try so many things. In this phase one learns to differentiate between good or bad. Accepting that everything in life is not the way it appears. One learns of friendships, love, ego, jealousy, anger, addiction and many other colours of life as well. But as one moves to the adult life, one understands the meaning of consent & control.

Now as one begins to earn & contribute, life becomes easy if one is earning enough but sad if there is discontentment. The obvious next phase would be marriage & having its own kids. With this one learns the importance of commitment selflessness. This phase is about being a valuable member of community & society. Sometimes it is hard for some people, but for some others - they get lucky.

Now having brought up children of its own, life moves on with its centre of focus as children. Educating them, setting them.

Now not long much time after this, one enters the old age where once again it becomes dependent of some kind of care giver, till the moment one lives.

But this is not, in between these phases too there is no smooth sailing for anybody. Failing in love, losing a loved one, a destructive disease, financial ruins & so many other kinds of situations as well, render a person a shock so huge that one is forced to rethink & re-evaluate its entire life. Unlearn old things, learn new ones & adapt to the situation in the best way possible.

There is no saying as to how might one's life turn into or even as to what the next moment is because life is riddled with inherent complexities & has infinite colours-good & bad.

Only one thing that keeps one going is patience and resilience. If one can keep their cool, one can face any situation & emerge victorious.

DREAMS

Aditi Arora

Govt. College for Girls, Ludhiana

"Either keep them open or close your eyes, dream come as reality in disguise. Scary, adventurous, beautiful or scrappy, either leave you gloomy or make you happy".

A dream is usually denoted as an experience that use have while sleeping. But, it has a deep meaning attached to it. Dreaming does not necessarily require sleeping or keeping our eyes closed. We even indulge in day dreaming with our eyes wide open. Dream give direction to our life, by introducing us to undiscovered colours of life and but uncovering its harsh reality-through our consistent efforts to make them our present one day.

"In another world, I heard myself scream, got up and realized, it was just my dream. Dream actually pave the way to fantasy land, when no one is there is lend a hand"

Dream may sometimes prove to be lame and even scary. They are the presentation of our everyday life and its character in an exaggerated and realistic manner. We often end up, sweating and mumbling. While we are dreaming, we are extremely frightened that waking up and realizing that it was a dream actually gives us a sigh of relief.

But are the dreams only limited to this world fantasy? Do they have nothing to do with the real world? Answer to these questions comes with another opinion.

Dr. APJ Abdul Kalam has rightly said that, "Dreams are not those you are while sleeping; last dreams are those that don't let you sleep"

The above quote clearly highlights the importance of our dreams. Our desire to live also depends upon them because, having some dream in life provides necessary zest &

enthusiasm to work harder and better to achieve it. Having a dream is even more indispensable for the students. They have their future in their hands and their determination towards their dreams will decide their level of success. So, dreams should be such that they won't let you sleep, or we could say that the desire to achieve them should strike your mind all day long.

"We even dream with our eyes wide open, and end up losing them quite often. These dreams are the goals for a better life, don't leave them, they will end your strike"

Day dreaming is an exercise that keeps your mind away for sometime, in your own imaginative world where you see your goals being actually achieved. This keeps your aim alive and fresh and improve the functioning of the "Law of Attraction". This takes you a step ahead and more closer towards. The accomplishment of your dreams.

"Know thyself and come out with a dream, be focused just as lights learn. Chase your dreams with heart & soul, even if your have to patiently crawl"

In the end , it can be said that set your dreams through self-introspection, work on them till you dies and never stop dreaming even if you achieve your dreams, dreaming is the part and parcel of our life. It is a continuous function that keeps us active, our mind working and builds a strong desire to live our life joyfully with some fixed purpose

Don't just see the dreams, live them, so what are you waiting for?

"In this virtual world with filters like tint & hue, try to see the real you & make all your dreams come true!!

IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC

Chetanpreet Kaur

Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib

The world was put to a sudden halt as the disease caused by corona virus began to spread like a wildfire. The disease which originated from Wuhan, China spread across the globe on a short period of time. It affected so many countries all over the world that it was declared to be a pandemic. The pandemic started in the year 2019 and thus, it was named the 'Covid-19' pandemic.

Covid-19 pandemic caused a drastic impact on public health, economy, trade etc. at a globe level. Social and economic life was completely disrupted. Nations be it developed, developing or underdeveloped, were shaken by the unprecedented pandemic. On an individual level, people all over the world suffered from the virus. Precious lives were lost. People lost their loved ones. The pandemic took a toll on their mental, emotional and physical state.

The pandemic forced governments to cause nationwide lockdowns to prevent the spread the disease. Even the developed countries like America, Germany etc. had to suffer the wrath of Covid-19. The death rates of Covid cases increased at a progressive rate. Millions of people were losing lives daily. Tens of millions were pushed into poverty. The worldwide economy suffered a great dip, Millions of people were left jobless. Students got restricted to their homes. Transportation, be it through road, air, water was put to a halt.

The world shifted to online mode. Online education was carried out by schools, colleges, universities across the globe. Office work, professional life also completely went digital. 'Work from home also abbreviated as WFH started in which people attended their meetings, carried out their tasks and work related to office through online mode. Even court sessions, parliamentary meetings etc were carried out digitally.

Apps like Zoom, Cisco Webex, Google meet helped people throughout the world to carry on their routine life tasks of school office etc. successfully. However people felt isolated and depressed having been restricted to their homes, cut from the outside world. Students missed their physical classrooms, teachers, friends and their fun school life.

Not being able to meet your friends, relatives, colleagues etc physically surely left everyone sad. Digital media experienced an exponential flow of users. In order to connect with our near and dear ones, everyone switched to digital platform. Social gatherings, parties, weddings were to be avoided.

The biggest impact of Covid-19 pandemic was seen on public health. The global public health faced a crisis. There was shortage of beds, oxygen and PPE kits at hospitals. There was a huge influx of Covid positive cases in hospitals. Our frontline workers were working day and

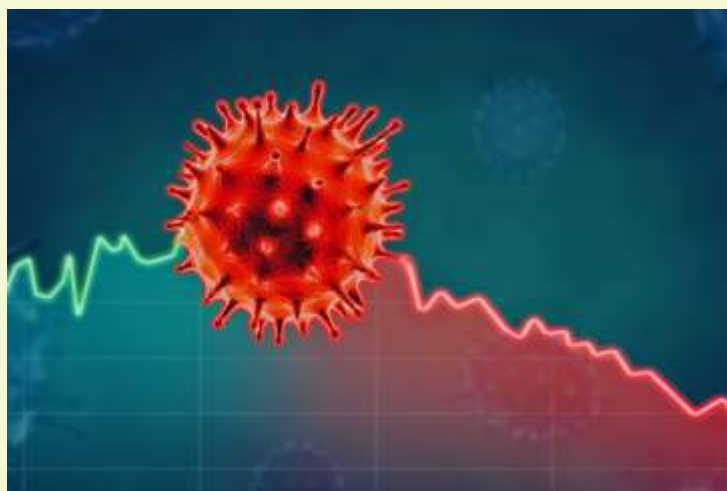

might o saves lives as they can and help control the pandemic. In Newyork such was the case of shortage of hospital beds that they had to make arrangement of medical facilities in subways. In India, we experienced a grave oxygen crisis during the second wave of Covid-19. In this oxygen crisis, there was shortage of medical oxygen for patients' in hospitals of the biggest cities in India.

To meet the demand of medical oxygen, oxygen had to be transported to hospitals of nearby areas. Even international help was sought to fight this crisis. Covid-19 patients kept losing their lives at an alarming rate. Such was the helpless state of our country, that there was even shortage of cremation grounds. Dead bodies were found floating on the banks of of river Ganga. The condition of our public health sector was at all-time low. Nevertheless our doctors, nurses and health workers worked relentlessly to fight the pandemic. It is due to their uniting efforts that we have now recorded a continuous decrease in Covid-19 cases.

Not only public health sector sector but also our economy suffered a big blow. The economy at global level went down the scale. This happened due to halt in economy transactions and trade internationally. In India, the GDP dropped to an all-time low. Millions of people were pushed below the poverty line. Everyone faced financial crisis and lack of money.

Undoubtedly, the Covid-19 pandemic is one of the biggest blows suffered by the human race. It created chaos in our completely functional world, disrupting most of all our worldly tasks. So sudden was the emergence and spread of Covid-19 that people were dumb founded on how to deal with its impact on their daily life. The pandemic has served as a scar to countless number of lives. But the countries across the globe worked in unity to curb the pandemic. The world health organization took the lead in this battle against the pandemic. People worked in solidarity to contain this pandemic. The Covid-19 pandemic was surely a test for humanity and impacted countless number of lives all over the world.

COLOURS OF NATURE

Manmeet

P. U. R. C., Ludhiana

The world is filled with miracles and the abundance of the universe is unfathomable. Each and every little atom is a mystery in itself. Which the scientist has been trying to solve since ages. The existence of human life in itself is beautiful mystery. Every breath that we take is a gift of nature. But we being the individuals of rule and logic try to interpret and decode the laws of nature and sometimes in the race of getting ahead, forget about the abundance of the universe and act in the most irrational manner, even the mankind with the most priceless possessions. History has witnessed thousands of instances where in spite of the nature's blessings the man's greed over powers his conscience and he goes against the laws of the nature and whenever such a thing happens, the universe shows its fury and teaches the mankind the lesson of being grateful and content. We have recently witnessed a disastrous pandemic which took away so many precious lives. In just a few moments the whole world turned upside down. The priorities from earning money getting famous to being able to survive. The whole world gets locked and suddenly the little things started to matter.

Big business empires lost their worth and every

human being becomes grateful for every single breath taken with ease. Suddenly, a single oxygen cylinder become more than a million dollars. A person was ready to pay every cost to save his loved ones.

This pandemic brought various sides of the human nature to fight we was the humble, kind side of individuals and the ugliest form of greed that a man could ever possess.

People started hoarding stocks, eatables, toiletries like anything. The helplessness of one individual becomes the source of income of another. A sheer shortage of beds in hospitals and the cases of people hoarding them and selling at unreasonable high prices showed how low a man could stoop to earn a few bucks.

People were forced to cover miles on foot to reach their home town without food or shelter, the pathetic conditions of the labour class was a signal of the danger that humans have called upon themselves.

But amidst a crisis there was a boon, with people locked inside their homes, the nature, the environment started rejuvenating. Birds started chirping again, lakes started being clear and fresh again and the air quality was better

than ever. We learned that the real enemy of the environment was and still is, the human being who for his own greed goes to the extent of deteriorating the whole ecosystem, and the pandemic was the nature's way of showing its power, how the whole world can be locked up in just moments and a human is nothing without the grace of nature.

The pandemic is just one of the many incidents that proved the power and ferry of nature. The cloudbursts in Kedarnath were also nature's warning to the man to mend his ways.

Guru Nanak Dev ji emphasized on the mother nature through the shlok 'Pawan Guru Pani Pita Mata Dharat Mahat, where as signifies as Guru, water as father and earth as the great mother and day and night beings two caretakers in whose lap the whole world plays.

Not only this, but at different levels and phase, we got to see the colors of nature. The greatest of kings, who once ruled the world, were forced to beg on streets, all the result of their doings and how the fate changes in moments.

The state of Punjab, which was once called the land of warriors started drowning in drugs due to actions of some power-hungry people and mother losing their sons to the drug menace shows how the fate of a country, a state, a person changes in a time. But the colours of nature are not always punishing, sometimes it makes magic happen. A completely paralyzed person when takes a bath in the holy sarovar, he is blessed with the God's grace and goes back home completely healed, which makes us believe in miracles! As we discover the actions which are beyond the control of humans, we realize that they are somehow the result of human actions. The pandemic that we faced is

the result of our rash and reckless behavior towards the environment. The drug menace we faced was the result of greedy actions of individuals and the cloud bursts we witnessed was the illegal mining and continues deforestation.

So maybe that is nature's way of making us realize our mistakes and align our actions with laws of nature. Life can be unpredictable, a person's whole life can change in just moments. A girl who plans her career abroad and just before her flight, dies in a car crash, a girl who not even an end's meal wins a lottery and becomes a millionaire, everything can become meaningless in a moment and the smallest thing can become the game changer we never know so it is best that we always stay humble and grateful. The universe is full of miracles and the colors of nature could be a boon for some and bane for others. So let's count on our blessings and make the most out of every opportunity!

Raavan, who was the conqueror of three worlds, who had death tied to the foot of his throne, the most powerful, insurmountable warrior of his time, died because of his ego. The nature showed such a turn of events that own brother became the cause of his defeat.

Ram, the incarnation of Lord Vishnu himself, born to a royal family was forced to live in exile for 14 years but still accepted his fate as the will of God.

Even if the gods themselves bow to the will of nature, then who are we to go against it? Life is about striving for the better but we need to maintain a balance between our growth and the laws of nature, become an asset for the society and not a liability that needs to be removed by the Nature by force.

MY VISION OF FUTURE INDIA

Muskan Kalra

G. H. G. Khalsa College, Gurur Sar Sadhar

In the hustle and bustle of this life, every person is so busy that nobody has time even to have a look at our country. So far, India is a developing country. It hasn't been a developed country. But why? There are certain reasons behind it. If we have a look on future India, the quality and the standards of our country will possess a deteriorating quality. Our future time is somehow dependent on our current ongoing time.

If we consider the situation of current Punjab, every single student's aim is to do secondary education here and go to abroad for further education as well as for the entire life. But why? If every student will do this then such a time will come, when only a few people will live in Punjab. In this way other states students will do the same. Assume that if a single student goes abroad for the study, he will take minimum of 30-35 lakhs along with him. What about that? In today time thousands of students are going if we think upon it, how bad our India's economic condition will be? It's truly said that "Success does not completely depend on hard work, it also depend on smart work"

If we will smartly think upon it and will prohibit doing so our future India can bring wonders. Also that earlier when we were slaves under British we fought a lot but why today we ourselves are residing there permanently and being their slaves. If the same situation will be there, our India will be a developed country. If today's generation will think about the merits and demerits only then we can bring wonders. we are the ones who will future India, everyone must be so hard working in order to gain success. A great thought must reside in the mind that- "One key to success is-to have lunch at the time when most other people have their breakfast"

Indian youth must possess this idea as well as the idea as well as the idea to remove all the difficulties of future generation which they themselves are facing now. The dream of most successful and developed India must always strike their mind so that they eventually do so.

Generally, "Dream is not something that you see in your dreams, it is something that does not let you sleep" Future India can become the world's most loveable country only if the citizens of India will cooperate, work hard and will try to modify the rules and regulations which are required to be modified.

Only requirement by Indians is motivation and positivity. We must always be ready to serve for our country and work for our country. If we will hardworking and determined towards making our country best, nobody could stop us from doing so. Our upcoming time period is dependent upon today if we will step back, nothing can help us in achieving our goals-we must always remember that

"Success is a fight between you and yourself" Just be self determined. All the positive aspects can lead us as well as our country to the peak.

Last but not the least, we must follow the path given by our God, the true destiny will only be acquired then. We must always choose the right path. A renowned Motivator, B.L Shivani, quoted that "If we will stop judging others,

We will be happy.

If we will start forgiving others,

We will be happier.

If we will start loving everything,

You will be happiest.

So love and dedication towards our country must never end. Work hard and make our country a developed nation.

62nd Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

A. S. College Khanna, Ludhiana, December 14 to 18, 2021

Principal / Convener
Dr. R. S. Jhanji

Vice Chancellor's Trophy Khalsa College for Women, Civil Lines Ludhiana

Organizing Secretary
Dr. Ravinder Jeet Singh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

P. G. Govt. College, Sec. 46, Chandigarh, November 27 to 30, 2021, Zone- Chandigarh- A

**Principal / Convener
Dr. Abha Sudarshan**

**Zonal Trophy
G. G. D. S. D. College, Sec. 32
Chandigarh**

**Organizing Secretary
Dr. Baljit Singh**

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

G. G. S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib, November 22 to 26, 2021, Zone- Chandigarh- B

Principal / Convener
Dr. Rajinder Kaur

Organizing Secretary
Dr. Sunita Kaushal

Zonal Trophy **P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11** **Chandigarh**

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

Mata Ganga Khalsa College, Kottan, Ludhiana, November 10 to 14, 2021, Zone- Ludhiana- A

Principal / Convener
Dr. Kuldip Kaur Dhaliwal

Zonal Trophy
S. C. D. Govt. College
Ludhiana

Organizing Secretary
Dr. Baljit Kaur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana, November 17 to 21, 2021, Zone- Ludhiana- B

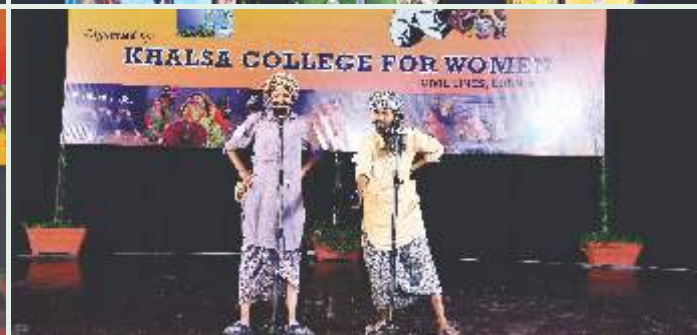

Principal / Convener
Dr. Mukti Gill

Zonal Trophy Khalsa College for Women, Civil Lines Ludhiana

Organizing Secretary
Ms. Sabina Bhalla

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur, Hoshiarpur, December 01 to 04, 2021, Zone- Hoshiarpur- A

Principal / Convener
Dr. Jaspal Singh

Zonal Trophy S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur Hoshiarpur

Organizing Secretary
Dr. Jaswinder Singh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

J. C. D. A. V. College, Dasuya, Hoshiarpur, November 14 to 18, 2021, Zone- Hoshiarpur- B

Principal / Convener
Dr. Amardeep Gupta

Organizing Secretary
Ms. Nivedika

Zonal Trophy Govt. College, Hoshiarpur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

Govind National College, Narangwal, Ludhiana, November 28 to December 02, 2021, Zone- Moga Ferozepur- A

Principal / Convener
Dr. Avinash Kaur

Zonal Trophy Baba Kundan Singh College, Muhar Ferozepur

Organizing Secretary
Dr. Surinder Mohan Deep

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

Mata Sahib Kaur Girls College, Talwandi Bhai, December 01 to 04, 2021, Zone- Moga Ferozepur- B

Principal / Convener
Dr. Gurvir Singh

Zonal Trophy Dev Samaj College for Women Ferozepur City

Organizing Secretary
Dr. Rajwinder Kaur

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

Maharaja Ranjit Singh College, Malout, Sri Muktsar Sahib, November 23 to 27, 2021, Zone- Sri Muktsar Sahib

Principal / Convener
Dr. Rajinder Singh Sekhon

Zonal Trophy Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib

Organizing Secretary
Dr. Hirdepal Singh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

G. T. B. Khalsa College of Education, Dasuya, December 05 to 08, 2021, Zone- Education- A

**Principal / Convener
Dr. Varinder Kaur**

**Zonal Trophy
D. A. V. College of Education
Hoshiarpur**

**Organizing Secretary
Dr. Inderpreet Singh**

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22

G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sadhar, December 04 to 07, 2021, Zone- Education- B

Principal / Convener
Dr. Pargat Singh Garcha

Zonal Trophy G. H. G. Khalsa College of Education Gurusar Sadhar

Organizing Secretary
Dr. Rachhpal Singh

Panjab University Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22
Guru Ram Das B.ED College, Jalalabad, December 09 to 11, 2021, Zone- Education- C

**Principal / Convener
Dr. Sarabjit Kaur**

**Zonal Trophy
D. A. V. College of Education
Abohar**

**Organizing Secretary
Dr. Neha Sachdeva**

YOUTH LEADERSHIP TRAINING CAMP 2021-22

Panjab University Vice Chancellor Prof. Raj Kumar inaugurating the Youth Leadership Training Camp 2021-22

INTERACTION WITH STUDENT CAMPERS

Dr. Devinder Singh

Dr. Anju Suri

Dr. Nirmal Jaura

Dr. Jagtar Singh

Dr. Meena Sharma

Sh. Muneeshwar Joshi

Dr. Sudhir Kumar

Dr. Priyatosh Sharma

Dr. S. S. Sangha

Dr. Neena Seth Pajni

Dr. Rajinder Kaur

Dr. Ashwani Bhalla

Dr. Neeru Malik

Ms. Dolphin

Mr. Parminder Teja

Mr. Manheer

YOUTH LEADERSHIP TRAINING CAMP 2021-22

INTERACTION WITH STUDENT CAMPERS

Dr. Surjit Pattar

Sh. K. S. Pannu, IAS

Pammi Bai

Dr. Lakhwinder Johal

Capt. Narinder Singh
IAS

Kewal Dhaliwal

Sh. J. B. Goyal, IAS

Malkeet Rauni

Pritam Rupal

J. S. Dhatt

Ms. Arshdeep Bhatti

Mr. Rinku

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN PUNJABI

AMANDEEP KAUR

S. U. S. P. U. C. C., GURU HAR SAHAI

FEROZEPUR

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੇ ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲੀਦਾਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ 'ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਮਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਤਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਤੱਕ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ, ਸਗੋਂ ਸੱਭਿਅਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਓਨੀ ਹੀ ਅਮੀਰ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਉਦੋਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਉਹ ਲਿਖੀ ਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਦੀਵੀ ਗੁਣਾਂ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਵੀ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਯੁਗ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਲਿਖਿਆ।

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN HINDI

MANISHA SHARMA

D. A. V. COLLEGE, SECTOR- 10

CHANDIGARH

अनुशासन का अर्थ है शासन को मानना या शासन का अनुसरण करना। जब हम शासन को मानते हैं तो हमारा जीवन व्यवस्थित हो जाता है। हमारे जीवन में एक तरह की नियमबद्धता आ जाती है। नियमबद्ध होकर कार्य करने में बहुत आनंद आता है। तब हर कार्य सरल हो जाता है। यही कारण है कि विद्यालयों में अनुशासन को बनाकर रखने का प्रयास किया जाता है। सेना और पुलिसबलों में अनुशासन को बहुत महत्व दिया जाता है। इसी तरह परिवार और समाज में भी अनुशासन का होना आवश्यक होता है। अनुशासन में राष्ट्र की उन्नति होती है। अनुशासित जीवन जीने वाले व्यक्ति को अनेक प्रकार से लाभ होता है। उसके अंदर साहस, धैर्य जैसे गुणों का विकास होता है। इसलिए हमें समाज, सरकार या अन्या किसी भी संस्था द्वारा बनाए गए अनुशासन को मानना चाहिए। अनुशासन तोड़ने वालों के साथ किसी भी प्रकार की सहानुभूति नहीं दिखानी चाहिए।

HAND WRITING COMPETITION- FIRST IN ENGLISH

JASSMN BRAR

G. G. D. S. D. COLLEGE, SECTOR- 32

CHANDIGARH

I do not know how I got the idea that good handwriting was not an essential part of education. I, however, retained this idea until I sailed for England. When later on, especially in South Africa. I saw the beautiful handwriting of Lawyer and youngmen born and educated in South Africa. I felt ashamed of myself and repented of my carelessness. I realised that illegible handwriting was a sign of incomplete education. Later on, I tried to improve my handwriting. Let every young man and women learn a lesson and understand that neat handwriting is an integral part of education.

विभू

सतीश चंद्र धवन राजकीय महाविद्यालय, लुधियाना

सोशल मीडिया ने मानवीय रिश्तों को उन्नत किया है

समय खा गया, नींद-चौन खा गया,

सोशल मीडिया मेरे रिश्तों का दिन रैन खा गया।

मुझे हंसी आती है उनकी बातें सुनकर जो सोशल मीडिया को एक अवतार के रूप में प्रस्तुत करते हैं। जब सोशल मीडिया नहीं था तब क्या लोग आपसी रिश्ते नहीं निभाते थे ?

आपको वह दौर तो याद ही होगा जब लोग अपने गांव के एक-एक व्यक्ति को जानते थे और आज हालात यह हैं कि मुहल्ला तो क्या पड़ोसी तक को नहीं पहचानते।

एक ही छत के नीचे बैठा परिवार हजारों किलोमीटर दूर दोस्तों से तो चौटिंग करने में व्यस्त है पर पास बैठे भाई-बहन का हाल-चाल नहीं पूछते। आभासीय दोस्तों से घण्टों बतियाने वालों को यदि घर में बैठे पिता को उनके जन्मदिवस पर मैसेज के माध्यम से बधाई देनी पड़े तो समझ जाइएगा कि संबंध बदल नहीं रहे बल्कि बदल चुके हैं।

मीडिया मंच पर माँ-बाप की फिक्रमंद औलादों को कई-कई महीनों तक प्लैट में सड़ती उनकी लाशों का पता तक नहीं चलता। और मानवीय संबंधों की धज्जियां तो उस वक्त उड़ जाती हैं जब जाली आई.डी. द्वारा फेसबुक पर दादा-पोती की मर्यादा को तार-तार करती हुई अश्लील चौटिंग प्रसारित होती है।

यदि सोशल मीडिया मानवीय रिश्तों को इतना ही जोड़ता है तो एक बात बताइए, दंगे-फसाद होने की स्थिति में सबसे पहले प्रतिबंध सोशल मीडिया पर क्यों लगाया जाता है ? जाहिर सी बात है कि भ्रामक सूचनाओं व तस्वीरों के माध्यम से उन्माद, आक्रामकता व क्रूरता फैलाने में सोशल मीडिया सर्वोपरि है। यह केवल ईर्ष्या, द्वेष व क्षोभ को ही जन्म नहीं लेता बल्कि अवसाद, तनाव व बेचौनी का भी कारण बनता है, जो कि आत्मीय संबंधों के लिए घातक है।

आज समाज में बढ़ते हुए तलाक का कारण है सोशल मीडिया। दिखावे व बनावटीपन के मोह से प्रेरित दम्पति एक दूसरे की संवेदनाओं से खिलवाड़ कर रहे हैं। धैर्य की कमी व उतावलेपन से संबंध बिगड़ रहे हैं। और दूसरी तरफ फेसबुकिया प्रेम जताकर लोगों की भावनाओं से खेलना और भद्दे कमेंटों से किसी का चरित्र हनन करना तो इनके बाएं हाथ का खेल बन चुका है।

हमारी मानवीयता जो जीवन की सहज लय ताल पर आधारित थी अपनी सरलता को खो कर कुटिलता पर उतर आई। सोशल मीडिया ने लोगों के बातचीत करने के तौर तरीके बदल दिए, साथ मिल कर हँसी-ठिठोली करना समाप्त हो गया और रिश्तों की खत्म होती मिठास में अकेलेपन को बढ़ावा मिला। हद तो उस वक्त हो गई जब हम असली हँसना-रोना भूल कर इन्हें भी इमोजी के माध्यम से व्यक्त करने लगे।

मित्रों इस आभासी दुनिया में आपको लाईक व डिसलाईक करने वाले हजारों अंगूठे तो मिल जाएंगे लेकिन कंधा देने वाले चार मित्र उपलब्ध नहीं होंगे। हमने तकनीकी बौद्धिकता तो प्राप्त कर ली है लेकिन मानवता व आत्मीयता कहीं पीछे छूट गई है। अंत में मैं यही कहना चाहूंगा कि—

इस सोशल मीडिया की

जब से बही बयार।

सद्गुण पीछे छूट गए,

रिश्ते बने व्यापार।

PANJAB UNIVERSITY SECOND BEST DEBATER 2021-22

MAHAK KAUR

KHALSA COLLEGE FOR WOMEN, CIVIL LINES, LUDHIANA

Scene at the Airport.... each individual hooked onto social media platforms.

Scene at home.... Father onto his Facebook Account, Children on Instagram, Snapchat, Mother checking out her WhatsApp groups – Does WhatsApp ask the members of the family What's Up in your lives ?

Social Media proclaims to be the language of global networking. The truth is it has engulfed human relationships in all pervasive darkness.

Good Morning one and all, I, Mehak Kaur going to speak against the motion for the topic “Social Media improves human relationships “

June 21, 2020; a 25 year old delivery boy in Jaipur kills his 22 years old wife, mother to their 3 month old baby – Reason? He was jealous of her social media popularity. And get that's not the singular case!

In 2018, a husband killed his wife for he believed that she didn't devote time as a mother and wife Who is the culprit over here? The addictive world of WhatsApp and Facebook !! And if this scenario

doesn't seem horrifying then allow me to talk about a XII standard Gurugram boy who was trolled on June 6, 2020 his friends wrongfully accused him of Sexual Assault and he jumps from the balcony of 11TH floor. My worthy opponents Social Media is gnawing at human relationships. Likes on Facebook account boosts youngsters ego, followers on Instagram account gives a kick; allowing our worth to be assessed by people whom we have never met in real life. Can such self – centric, deceptive world promise Trust, Compassion and understanding which is very much required for blossoming human relationships?

In fact, we have innumerable cases of social media suicides and gendered violence. Farah Ziada, a social activist from Kulgam District, North Kashmir talks about eve – teasing and masculinity crises and she was ruthlessly trolled by men!! An online poll conducted by Amnesty Institute across Eight – high income countries in 2017 states that 23% of women had experienced harassment on Social Media platform. My Friends, we all know this popular app TINDER, declaring wherein whooping 30% users are married. Interestingly, ladies and gentlemen sites, like Ashley Medikson.com, even allow married people to have affairs and over 130 million people visit Ashley Medikson every month. Have we not heard about Boy's Locker room controversy – the famous Instagram group chat started by school boys of South Delhi – where in many obscene images of women, many of them were underaged were being shared I am more than convinced that social media is against human bond.

I wonder with these fake identities, false promises made on the platform of social media, can people have long lasting relationships. Worthy Chairperson, human relationships are on the shaky grounds not just at the family level but in larger social context.

Social media, my friends unfortunately being used as a powerful tool to disseminate hate speeches. 2hours24 minutes that's the average time spent scrolling, posting and liking.... PUBG isolating youth and adults, in the world of aggression and intolerance. The so called connecting networks are disrupting human relationships. And ironically we are still debating if social media improves human relationships.

Thank You

BEST IN ELOCUTION 2021-22

BHAVYA SHARINE

P. G. GOVT. COLLEGE FOR GIRLS, SEC. 11, CHANDIGARH

BEAUTIFICATION OF WORK CULTURE Beautiful peonies lining the entrance of the office, cards wishing employees a very happy birthday, a reception desk where the receptionist sits, wearing a smile on her face and a badge that says “Greetings, How May I Help You Today?” Beautiful pansies and roses spreading cheer and colour all across the organization. Oh my! Doesn’t beautification of work culture enhance the efficiency of work?

Greetings Honorable Panel, I am Code 09 “Surajmukhi” and I will be speaking on Beautification of Work Culture.

Today’s world is highly competitive and a competitive world requires a result oriented practice. Organizations leave no stone unturned when it comes to achieving sky rocketing success rates. However, along with this comes a by-product, by which I mean, the hydra headed monster called stress. Now, what is the mantra to easing this stress? Well, I believe that organizations must focus creating a work place that is beautiful not only in terms of infrastructure. A work place that is work friendly and employee friendly.

Let’s take an example. Charles Dickens in his book “Hard Times” talks about the pathetic conditions that workers worked in. Billowing clouds of smoke, crammed spaces to work in, no sunlight, lifeless infrastructure and low wages. Imagine having to work in conditions as such. Doesn’t this make you ponder that we need to put attention into making a workplace that is beautified and a heavenly place to work in.

Imagine you’ve entered your office. You are working and there is sunlight streaming in through the windows. Wouldn’t that rejuvenate you physically, mentally? Wouldn’t it lift your spirits? A cool breeze keeping you comfortable despite the 45 degree heat outside. Won’t this increase your work efficiency? Your organization is dotted with a lush green cover. Beautiful trees and blossoms greeting you every single day at all corners. Timely tea breaks where you can have a beverage of your choice which keeps you hydrated and refreshed. Lunch breaks where employees can get there home cooked meals which are reheated and served to them or you could choose from an array of dishes prepared specially for you. Moreover, imagine a place where there is no gender based violence. A place where you can have direct meetings with various heads of departments. A place where there is no sort of delay in processing. My friends, isn’t it obvious that working in such a place would do wonders when it comes to creating an efficient work based outcome?

Ladies and gentlemen, the beautification of work culture is a perfect blend of people oriented, result oriented, process oriented collaborative achievements, which leads to a higher efficiency of output. Now even if I talk about the statistic, did you know that 65% of people are actually visual learners? This means that if they are working in a place surrounded by colors that keep them motivated, they’ll work more efficiently. Most of you must have heard about people facing fatigue and headaches while they work. Are you aware that such complaints go down by 87% when you work in an area with natural lighting and fresh air?

Ladies and gentlemen, before I conclude, I’d just like to say that beautification of work culture leads to the enhancement of creating stronger bonds within professional colleagues, better outcomes and lastly, a strong team spirit to work with.

Thank You.

SECOND BEST IN ELOCUTION 2021-22

SIDDAQ KLER

KHALSA COLLEGE FOR WOMEN, CIVIL LINES, LUDHIANA

Beautiful peonies lining the entrance of the office, cards wishing employees a very happy birthday, a reception desk where the receptionist sits, wearing a smile on her face and a badge that says “Greetings, How May I Help You Today?” Beautiful pansies and roses spreading cheer and colour all across the organization. Oh my! Doesn't beautification of work culture enhance the efficiency of work?

Greetings Honorable Panel, I am Code 09 “Surajmukhi” and I will be speaking on Beautification of Work Culture.

Today's world is highly competitive and a competitive world requires a result oriented practice. Organizations leave no stone unturned when it comes to achieving sky rocketing success rates. However, along with this comes a by-product, by which I mean, the hydra headed monster called stress. Now, what is the mantra to easing this stress? Well, I believe that organizations must focus creating a work place that is beautiful not only in terms of infrastructure. A work place that is work friendly and employee friendly.

Let's take an example. Charles Dickens in his book “Hard Times” talks about the pathetic conditions that workers worked in. Billowing clouds of smoke, cramped spaces to work in, no sunlight, lifeless infrastructure and low wages. Imagine having to work in conditions as such. Doesn't this make you ponder that we need to put attention into making a workplace that is beautified and a heavenly place to work in.

Imagine you've entered your office. You are working and there is sunlight streaming in through the windows. Wouldn't that rejuvenate you physically, mentally? Wouldn't it lift your spirits? A cool breeze keeping you comfortable despite the 45 degree heat outside. Won't this increase your work efficiency? Your organization is dotted with a lush green cover. Beautiful trees and blossoms greeting you every single day at all corners. Timely tea breaks where you can have a beverage of your choice which keeps you hydrated and refreshed. Lunch breaks where employees can get there home cooked meals which are reheated and served to them or you could choose from an array of dishes prepared specially for you. Moreover, imagine a place where there is no gender based violence. A place where you can have direct meetings with various heads of departments. A place where there is no sort of delay in processing. My friends, isn't it obvious that working in such a place would do wonders when it comes to creating an efficient work based outcome?

Ladies and gentlemen, the beautification of work culture is a perfect blend of people oriented, result oriented, process oriented collaborative achievements, which leads to a higher efficiency of output. Now even if I talk about the statistic, did you know that 65% of people are actually visual learners? This means that if they are working in a place surrounded by colors that keep them motivated, they'll work more efficiently. Most of you must have heard about people facing fatigue and headaches while they work. Are you aware that such complaints go down by 87% when you work in an area with natural lighting and fresh air?

Ladies and gentlemen, before I conclude, I'd just like to say that beautification of work culture leads to the enhancement of creating stronger bonds within professional colleagues, better outcomes and lastly, a strong team spirit to work with.

Thank You.

Result of 62nd Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival 2021-22
A. S. College Khanna, Ludhiana

14th December, 2021

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Classical Dance	Team		
	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Tanishq Kaur Anand
	2nd	Rayat College of Law, Railmajra	Shubha Koser
	3rd	Panjab University Campus, Sec. 14, Chandigarh	Diksha Makkar
Group Dance (General)	Team		
	1st	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh	
	Individual		
	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Neha Bhandari
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Samriti Aleesha
	3rd	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Gagandeep
Group Shabad	Team		
	1st	R. S. D. College, Ferozepur City	
	2nd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	Individual		
	1st	R. S. D. College, Ferozepur City	Manmeet Singh
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Sanjana Bhola
	3rd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh R. S. D. College, Ferozepur City	Amritpal Singh Hari Singh
Group Bhajan	Team		
	1st	Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba, Abohar	
	2nd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh Guru Nanak National College, Doraha	
	3rd	Govt. Home Science College, Sec. 10, Chandigarh	
	Individual		
	1st	Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba, Abohar	Simran Banga
	2nd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh S. P. N. College, Mukerian	Esha Chandanpreet Kaur
	3rd	Govt. College of Education, Sec. 20, Chandigarh	Nishu Sharma
Classical Music (Vocal)	1st	Govind National College, Narangwal	Tanveer Singh
	2nd	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Jasleen Kaur
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Simran Kaur

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Gazal	1st	G. G. S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib	Nazima
	2nd	Govind National College, Narangwal	Tanveer Singh
	3rd	Partap College of Education, Ludhiana	Sunaina Sharma
Geet	1st	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	Sony Singh
	2nd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Harsimran Jot Kaur
	3rd	S. M. S. Karamjot College for Women, Miani Gujranwala Guru Nanak Khalsa College, Ludhiana	Preet Kaur Gurpawanveer Singh
Guddian Patole Making	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Kiranpreet Kaur
	2nd	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Roshni
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh G. G. S. Khalsa College of Education, Kamalpura, Ludhiana	Parneet Kaur Amanjeet Kaur
Pranda Making	1st	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Seema Rani
	2nd	S. G. G. S. College of Education, Beghpur, Kamlooh, Mukerian	Komal
	3rd	D. A. V. College, Hoshiarpur A. S. College Khanna, Ludhiana	Simran Kaur Ramanjot Kaur
Chhikku Making	1st	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Harpreet Kaur
	2nd	G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sadhar D. A. V. College of Education, Abohar	Prabhjot Kaur Anita
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur S. D. College, Hoshiarpur	Kulwant Kaur Rajni
Naala Making	1st	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Sharanjeet Kaur
	2nd	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Simran Kaur
	3rd	Malwa College of Education, Civil Lines, Ludhiana Dashmesh Girls College of Education, Badal	Arshdeep Kaur Komalpreet Kaur
Tokri Making	1st	Guru Ram Das B.Ed. College, Jalalabad	Baljeet Singh
	2nd	S. P. N. College, Mukerian	Mohit Kumar
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Deepika
Khiddo Making	1st	D. A. V. College of Education, Abohar	Kanchan Rani
	2nd	Mata Ganga Khalsa College, Kottan	Arshdeep Kaur
	3rd	Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib P.G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Gurvinder Kaur Navnoor
Peerhi Making	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Vishali Sonkar
	2nd	S. G. G. S. College of Education, Beghpur, Kamlooh, Mukerian Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Amandeep Sandeep Kaur
	3rd	Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Happy Rajora
Rassa Vattna	1st	G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sadhar	Parminder Singh
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Ramandeep Kaur
	3rd	G. T. B. Khalsa College of Education, Dasuya Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Gurpreet Singh Bhawana Sharma
Eennu Making	1st	Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Deepanshu Arora
	2nd	D. A. V. College, Hoshiarpur	Jasmeet Kaur
	3rd	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Rajni
Mitti De Khidaune	1st	D. A. V. College, Hoshiarpur	Divya
	2nd	S. B. B. S. M. Girls College, Sukhanand, Moga Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Satveer Kaur Rimple

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Creative Writing (Essay)	3rd	D. M. College, Moga G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sadhar	Nisha Kaur Nisha Rani
	1st	G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sadhar	Jaskiran Kaur
	2nd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Aditi Arora
	3rd	Govt. College of Education, Sec. 20D, Chandigarh Panjab University Regional Centre, Ludhiana	Jaspreet Kaur Manmeet Kaur
Creative Writing (Poem)	1st	Dev Samaj College of Education, Chandigarh	Kirandeep Kaur
	2nd	D. A. V. College of Education, Abohar	Navreet Kaur
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur L. L. R. M. College of Education, Dhudike, Moga Gujranwala Guru Nanak Khalsa College, Ludhiana	Damanpreet Singh Harpreet Singh Jaspinder Singh Bains
Creative Writing (Story)	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Kamal Deep Kaur
	2nd	G. H. G. Harparksah College of Education for Women, Sidhwan Khurd Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Sanjana Gurpreet Kaur
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh Dashmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	Vidushi Vidhu Amandeep Kaur
Handwriting Competition (Punjabi)	1st	S. U. S. Panjab University Constituent College, Guru Har Sahai, Ferozepur	Amandeep Kaur
	2nd	Govt. Home Science College Sec. 10, Chandigarh	Simran Kaur
	3rd	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Ramandeep Kaur Babita
Handwriting Competition (Hindi)	1st	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Manisha Sharma
	2nd	Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Riya Kanika
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Arti Prabhpreet Kaur
Handwriting Competition (English)	1st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Jassmn Brar
	2nd	Gobindgarh Public College, Alaur, Khanna Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	Sukhwinder Singh Rajveer Kaur
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh S. D. P. College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Satyabama Hakhoo Mansi Gupta

15th December, 2021

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Gidha	Team		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	Individual		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Harmanjeet Kaur
	2nd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Sukhmandeep Kaur
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh	Nitika Pali Kiranjeet Kaur

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Bhangra	Team		
	1st	Gujranwala Guru Nanak Khalsa College, Ludhiana	
	2nd	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sadhar	
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	
	Individual		
	1st	Gujranwala Guru Nanak Khalsa College, Ludhiana	Karamjeet Singh
	2nd	S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Harpreet Manju
	3rd	G. H. G. Khalsa College, Gurusar Sadhar	Baljinder Singh
Folk Song	1st	Guru Nanak National College, Doraha	Anuradha
	2nd	Panjab University Campus, Sector- 14, Chandigarh	Himanshi Tanwar
	3rd	Bhag Singh Khalsa College, Kala Tibba, Abohar Dev Samaj College For Women, Ferozepur City	Simran Banga Tanveer Kaur
Ladies Traditional & Ritualistic Songs of Punjab	Team		
	1st	Dev Samaj College of Education, Chandigarh	
	2nd	P. G. Govt. College, Sector- 46, Chandigarh	
	3rd	Ramgaria Girls College, Miller Ganj, Ludhiana Gopichand Arya Mahila College, Abohar	
	Individual		
	1st	Dev Samaj College of Education, Chandigarh	Kamlesh Kumari
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Simran Kaur
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 46, Chandigarh S. G. H. R. S. College for Women, Chabbewal	Puneet Mandeep Kaur
Group Song (Indian)	Team		
	1st	Dev Samaj College For Women, Ferozepur City	
	2nd	Guru Nanak Khalsa College, Abohar	
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
	Individual		
	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh	Diya Bhatt
	2nd	Dev Samaj College For Women, Ferozpur City	Tanveer Kaur
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Isha
Heritage Quiz	Team		
	1st	B. A. M. Khalsa College, Garshankar	
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	
	3rd	Mata Sahib Kaur Girls College, Talwandi bhai	
Quiz	Team		
	1st	Ramgaria Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	S. P. N. College, Mukerian	
Collage Making	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Kamalpreet Kaur
	2nd	Shree Atam vallabh Jain College, Ludhiana	Saneha Mahajan
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh Bhag Sing Khalsa College, Kala Tibba, Abohar	Ruqayya Parveen Jaspreet Kaur

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Rangoli	1st	P. G. Govt. College, Sector- 42, Chandigarh	Visaka
	2nd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Disha
	3rd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Avinash Kaur
On The Spot Painting	1st	Govt. College for Girls, Ludhiana	Hargun
	2nd	D. M. College, Moga	Neha Jindal
	3rd	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Gurveer Singh
Photography	1st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Ankur
	2nd	Govt. College for Girls, Ludhiana	Purnima Handa
	3rd	Gujranwala Guru Nanak Khalsa College, Ludhiana	Vansika
Clay Modelling	1st	Dev Samaj College for Women, Ferozpur City	Gursimran Kaur
	2nd	G. T. B. Khalsa College of Education, Dasuya	Meghna
	3rd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozpur	Amarjeet Singh
Cartooning	1st	Govt. College for Girls, Ludhiana	Gagarpreet Kaur
	2nd	M. C. M. D. A. V. College, Sector-36, Chandigarh	Zea Gill
	3rd	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar	Roshni
Poster Making	1st	Govt. College, Hoshiarpur	Kashish
	2nd	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Anubha
	3rd	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Ramandeep Kaur
Installation	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	
	2nd	D. A. V. College, Hoshiarpur	
	3rd	Khalsa Colleg for Women, Civil Lines, Ludhiana	
Still Life Drawing	1st	G. T. B. Khalsa College of Education, Dasuya	
	2nd	M. C. M. D. A. V. College, Sector- 36, Chandigarh	Anchal Verma
	3rd	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Harsimran Kaur
		Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Sushant Dua

16th December, 2021

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Histrionics	1st	S. P. N. College, Mukerian	Rahul
	2nd	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Rajat Verma
	3rd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Sanjay Kumar
One Act Play	1st	L. L. R. M. College of Education, Dhudike, Moga	Harpreet Singh
	2nd	S. B. H. S. M. Khalsa College of Education, Mahilpur	Lovejeet Kaur
	3rd	Team	
	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
		P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	
		Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozpur	

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
	Individual		
	1st	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Chetna Puri
	2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Jaspreet Kaur Iqbal Singh
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Parwaz Adarshpal
Vaar Singing	Team		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	
	2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	3rd	Guru Nanak National College, Sri Muktsar Sahib B. A. M. Khalsa College, Garhshankar	
	Individual		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Jaspal Dass
	2nd	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Gursahib Singh
	3rd	Guru Nanak National College, Sri Muktsar Sahib	Jatinder Kaur
Kali Singing	Team		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	
	2nd	R. S. D. College, Ferozepur City	
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	Individual		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Jaspal Dass
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Mahik Rana
	3rd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Khushbu
Kavishri	Team		
	1st	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	
	2nd	Devki Devi Jain Memorial College for Women, Ludhiana	
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	Individual		
	1st	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	Ravinder Kaur
	2nd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Parvinder Singh
	3rd	A. S. College Khanna, Ludhiana	Jaspal Dass
Debate	1st	S. C. D. Govt. College, Ludhiana	Vibhu
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Mahak Kaur
	3rd	B. C. M. College of Education, Ludhiana	Japneet Kaur
Elocution	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Bhavya Sharine
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Siddaq Kler
	3rd	Govt. College of Commerce and Business Admin., Sec.50, Chd. B. C. M. College of Education, Ludhiana	Ayushi Anand Yashvi
Poem Recitation	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Jashandeep Singh Sidhu
	2nd	Kenway College for Education, Abohar	Astha
	3rd	Govt. College of Commerce and Business Administration, Sector- 50, Chandigarh	Naina
		D. A. V. College, Hoshiarpur	Simaranjit Singh

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Muhavredar Vartalaap	Team		
	1st	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	
	2nd	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	
	3rd	M. C. M. D. A. V. College for Women, Sector- 36, Chandigarh	
	Individual		
	1st	Panjab University Constituent College, Nihal Singh Wala	Manminder
	2nd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Tania Kaushal
	3rd	Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana	Nancy
Phulkari	1st	Govt. Home Science College, Sec. 10, Chandigarh	Anchal Bhardwaj
	2nd	Kenway College for Education, Abohar Khalsa College of Education, Sri Muktsar Sahib	Rekha Ginamdeep Kaur
	3rd	G. H. G. Harparkash College of Education for Women, Sidhwan Khurd	Gurdeep Kaur
		S. D. College for Women, Moga	Jasdeep Kaur
Bagh	1st	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Ramandeep Kaur
	2nd	S. G. H. R. S. College for Women, Chabbewal Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Ramandeep Kaur Shiv Kumar
	3rd	D. M. College, Moga	Kiranpreet Kaur
		G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	Raminder Kaur
Dasuti/Cross Stitch	1st	M. T. S. M. College for Women, Ludhiana	Nandini
	2nd	S. G. H. R. S. College for Women, Chabbewal Jagat Sewak College for Women, Moga	Sandli Babeeta Kumari
	3rd	D. A. V. College, Abohar	Sukhbeer Kaur
Knitting	1st	Shree Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Nikita
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh B. C. M. College of Education, Ludhiana	Rupa Neetu Kumari
	3rd	D. M. College, Moga	Komalpreet
		Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Dikshita
Crochet Work	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Sukhdeep Kaur
	2nd	Govt. College for Girls, Ludhiana M. D. College of Education, Abohar	Joshita Singla Rupinder Rani
	3rd	Dasmesh Girls College, Chak Alla Baksh	Diksha Sharma
		D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Mitali Sharma
Pakhi Designing	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Rajdeep Kaur
	2nd	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Kawaljeet Kaur Manpreet Kaur
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Jaspreet Kaur
		Dashmesh Girls College, Badal, Sri Muktsar Sahib	Sukhmanpreet Kaur
Mehndi Designing	1st	Govt. College of Art, Sector- 10, Chandigarh	Pragya Dureja
	2nd	S. C. D. Govt. College, Ludhiana S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Payal Manisha Rani
	3rd	Govt. College for Women, Macchiwara	Arshveer Kaur

17th December, 2021

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Indian Orchestra	Team		
	1st	M. C. M. D. A. V. College Sector- 36, Chandigarh	
	2nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	3rd	P. G. Govt. College, Sector- 46, Chandigarh Guru Nanak National College, Doraha	
	Individual		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Gursahub Singh
	2nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Tajinder Kaur
	3rd	M. C. M. D. A. V. College Sector- 36, Chandigarh P. G. Govt. College, Sector- 46, Chandigarh	Ishmeet Kaur Rishav
Folk Orchestra	Team		
	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	
	2nd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana Arya College, Ludhiana	
	3rd	Guru Nanak Khalsa College, Abohar S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	
	Individual		
	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Taranjot
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh S. G. G. S. College, Sector- 26, Chandigarh	Anchal Simardeep Singh
	3rd	Guru Nanak Khalsa College, Abohar Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Honey Ichapoorak
Folk Instrumental	1st	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur	Gursahib Singh
	2nd	A. S. College Khanna, Ludhiana	Maninder Singh
	3rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	Sumit Kaur Jatinder Kaur
Instrumental Music (Percussion)	1st	Govt. College of Education, Sec. 20, Chandigarh	Gurdeepak Singh
	2nd	Khalsa College, Garhdiwal	Jujhar Singh
	3rd	Guru Nanak National College, Doraha D. M. College, Moga	Harjit Singh Anmol Singh
Instrumental Music (Non Percussion)	1st	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Ratna Malviya
	2nd	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	Aakash Bhatt
	3rd	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Prabhjit Kaur
Skit	Team		
	1st	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 11, Chandigarh	
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	
	Individual		
	1st	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Mehtab
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Tanya Neha
	3rd	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh Govt. College, Hoshiarpur	Astitva Narain Singh

18th December, 2021

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Mime	Team		
	1st	P. G. Govt. College, Sector- 11, Chandigarh	
	2nd	A. S. College Khanna, Ludhiana P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh	
	3rd	Dev Samaj College of Education, Chandigarh Dashmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	
	Individual		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Brijesh
	2nd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh	Harsimrat
	3rd	P. G. Govt. College for Girls, Sec. 42, Chandigarh Dev Samaj College of Education, Chandigarh	Skarma Ritika
	1st	D. A. V. College, Sector- 10, Chandigarh	Ashish Raturi
	2nd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Mahi Harsimranpreet
Mimicry	3rd	Arya College, Ludhiana S. P. N. College, Mukerian	Muskan Kaur Rahul
	Team		
	1st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
Bhand	2nd	G. G. D. S. D. College Sector- 32, Chandigarh	
	3rd	Govt. College, Hoshiarpur Panjab University Constituent College, Nihal Singh Wala	
	Individual		
	1st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Iqbal Singh
	2nd	G. G. D. S. D. College Sector- 32, Chandigarh S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Darshpreet Singh Sahil Sharma
	3rd	Guru Nanak College, Sri Muktsar Sahib	Gurwinder Singh

19th December, 2021

	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Folk Dance Sammi (Girls)	Team		
	1st	Dashmesh Girls College of Education, Badal	
	2nd	Govt. College, Hoshiarpur	
	3rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	
	Individual		
	1st	Govt. College, Hoshiarpur	Priyanka
	2nd	Dashmesh Girls College of Education, Badal, Sri Muktsar Sahib	Navdeep
Folk Dance Luddi (Girls)	3rd	D. A. V. College of Education, Hoshiarpur	Taniya
	Team		
	1st	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh	
	2nd	A. S. College Khanna, Ludhiana	
	3rd	Dev Samaj College for Women, Sec. 45, Chandigarh Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	

CATEGORY	POSITION	COLLEGE NAME	PARTICIPANT NAME
Folk Dance (Jhumar)	Individual		
	1st	A. S. College Khanna, Ludhiana	Upasna Sharma
	2nd	Dashmelsh Girls College of Education, Badal	Dia Verma
	3rd	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana Dev Samaj College for Women, Sec. 45, Chandigarh	Jasleen Puneet Saini
	Team		
	1st	Panjab University Campus, Sec. 14, Chandigarh	
	2nd	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	
	3rd	G. N. College, Narangwal	
	Individual		
	1st	S. G. G. S. Khalsa College, Mahilpur	Harneel Rai
Folk Dance Luddi (Boys)	2nd	Panjab University Campus, Sec. 14, Chandigarh	Harshdeep Singh Bath
	3rd	S. P. N. College, Mukerian	Jasvir Singh
	Team		
	1st	D. A. V. College, Abohar	
	2nd	Govt. Evening College, Ludhiana	
	Individual		
	1st	Govt. Evening College, Ludhiana	Jatin Shira
	2nd	Govt. Evening College, Ludhiana	Anubhav Kumar
	3rd	D. A. V. College, Abohar	Gourve

Overall Panjab University Vice Chancellor's Trophy 2021-22

Won By

Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

Runners Up

Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana

A. S. College Khanna, Ludhiana

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE: ANNUAL REPORT

The Department of Youth Welfare, being an important part of the University, working for the overall development of the students, was set up in 1958 under the Directorship of Dr. K. C. Anand as Founder Director and at present Dr. Nirmal Jaura is heading the department with an objective of nurturing the young minds and for their balanced growth and development. The aims and objectives of the department are as:

- To channelize creative energy and enthusiasm of the young students.
- To provide students with an atmosphere of creativity and group participation so that their latent potentialities and talent find an outlet in joyous and fruitful ways.
- To inculcate feelings of patriotism and nationalism among participating students and to acquaint them with their rich cultural heritage and human values.
- To create a sense of belonging and commitment to the country and providing youth with a meaningful direction for the realization of national goals.
- To inculcate a spirit of adventure and positive thinking and respect for higher values, human goodness and noble behavior.
- To provide opportunities to youth for self-development and character building and also for imbibing quality of leadership, mutual tolerance and fellow feeling.
- To preserve and promote rich folklore and traditional culture through display of diverse art and craft forms, thereby enriching culture and social life of the region.

Keeping in view its objectives, the department organizes chain of activities as Youth Leadership Training, Hiking Trekking & Rock climbing Camp, Panjab University Zonal Youth & Heritage Festival, Panjab University Inter Zonal Youth & Heritage Festivals. The Department also makes the efforts for the participation of the University students in Inter University Youth Festivals at State, North and National level. The Department is successfully running Student Holiday Homes (Youth Hostels) Chandigarh and Dalhousie. As the department encourages the young students to come forward and prove themselves by participating in various creative activities in the same way the active participation of the students in these activities encourage the department to provide them more and more opportunities for their overall development.

During this session, to engage the students in recreational activities during the lockdown period department organized more than sixty seminars/competitions/events for the students through online mode in various colleges. Seven days Online Youth Training Workshop on Personality Development

was organized from April 16 to 22, 2020, in which about four hundred students from affiliated colleges participated. Twenty teachers participated in the two days Online Teachers' Training Workshop organized on May 9-10, 2020. The department also organized a series of webinars on 400th birth celebrations of Sri Guru Tegh Bahadur Jee in various colleges as a part of event organized by Punjab Govt. More than one hundred competitions were organized through online mode for the students. The seventh edition of the annual magazine of the department "Jawan Tarang" (hard copy) also published with the

focus on youth activities to provide ample opportunity to young students to express their emotions, opinion, dreams and aspirations. A National Webinar "Celebrating 75 years of India's Independence with Special Reference to Role of Young Martyrs in Freedom Struggle" and to Commemorate Death Anniversary of Shaheed Bhagat Singh, Rajguru and Sukhdev in March 2021.

Online Ten Days Youth Leadership Training Camp cum Workshop was organised from August 02 to 11, 2021 in which 449 students and 15 teachers participated from affiliated and constituent colleges. The theme of the workshop was 'Inspire, Engage and Enable'.

Panjab State Inter-University Youth Festival:

More than one hundred students participated in Panjab State Inter-University Youth Festival organized by Directorate of Youth Services, Punjab Govt. at Lovely Professional University, Jalandhar from February 02 to 05, 2021 and Panjab University contingent achieved 1 First Prize, 8 Second Prizes and 6 third prizes out of total 24 events of this festival are given below:

- **First Prize**

Creative Writing: Ms. Disha: G. H. G. H. College of Education for Women, Sidhwan Kurd

- **Second Prize**

Design- Modern- Group: Mr. Diviansh Gupta & Ms. Rushiba Babbar: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana

Play Group- Hindi: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana

Street Play: Shree Atam Vallabh Jain College, Ludhiana

Painting: Ms. Neeraj Sharma: Govt. College for Girls, Ludhiana

Sketching- Pencil: Mr. Sumit: Govt. College, Hoshiarpur

Sant Balbir Singh Seechewal giving remarks in Zonal Youth Festival

Sculpture Making: Ms. Palakdeep Kaur: Govt. College, Hoshiarpur

Stand-Up Comedian Act: Ms. Ayushi Sall: Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana

Panel Discussions: S. C. D. Govt. College, Ludhiana

• **Third Prize**

Non- Percussion-Solo: Ms. Rattan Kaur: Guru Nanak National College, Doraha

Folk Songs- Group Performance: Guru Nanak National College, Doraha

Classical Dance: Ms. Tanishq Kaur Anand: Ramgarhia Girls College, Ludhiana

Filmy Contemporary Dance: Sri Aurobindo College of Commerce and Management, Ludhiana

Photography: Mr. Nitish Saini: S. D. College, Hoshiarpur

Yoga: Ms. Monu: Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar

24th National Youth Festival- 2021

Our thirty two students from various colleges were qualified for 24th National Youth Festival- 2021 organized by Ministry of Youth Affairs & Sports, Govt. of India from January 12 to 16, 2021. Five students got distinguished positions in Literary and Fine Arts events during the 24th National Youth Festival.

National Level Inter-University Debate Competition- 2021

Panjab University Students participated in National Level Inter-University Debate Competition organized by G. B. Pant University of Agriculture & Technology, Pant Nagar, Uttarakhand from January 12 to 15, 2021, to celebrate the birth anniversary of Swami Vivekananda ji.

A National Webinar “Celebrating 75 years of India’s Independence:

A National Webinar “Celebrating 75 years of India’s Independence with Special Reference to Role of Young Martyrs in Freedom Struggle and to Commemorate Death Anniversary of Shaheed Bhagat Singh, Rajguru and Sukhdev in March 2021.

The patriotic musical programmes were arranged by the Department on 15 August, 2020 (Independence Day) and 26 January, 2021 (Republic Day) celebrations at University campus.

During the session 2021-22, to motivate our students after pandemic period, the Department of Youth Welfare took a step to

Principals Meeting at S.C.D Govt. College, Ludhiana

organize workshops, seminars, recreational competitions. About twenty thousand students from university campus, affiliated and constituent colleges, have participated in Panjab University Zonal and Inter-Zonal Youth and Heritage Festivals organised by the department during the months of November and December 2021. “Love and Respect the Nature” was the theme of Panjab University Youth Festivals conducted by the department in this session.

62nd Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

The 62nd Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival was held at A. S. College Khanna from December 14 to 18, 2021. Principal, Dr. R. S. Jhanji was the Convener of the festival and Dr. Ravinder Jeet Singh was the Organizing Secretary. Approximately 2000 student artistes from various Panjab University Zonal Youth and Heritage Festivals participated in this festival. Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana won the Panjab University Vice Chancellor’s Over All Trophy. Panjab University Vice Chancellor’s Trophy 1st Runners up won by Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana and Panjab University Vice Chancellor’s Trophy 2nd Runners up secured by A. S. College Khanna, Ludhiana for the session 2021-22.

Annual magazine “Jawan Tarang”

The annual magazine of the department “Jawan Tarang” has been launched since 2013 with focus on Youth Activities. The 7th edition of this magazine was published during the lockdown period under the editorship of Dr. Paramjit Singh, Principal, Govt. College, Hoshiarpur and the staff editors were Dr. Monika Kapoor Verma, Ms. Raman Sidhu, Dr. Ashok Kumar, Mr. Inderpal Singh and Dr. Reema Pahuja.

The 8th edition of the “Jawan Tarang” is in your hands with the efforts of its Editor Dr. Agnese Dhillon, Principal, Dev Samaj College of Education, Sector- 36, Chandigarh along with staff editors Prof. Yojna Rawat, Dr. Satwant Kaur, Dr. Brahma Ved Sharma, Ms. Bangera Rupinder Kaur and Ms. Meenakshi Rathore.

Dr. Tejinder Gill
Assistant Director Youth Welfare

Statement about ownership and other particulars about "Jawan Tarang"

Form IV (See Rule 8)

1. Place of publication : Panjab University, Chandigarh
2. Periodicity of its publication : Yearly
3. Printers Name : Sh. Jatinder Moudgil
Nationality : Indian
Address : Manager, Panjab University, Chandigarh
4. Publishers Name : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh
5. Editor : Dr. Nirmal Jaura
Nationality : Indian
Address : Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

I, Director Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Sd/-

Signature of the Publisher

Printed and published by Director Youth Welfare on behalf of Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh and printed at *Amit Arts, 36 MW, Industrial Area Phase- 1, Chandigarh* and published at Chandigarh.

Editor- Nirmal Jaura. Title page designed by Mr. Jaskaran Singh, A. S. College Khanna, Ludhiana
This magazine is for internal circulation within the Panjab University jurisdiction.

62ND PANJAB UNIVERSITY INTER-ZONAL YOUTH AND HERITAGE FESTIVAL 2021-22

Legend Punjabi Film Artist Nirmal Rishi and Sh. Balwinder Singh, IPS, inaugurating the festival

Folk Singer Amar Noori, Pammi Bai and Hobby Dhaliwal are being honoured

Folk Dance Expert Sukhi Brar is being honored

Music Director Tejwant Kittu and Folk Singer Hardeep Gill discussing the judgement

Panjab University Vice Chancellor Prof. Raj Kumar releasing the theme logo of P.U. Youth & Heritage Festivals 2021-22. Dr. R.S. Jhanji and Dr. Nirmal Jaura are also present

Renowned Punjabi Poet, Padam Shree Dr. Surjit Pattar and Punjabi Actor, Malkeet Rauni with the student campers during the Youth Leadership Training Camp 2021-22

Dr. Mukti Gill, Principal, Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana receiving the Panjab University Vice Chancellor's Trophy during the 62nd P. U. Inter-Zonal Youth and Heritage Festival held at A. S. College Khanna, Ludhiana from December 14 to 18, 2021